

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA FİLİSTİN MESELESİ
1948-2010**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ**

Mohammad SHAWAMREH

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ASKER**

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA FİLİSTİN MESELESİ
1948-2010**

Mohammad SHAWAMREH

Prof. Dr. Ali ASKER

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ekim 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/ PROBLEM.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
KAPSAM VE SINIRLILIK/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	14
1. BİRİNCİ BÖLÜM	15
FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHİ GELİŞİMİ VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI	15
1.1. Filistin Hakkında Temel Bilgiler	15
1.2. Siyonizm'in Doğuşu ve Yahudi Devleti Düşüncesi	16
1.3. Uluslararası İttifaklar ve Konferanslarda Filistin.....	19
1.3.1. 1916 Sykes-Picot Antlaşması.....	19
1.3.2. 1917 Balfour Deklarasyonu.....	22
1.3.3. San Remo Konferansı 1920 ve İngiliz Mandası'nın İlanı.....	24
1.4. İngiliz Mandası Zamanında Filistin.....	25
1.5. İngiliz Mandasının Sonu ve İsrail Devletinin Kuruluşu (1948).....	27
1.6. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Birinci Arap-İsrail Savaşı (1948)	32
1.7. İkinci Arap-İsrail (Süveyş) Savaşı (1956)	34
1.8. 1967 Üçüncü Arap-İsrail Savaşı ("6 Gün Savaşı").....	35
1.9. Kara Eylül (1970).....	37
1.10. 1973 Dördüncü Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı)	38
1.11. Camp David Antlaşması.....	39
1.12. İsrail'in Lübnan İşgali ve Sabra-Şatilla Katliamları	42

1.13.	Birinci İntifada (1987-1993) ve Filistin Devleti'nin İlanı	44
1.14.	Madrid Barış Konferansı (1991)	45
1.15.	Oslo Görüşmeleri ve Evreleri	47
1.16.	İkinci İntifada (2000-2005).....	50
1.17.	Yol Haritası (2003).....	51
1.18.	2008-2009 Gazze Saldırısı: 'Dökme Kurşun' Operasyonu	52
1.19.	Filistin Sorunu, BM ve Büyük Güçler	53
1.19.1.	Birleşmiş Milletler.....	54
1.19.2.	Amerika Birleşik Devletleri	57
1.19.3.	Rusya.....	59
1.19.4.	Avrupa Birliği	60
2.	İKİNCİ BÖLÜM.....	64
	FİLİSTİN SORUNUNUN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMALARI	64
2.1.	Türk Dış Politikasının Genel Çerçevesi	64
2.2.	Türk Dış Politikasının Belirleyici Unsurları	66
2.2.1.	Bölgesel ve Uluslararası Güvenlik.....	66
2.2.2.	Siyasal Strateji	68
2.2.3.	Ekonomik Kapasite	70
2.2.4.	Jeopolitik Konum.....	72
2.3.	Türkiye'nin Ortadoğu Politikasında Filistin Yaklaşımı	74
2.3.1.	Genel Olarak	74
2.3.2.	1948-1960 Arası Dönemlerde Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarında Filistin Yaklaşımı	77
2.3.3.	1960-1989 Arası Dönemlerde Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarında Filistin Yaklaşımı	80
2.3.4.	1989-2002 Arası Dönemlerde Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarında Filistin Yaklaşımı	82
2.3.5.	2002 Sonrası Türkiye'nin Ortadoğu Politikasında Filistin Yaklaşımı	86
2.4.	Filistin Sorunu Bağlamında Türkiye-İsrail İlişkileri	92
2.4.1.	Genel Olarak	92
2.4.2.	29 Ocak 2009 Davos Zirvesi Sonrası İlişkiler.....	93
2.4.3.	Alçak Koltuk Krizi	96
2.4.4.	Mavi Marmara Baskını ve Türkiye'nin Tutumu	97
	SONUÇ	100

KAYNAKÇA.....	103
ÖZGEÇMİŞ	115

TEZ ONAY SAYFASI

Mohammad SHAWAMREH tarafından hazırlanan “TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA FİLİSTİN MESELESİ 1948-2010” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali ASKER

.....

Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 05/10/2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Abdülazim İBRAHİM (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN (ÇAKÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Mohammad SHAWAMREH

İmza :

ÖNSÖZ

Tez konusunun belirlenmesi ve hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Ali Asker'e aydınlatıcı eleştiri ve katkıları için, ayrıca emeği geçen tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma, özellikle, Yunus Aljaradat, Abdulrahman Alkhatib ve Nashat Shawamreh'e, ilk günden itibaren yanımda olup bana yardım eden aileme gönülden teşekkürü borç bilirim.

ÖZ

Bu çalışmada, 1948-2010 yıllarını kapsayan süre zarfında Türkiye'nin dış siyasetinde Filistin meselesi incelenmiştir. Bu bağlamda, İsrail devletinin kuruluşundan Mavi Marmara olayına kadar geçen sürede Filistin meselesinin Türkiye için önemli bir konu olduğu vurgulanmıştır. Bu konu, uluslararası sistemde yoğun dönüşümlerin yaşandığı bir ortamda, AK Parti'nin Ortadoğu siyasetinin önemli meselelerinden biri olarak Türkiye'nin dış politika gündeminde yerini almıştır.

Tez çalışması iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde Filistin sorununun tarihi gelişimi ve çözüm arayışlarının gelişim süreçlerine yer verilmiştir. Bu bölümde Filistin'le ilgili temel bilgilere yer verilirken; yabancı güçlerin tutumu, uluslararası ittifaklar ve konferanslarda sorunun müzakeresi vd. konular kronolojik şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde, BM'nin Filistin'le ilgili tutumu ve aldığı kararlara, 20. yüzyılın ortalarından itibaren düzenlenmiş olan çok sayıda barış konferansı, ayrıca Filistin sorununun çözümüne ilişkin Yol Haritasına yer verilmiştir.

İkinci Bölümde, Filistin sorununun Türk dış politikasına yansımaları irdelenmiştir. Bu bağlamda, öncelikli olarak Türk dış politikasının genel çerçevesi ve belirleyici unsurlarına, ayrıca Türkiye'nin diğer büyük güçlerle ilişkilerine değinilmiş, Türkiye'nin Ortadoğu politikası kapsamında Filistin sorununa yaklaşımı dönemsel olarak ele alınmıştır. Bu bölümde, Filistin meselesine yönelik Türk dış politikasının 1948-2002 yılları ve AK Parti iktidarı dönemi (2002-2010) dönemleri karşılaştırılmış, aynı zamanda Filistin sorununun Türkiye-İsrail ilişkileri üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışma sırasında elde edilen netice ve tespitlere *Sonuç* kısmında yer verilmiştir.

Kaynakça kısmında tez çalışması sırasında kullanılan kitap, tebliğ, makale, tez ve raporlar yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Ortadoğu, İsrail, Türk Dış Politikası.

ABSTRACT

In this study, Turkey's foreign policy towards the Palestinian issue during the period of 1948-2010 was examined. In this context, it was emphasized that the Palestinian issue was an important issue for Turkey from the establishment of the state of Israel to the Mavi Marmara incident. This issue has taken its place in Turkey's foreign policy agenda, especially as one of the important issues of AK Party's Middle East policy in an environment where intense transformations are experienced in the international system.

This thesis consist of two parts.

In the first part, the historical development of the Palestinian problem and the developments of searching for a solution are given. In this section, while basic information about Palestine is given; attitude of foreign powers, discussion of the problem in international alliances and conferences etc. Topics are covered in chronological order. In this section, the UN's attitude and decisions regarding Palestine, the numerous peace conferences held since the middle of the 20th century, as well as the road map for the solution of the Palestinian issue are included.

In the second part, the reflections of the Palestinian issue on the Turkish foreign policy are examined. In this context, the general framework and determinants of the Turkish foreign policy, as well as Turkey's relations with other great powers were mentioned, and Turkey's approach to the Palestinian issue within the scope of its Middle East policy was discussed periodically. In this section, the Turkish foreign policy towards the Palestinian issue during the period between 1948-2002 and the period of AK Party government (2002-2010) were compared, at the same time the impact of the Palestinian issue on Turkey-Israel relations was examined.

The results obtained during the study are given in the Conclusion section.

Bibliography section contains the books, papers, articles, theses and reports used during the thesis work.

Keywords: Palestine, Middle East, Israel, Turkish Foreign Policy

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türk Dış Politikasında Filistin Meselesi (1948 – 2010)
Tezin Yazarı	Mohammad SHAWAMREH
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Ali ASKER
Tezin Dercesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	2021
Tezin Alanı	Uluslararası Politik Ekonomi
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	115
Anahtar Kelimeler	Filistin, Türkiye, İsrail, Dış Politika

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of The Thesis	The Palestine Issue in Turkish Foreign Policy (1948 - 2010)
Author of The Thesis	Mohammad SHAWAMREH
Advisor of The Thesis	Prof. Dr. Ali ASKER
Status of The Thesis	Master's Thesis
Date of The Thesis	2021
Field of The Thesis	International Political Economy
Place of The Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	115
Keywords	Palestine, Turkey, Israel, Foreign Policy

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKÖ	: İslam Konferans Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tez çalışmasının konusunu Ortadoğu ve genel olarak uluslararası sistemin temel sorunlarından olan Filistin meselesinin Türk dış politikasına yansımaları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan konu objektif bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Çok fazla bilgi ile tarihi süreçleri içeren sorunsal karmaşık hale getirmemek adına zaman sınırlaması tercih edilmiş, 1948-2010 yılları arası dönem araştırmaya tabi tutulmuştur. Başka bir ifade ile AK Parti'nin iktidara gelmesi ile beraber gelişen ve değişen Türkiye'nin Filistin meselesi ile ilgili tutumu ve İsrail'in haksız uygulamaları karşısındaki tavrı incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye Avrupa ve Asya'nın, Doğu ve Batının kesişme noktasını teşkil eden önemli jeopolitik bir alanda yer almaktadır. Sahip olduğu jeopolitik konum, ayrıca iç, dış ve çevresel faktörler Türk dış politikasına sürekli olarak yoğun bir gündem kazandırmaktadır. Türkiye, özellikle Ortadoğu politikaları konusunda gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde bazı hassas dengeleri gözetleyerek, barışçıl, insani ve adil bir çizgi takip etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Filistin konusundaki hassasiyeti, Türk toplumunun sahip olduğu inanç yapısı ve sosyolojik faktörlerle doğrudan ilintilidir. Bu yüzden Türk dış politikasında Filistin konusu, asla göz ardı edilmemiş, bilakis zaman zaman uluslararası güçler ve İsrail ile belli başlı uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. AK Parti'nin iktidara gelmesinin ardından Ortadoğu'nun sorunları, özellikle Filistin konusunda Türkiye hükümetinin daha hassas ve çok boyutlu bir politika izlemesi, bu konudaki bilimsel çalışmalara daha fazla anlam kazandırmaktadır. Bu yüzden, Filistin meselesinin Türk dış politikasına yansımalarının irdelenmesi, özellikle AK Parti iktidarı ve önceki dönemin karşılaştırılması belli başlı tespitlerde bulunma fırsatı sunacaktır. Bu doğrultuda, tercih edilen araştırma konusunun özgün önemi haiz olduğu söylenebilir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ/ PROBLEM

Filistin meselesi Türk dış politikasında her zaman kendine özgü yeri olan, son derece hassas konulardan biri olarak gündemde yer almıştır. Tez çalışmasında ileri sürülen varsayıma göre bu hassasiyet dönemlere ve süreçlere göre belirgin bir değişiklik göstermezken, AK Parti döneminde daha hassas bir konu haline gelmiştir. Türkiye, İsrail ile karşılıklı çıkar ilişkilerine rağmen adalet ilkesi doğrultusunda sergilediği bir tavırla sorunun insani boyutuna öncelik vermeyi tercih etmiştir. Varsayımın bir başka boyutu da bundan sonraki süreçte Türkiye'nin Filistin konusundaki tutumu, siyasi ve toplumsal hassasiyetler doğrultusunda devam ettirileceğine ilişkindir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma sırasında çok boyutlu ve karma bir yöntem tercih edilmiştir. Keza çalışmanın konusu tarihsel süreçleri, uluslararası dengeleri, sosyolojik faktörleri içeren, ayrıca Türk dış politikasının yanı sıra toplumsal hassasiyetlerin yer aldığı çok boyutlu bir niteliğe sahiptir. Çalışmada tarihsel yöntem doğrultusunda, sorunun tarihi köklerine inilmiş, 20. yüzyıl boyunca meydana gelen olaylar ve dönüşen evreler ele alınmıştır. Bu bağlamda, Filistin toprakları üzerinde İngiliz Mandası döneminden başlayarak, yaşanan tarihi olaylara, kurulan ittifaklara, uluslararası konferanslara ve alınan kararlara ana hatlarıyla yer verilmiştir. İşgal altındaki Filistin'le ilgili Türk dış politikasının tabiatını tahlil etmek, Arap-İsrail ihtilafında Türkiye'nin rolünü belirlemek, neden-sonuç bağlamında siyasi kararların gerekçelerini açıklamak amacıyla konuya ilişkin kitap, tez, makale, rapor ve süreli kaynakların sunduğu bilgiler analiz edilmiştir. Bu husus, önemli bir olgu olarak Türk dış politikasında karar alıcıların tutumunun incelenmesi, karar alma süreçlerini etkileyen dış ve iç faktörlerin analiz edilmesi bakımından değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca 2002 öncesi dönemde Türk dış politikasının soruna ilişkin çizgisi, 2002-2010 AK Parti dönemiyle karşılaştırılarak tahlil edilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIK/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Tez çalışmasının zaman sınırları İsrail devletinin, 1948’de Filistin toprakları üzerinde ilan edildiği tarihten 2010’a kadar olan dönemi kapsamaktadır. Sorunun tarihi yönüyle çok eskilere dayanması, 20. yüzyılda yaşanan karmaşık ve çok aktörlü bir soruna evrilmesi, çözüme ilişkin çok sayıda konferans ve bu doğrultuda alınan kararların kalıcı bir çözüm getirememesi, bir yüksek lisans tezi kapsamında konunun ayrıntılı irdelenmesini neredeyse imkânsız kılmaktadır. Bu yüzden, karşılaşılan güçlüklerden en önemlisi sorunun hangi zaman dilimi kapsamında ele alınması olmuştur. 2002 yılında AK Parti’nin yönetime gelmesinin ardından Türk dış politikasında revizyonisti girişimlerde bulunularak birçok konuda söylem değişikliklerine gidilmiştir. Bu tutumun önceki dönemlerle kıyaslanması, dış politikada gözetilen ulusal çıkarın yanı sıra toplumsal hassasiyet dengesinin nasıl kurulduğunu tespit etmek tez çalışmasında karşılaşılan bir diğer zorluktur. Çalışma sırasında meydana gelen bir başka sorun ise pandemi dolayısıyla kaynaklara erişim ve dolaşım serbestliği konusunda yaşanan zorluklarla ilgilidir. Bu sorun kaynaklara erişimi zorlaştırırken diğer taraftan yazım sürecin uzamasına neden olmuştur.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN SORUNUNUN TARİHİ GELİŞİMİ VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

1.1. Filistin Hakkında Temel Bilgiler

Filistin, Asya kıtasının batısında, batıda Akdeniz, doğuda Suriye ve Ürdün, kuzeyde Lübnan ve Suriye, güneyde ise Sina Yarımadası'na kadar uzanan bölgede yer almaktadır. Filistin, antik tarihte "Kenan ülkesi" olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden, Filistin ve civarında Kenan halkının yaşadığı kabul edilmektedir. Sonrasında bölgeye Arap Yarımadası'ndan Sami halkının göç etmiştir. Filistin isminin ise denizci bir halk isminden geldiği kabul edilir. Bu halkın bu topraklara Ege Bölgesi'nden M.Ö. 12.yüzyıl civarında geldiği düşünülmektedir. Ayrıca Filistin adı Mısır yazıtlarında "B L S T" olarak yer almaktadır. Büyük ihtimalle son harf olan "N" harfi de günlük kullanım içerisinde eklenmiştir. Sahil kıyı şeridi boyunca yaşayan bu halk Kenan halkı ile hızlı bir kaynaşma sürecinin ardından bölgeye isimlerini vermiştir.¹

Osmanlı döneminde Filistin, Güney Suriye olarak isimlendirilmiştir. 1914-1918 I. Dünya Savaşı'na kadar Arap ülkeleri Osmanlı'ya tabi ülkeler olarak yönetilmiştir. Filistin'in idaresi ikiye ayrılmıştı. Bunlardan birincisi kuzey bölgesi idaresiydi. Bu idare içerisinde Akka ve Nablus bölgeleri Beyrut Vilayeti'ne bağlıydı. Şunu da belirtelim ki, Osmanlı tarihinin Abdülhamit dönemi tüm Arap dünyası için ve ayrıca Filistin için kendine özgü bir dönemdir. Arap dünyasında soyluların büyük bir bölümü Abdülhamit rejimine bağlıydı. Fakat milliyetçi aydınlar olarak bilinen kesim Osmanlı yönetimine meydan okuyabiliyordu. Osmanlı İmparatorluğu sona erdikten sonra soylular milliyetçi hareketlere katılmış ve bu hareketlerin liderliğini üstlenmiştir. Filistin dahil Arap dünyasının birçok bölgesinde şehir ayanı Abdülhamit'i bir hükümdar olarak resmen kabul etmiş ve böylelikle Abdülhamit Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkışını geciktirmiştir.² İkinci kısım ise, güney bölgesinin idaresiydi. Bu bölge İstanbul'daki Saray'a doğrudan bağlı olan Kudüs Tugayı tarafından yönetilmiştir. İdari örgütlenmenin bu şekilde yapılandırılması Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin bölgesi içinde Siyonist Yahudi emellerini ve yabancı güçlerin devletin iç işlerine müdahalesini engellemek

---

¹ Eabd Al Wahaab Alkialii, *Tarikh Filastin Alhadith*, Muasasat Aldirasat Alearabiat, Bayrut 1990, s. 11

² Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi* (Çeviren: Nuri Pulimer), Phonex, Ankara 2007, s. 55.

adına Suriye vilayetinden ayrılmıştı. Bu şekilde, bölgede bağımsız bir mutasarrıflık ilan edilmiş ve 1874'ten beri doğrudan başkentteki merkezi hükümete bağlanmıştır. Bu mutasarrıflık Kudüs, Yafa, Gazze ve El Halil dahil olmak üzere Filistin'in iç ve güney kısımlarını kapsamaktaydı. 1909 yılında Beerşeba kazası oluşturulmuştur. Bu bölge önceden Gazze kazasının bir bölümüydü. 1906-1909 yılları arasında Kudüs mutasarrıflığının gücü nazarıyla Nablus Tugayı ve Nasır Bölgeleri de bu idareye bağlanmıştır.³

Tarihi Filistin'in yüzölçümü yaklaşık 27 bin kilometre karedir. Taberiye ve Hula Gölü ile Ölü Deniz'in yarısını kapsayan bir bölgede, Batı Şeria Ölü Deniz'in bir bölümü de dahil olmak üzere 5 bin 842 kilometrekare yüzölçümüyle, Gazze Şeridi ise 365 kilometrekarelik bir yüzölçümünü kapsamaktadır. Filistin İstatistik Kurumu tarafından 2013'te yapılan nüfus sayımı verilerine 11,8 milyonluk bir Filistinli nüfusun olduğu tespit edilmiştir. Bu nüfusun 4,5 milyonunun Filistin tarafında, 1,4 milyonunun işgal altındaki topraklarda, yaklaşık 5, 2 milyonunun ise Arap ülkelerinde, 665 bininin ise diğer yabancı ülkelerde bulunduğu saptanmıştır.⁴

1.2. Siyonizm'in Doğuşu ve Yahudi Devleti Düşüncesi

Ortadoğu tarih boyunca farklı dini ve etnik kimliklerin dönüşüm yaşadığı, bir arada bulunduğu, değişim gösterdiği ve çatıştığı bir bölge olarak tanınmıştır. Belki de tek tanrılı dinler olan Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam dininin bu coğrafyada ortaya çıkması tesadüf değildir. Bu bölge milat öncesi 750 yılından başlayarak Asurlular, Babiller, Persler, Makedonyalılar ve Romalıların baskısına maruz kalmış, dağıtılmış, bölünmüş ve sömürülmüştür.⁵

Sami halkları olarak bilinen ve Yahudiler arasındaki temel bölünme din eksenli olup, Museviliğin, Hıristiyanlığın, ardından İslam'ın meydana gelmesiyle daha da derinleşmiştir. Bu dinler arasında Musevilik, etnik kültürel kimlik ve dini inancın özdeşleşmesi ile dikkat çekmektedir. Keza Hıristiyanlık ve İslam, bütüncül, yani kapsayıcı bir inanç sistemini benimserken, Musevilik inancı Yahudilik çerçevesine sıkıştırılmıştır.

---

³ Eabd Al Wahaab Alkialii, s.15.

⁴ Eabd Al Wahaab Alkialii, s.17.

⁵ Şlomo Dof Goiten, *Yahudiler ve Araplar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.21.

Eski tarihi kaynaklar ve din kitaplarında Yahudilerin kökenine dair değişik bilgilere rastlanmaktadır. Yahudiler, büyük Arami göç dalgasının içinde yer almış ve topraksız kalmış bir topluluk olarak bilinmektedir.⁶ Semavi kitaplarda Yahudilerin etnik kökeni 4.000 yıl önce yaşamış İbrahim Peygambere dayandırılmaktadır. Tevrat'a göre, Nuh Peygamberin oğlu Sam'ın neslinden olan İbrahim Peygamberin oğlu İshak Peygamber ve ardından Yakup Peygamber İbrani halkının atalarıdır.⁷ Dini rivayetlere göre Musa Peygamber, Yakup Peygamberin 12 oğlunun soyundan gelen 12 kabileyi Firavun'un zulmünden kurtararak, Mısır'dan çıkarmış ve Sina'ya götürmüştür. Bu olay dini açıdan Yahudiliğin veya Museviliğin başlamasına işaret eder.⁸ Sonraki döneme ait dini anlatılar, Filistin, Kudüs, Hz. Süleyman Mabedi vs. unsurların kutsiyetine vurgu yapılarak aktarılmıştır. Yahudilerin yaşamış oldukları acılar ve sürgünlerin Tanrı ile aralarındaki bağın zayıf olmasından kaynaklandığı iddia edilmektedir.⁹ Dolayısıyla bu yaklaşım, sonraki tarihi süreçlerde Yahudi toplumunun farklı mitler inşa etmesine ve Filistin'i yurt edinmek için mücadelesine vesile olmuştur. Bu bağlamda Yahudilerin "vatan mücadelesi" sürecinin en önemli kırılma noktası Siyonizm'in ortaya çıkmasıdır. Siyonizm kelimesi 1893'te Nathan Birnbaum tarafından Yahudi sorununun Yahudilerin anavatanda yeniden ihya olacağına dair düşünceyi içeren bir kitapçıkla literatüre girmiştir. Aynı dönemde Viyanalı gazeteci Theodor Herzl, Avrupa'da Yahudi sorununun asimilasyon yolu ile çözüm bulunacağını savunmuş, fakat 1895'te Fransa'da yaşayan Alfred Dreyfus olayı sonrası düşüncesini değiştirmiş, Yahudi sorunun kendilerine ait bir devlet kurarak çözülebileceğini iddia etmiştir. Dolayısıyla dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli uyruklara ait Yahudilerin, bir Yahudi devleti çatısı altında bir araya gelme düşüncesi Siyonizm olarak tanımlanmıştır. Siyonist hareketin başlamasında 1800'lü yıllarda Rusya'da Yahudilere karşı başlayan katliamlar, önemli rol oynamıştır. 1882'de Leo Pinsker, Avrupa'nın anti-semitist düşünceden kolaylıkla vazgeçmeyeceğini, Yahudilere hiçbir zaman eşitlik tanınmayacağını vurgulayarak Batı toplumunun değişmesini beklemek değil, Yahudilerin kendi kaderlerini belirleyerek bağımsız bir devlet kurmalarını savunmuştur.¹⁰ Ayrıca 19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan asimilasyon ve anti-semitist politikalar, Siyonizm'in yükselişine neden olmuştur. Birinci

---

⁶ Roger Garaudy, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, Türk Edebiyat Vakfı, İstanbul 2011, s.72.

⁷ Salime Leyla Gürkan, *Ana Hatlarıyla Yahudilik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2014, s.15.

⁸ Salime Leyla Gürkan, s.15.

⁹ Rabi Benjamin Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 68.

¹⁰ N. Neşe Kemiksiz, "Filistin Sorunu", *Akademik Orta Doğu*, Cilt:11, Sayı:1, 2016 (ss.133-179), s.135.

Siyonist Kongre, 28 Ağustos 1897’de İsviçre’nin Basel kentinde toplanmıştır. Böylece yüz yıllar boyunca süregelen bir düşünce olarak Siyonizm fikri, 19. yüzyılda politik bir harekete dönüşmüştür.¹¹ Siyonist hareketin doğuşu sırasında Yahudi devletinin nerede kurulacağı da tartışılmıştır. Hatta İngiltere tarafından, Uganda gibi uç önerilerde bulunulsa da, bu önerilere fazla rağbet edilmemiş ve Filistin üzerinde karar kılınmıştır.¹²

Siyonizm kelimesi, Kudüs’ün yakınında yer alan Siyon Dağı’ndan gelmektedir. Şunu da belirtelim ki bu terimin kökünü oluşturan *siyon* sözcüğü, ilkçağlardan beri Musevi tarihine Kudüs ile eş anlamlı kullanılmıştır. Filistin’deki ilk Musevi tapınağı Babiller tarafından yıkıldıktan sonra *siyon* sözcüğü yurtlarından edilmiş Yahudi toplumunun Filistin’e dönme özlem ve arzusunu içeren bir duyguya dönüşmüştür.¹³

Avrupa’daki anti-semitizm ve baskı politikaları Siyonizm’in güçlenmesinde, etkili olmuştur. Bu hareketin ideolojik temelleri 1896’da Herzl’in kaleme aldığı “Yahudi Devleti” kitabıyla atılmış olup, siyasi hedefleri ilk kez 1897’de Basel’de yapılan Siyonist Kongresi’nde belirlenmiştir. Basel Konresi’nde Yahudiler için, Filistin’de bir vatan inşa etme ülküsü kabul edilmiştir. Herzl, kongreden sonra günlüğüne şu notları yazmıştır: *“Basel’de Yahudi Devleti’ni kurdum. Eğer bunu açıklarsam herkes beni alaya alır. Oysa belki beş, fakat şüphesiz elli yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti’nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur, bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmiyle kurulmuştur.”*¹⁴

Herzl döneminden sonra Siyonist hareketin liderliği farklı kişiler tarafından üstlenilmiştir. I. Dünya Savaşı’ndan önce Siyonizm’in merkezi karargâhı Berlin’deydi; bu yüzden hareketin liderler Alman Yahudileriydi. Bu liderler arasında Arthur Rupin’in faaliyetleri özellikle dikkat çekmektedir. Rupin’in Filistin’e gelmesi ve faaliyetlerini burada sürdürmesi, bölgedeki Yahudi yerleşim merkezlerinin artmasına ivme kazandırmıştır. Rupin kendisi bir iktisatçı, toplumbilimci ve Almanya’daki Siyonist

---

¹¹ Mustafa Ogan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinin Bugünü Dünü ve Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1987, s.8.

¹² Habip Tokgöz, “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Teodor Herzl ve Siyonizm”, *Anasay*, Sayı:1, 2017 (ss. 183-195), s.186.

¹³ Alain Boyer, *Siyonizm’in Kökenleri*, (Çeviren: Nezih Uzel), İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.7; Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2011, s.28; Habip Tokgöz, s.187.

¹⁴ Habip Tokgöz, s.188.

girişimin lideriydi. Onun en önemli projelerinden biri Kudüs'teki Scopus (Arapça: Cebel el-Maşarif) Dağı'nın büyük bir bölümünü satın almasıydı.¹⁵

Siyonist hareketin gelişmesi 20. Yüzyılın başlarında İngiltere'nin çıkarları ile örtüşüyordu. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı döneminde Rusya'nın savaşa devam etmesini sağlama, ABD'nin savaşa girmesini hızlandırmak ve Almanya'yı içten zayıflatmak amacıyla Siyonistlerden destek alacağına inanmıştır. O dönemde Londra'da Siyonistlerin sözcüsü Chaim Weizmann'ın da gayretleriyle İngiltere ve Siyonistler arasında gözlemlenen bir yakınlaşma, 1917 Balfour Deklarasyonu'nun ilanına giden yolu açmıştır.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrası Siyonizm, milli duyguların etkisi altında gelişen kolonyalist bir proje olarak sürdürülmüştür. Yeni gelen göçmenlerin bu topraklara duydukları ekonomik ilginin türüne bağlı olarak ideolojik çözümler öne sürülmüştür. Kolektif yerleşimlerde “ulusallık” ön plana çıkmıştır.¹⁷

“Siyonizm yalnızca şehirler inşa ederek, koloniler yaratarak ve yeni vergiler uygulayarak değil, aynı zamanda izleyen yıllarda Yahudi sermayesinin Filistin topraklarındaki Siyonist projelere akışını yönlendirecek olan bağımsız bir monist sistem geliştirerek, emin adımlarla 20. yüzyıla giriyordu. Göçmenler yerel, finansal ve parasal ekonominin istikrarlılığından dolayı kendi finansal zeminlerini oluşturabilmek zorundaydılar. Osmanlı yönetiminin son yıllarında resmi kur Türk parası olmakla birlikte aynı akçelerin değerleri Filistin'in farklı bölgelerinde değişkenlik gösterebiliyordu.”¹⁸

1.3. Uluslararası İttifaklar ve Konferanslarda Filistin

1.3.1. 1916 Sykes-Picot Antlaşması

Savaş ilerledikçe, İtilaf ülkelerinin Osmanlı'yı parçalama istekleri daha da yoğunlaşmaya başlamıştır. O dönemde Osmanlı Devleti, bu ülkeler arasındaki çekişmeden faydalanarak toprak bütünlüğünü koruyabilmişti. Fakat 1915'e¹⁹ gelindiğinde müzakerelerin önü açılmış ve Sultan Abdülhamid birçok bölgeyi İtilaf ülkelerine bırakmak zorunda kalmıştı. Savaşın ilk üç yılında bu ülkeler arasında dört müttefik ülke tarafından bir dizi gizli anlaşma imzalanmıştır. Bunlardan ilki, “Sykes-Picot Antlaşması” 1916'da Fransa ve İngiltere arasında imzalanmıştır. Müzakereler

---

¹⁵ Ilan Pappé, s.59.

¹⁶ N. Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, s.135.

¹⁷ Ilan Pappé, s.60.

¹⁸ Ilan Pappé, s.65.

¹⁹ Jurj 'Antunius, Tarikh Harakat Alearab Alqawmiat, Tarjamatu: Nasir Aldiyn Alasid, Dar Aleilm Lilmalayin, Birut, 1987, s. 347-348.

François Marie Denis Georges-Picot ²⁰ , İngiliz Sir Mark Sykes tarafından yürütülmüştür.²¹ Fransızlar ve İngilizler, Müttefiklerin çıkarlarını korumak adına bir protokol hazırlamaya karar vermiştir. Bu doğrultuda Filistin konusunda çıkabilecek bir anlaşmazlıktan kaçınmışlardır. Mayıs 1916'da varılan anlaşma gereği Ortadoğu'yu parçalama konusunda mutabakat sağlanmıştır. ²² Anlaşma metnine göre; Fransa ve İngiltere hükümetleri, şu konularda karşılıklı olarak anlaşmaya varmışlardır:

“1. Fransa ve İngiltere ilişikteki haritada (A) ve (B) olarak işaretlenen bölgelerde, bir Arap liderin hükümdarlığı altında bağımsız bir Arap Devletini ya da bir Arap Devletler Konfederasyonu'nu tanıyacak ve destekleyeceklerdir. Fransa (A) bölgesinde, İngiltere (B) bölgesinde yerel fonlar ve girişim hakkı önceliğine sahip olacaklardır. Arap Devleti'nin ya da Arap Devletler Konfederasyonu'nun talebi üzerine Fransa sadece (A) bölgesinde, İngiltere sadece (B) bölgesinde yabancı memur ya da danışman sağlayabileceklerdir.

2. Mavi alanda Fransa'ya, kırmızı alanda İngiltere'ye arzu ettikleri ve Arap Devleti ya da Arap Devletler Konfederasyonu için uygun olduğunu düşündükleri, doğrudan ya da dolaylı idareyi ya da denetimi kurmalarına izin verilecektir.

3. Kahverengi bölgede uluslararası bir idare tesis edilecektir. Bu idarenin biçimine Rusya, ardından diğer Müttefikler ve Mekke Şerifi'nin temsilcileriyle incelemeler yapıldıktan sonra karar verilecektir.

4. İngiltere'ye, 1) Hayfa ve Akka limanları, 2) (A) bölgesindeki Fırat ve Dicle'den (B) bölgesine su tedariki garantisi verilecektir. Majesteleri'nin Hükümeti, önceden Fransız Hükümeti'nin rızasını almaksızın, Kıbrıs'ın herhangi bir üçüncü güce bırakılması hususunda görüşmelere gitmeyeceğini taahhüt eder.

.....

11. Arap Devleti ya da Arap Devletler Konfederasyonu'nun sınırlarına ilişkin görüşmeler, bugüne kadar olduğu gibi iki güç adına aynı vasıta ile sürdürülecektir.

12. Arap topraklarına silah ithalini denetlemeye yönelik önlemler iki Hükümet tarafından değerlendirilecektir.”²³

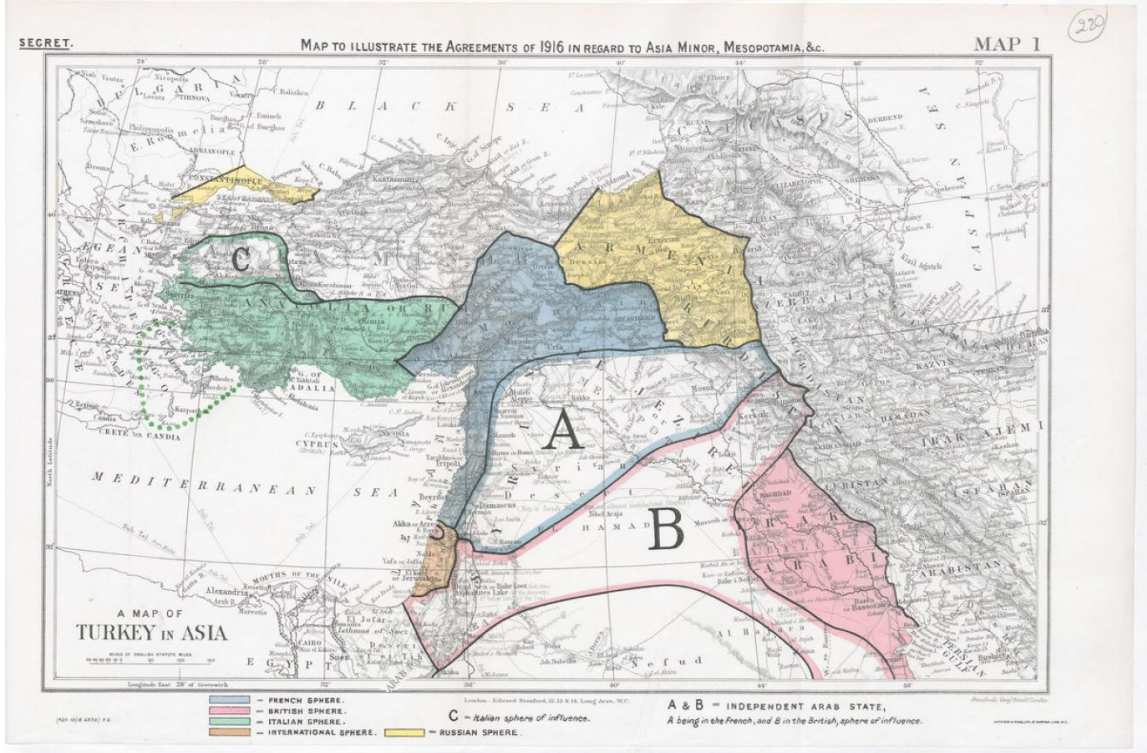
²⁰ Kamil Mahmud Al Khalat, Waliandab Albritaniyu 1922-1939, Almunsha'at Aleamat Lilnashr Ualstawzie, Birut 1982, s.82.

²¹ Sykes-Picot tanımı, Filistin Bilgi Merkezi, Ziyaret Tarihi: 05.01.2015 www.palestineremembered.com [Erişim tarihi: 10.03.2021].

²² Bsharat Khadar,' Uwruba Wafilastin Min Alhurub Alsalibiat Hataa Alyuma,Tarjamatu: Mansur Alqadi, Markaz Dirasat Alwahdat Alearabii Birut 2003, s. 132.

²³ Anlaşma metni ve yorumuna ilişkin bkz: İsmail Şahin, Cemile Şahin, İsmail Şükür, “Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması”, *International Journal of Social Science*, 8 (38), 2015, (ss.260-261).

Sykes-Picot Antlaşması Üzere Sınır ve Toprak Taksiminin Belirlendiği Harita

Antlaşmanın amacı, Osmanlı Devleti'ne ait toprakların önemli bir kısmını Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya arasında taksim etmek, ayrıca Arap topraklarında bağımsız bir Arap Devleti'nin kurulmasıydı. İngiltere, Fransa ve Rusya arasında mektup mübadelesi yoluyla şekillenen bu antlaşma konusunda, Japonya ve İtalya da bu konuda bilgilendirilmiştir. Üzerinde mutabık kalınmış bu haritanın ileride birçok antlaşmaya zemin teşkil ettiğini görebiliriz. Bunlar arasında en iyi bilinenleri Balfour Deklarasyonu, Paris Barış Antlaşması, Sevr Antlaşması ve San Remo Konferansı'dır. Ayrıca, İngiltere, kendi müttefikleri ve diğer ülkelerle ilgili bu belge doğrultusunda tavır takınmıştır. Bu haritada;

“Bölgenin beşerî, siyasi, dini ve coğrafi yapısından ziyade sömürgeci devletlerin çıkarları dikkate alınmıştır. Haritaya göre şekillendirilmeye çalışılan siyasi yapılar bölgeyi, uzun yıllar etkisi altına alacak milliyetçilik, mezhep çatışmaları ve kimlik sorunları başta olmak üzere birçok siyasi, sosyal, dini ve askeri sorunlar yumağı içinde debelenmeye itmiştir. Diğer bir ifadeyle Sykes-Picot Antlaşması'nı planlayan zihniyet, bölgeyi kaosa sürüklemiştir. Günümüzde Ortadoğu'da yaşanan sorunların temelinde, İngiltere ve Fransa'nın bölgesel çıkarlarının oynamış olduğu kilit rol göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda Sykes-Picot Antlaşması, uluslararası ilişkilerin realist dünyasının 'böl ve yönet' metodunun tarihteki en güzel

örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Ayrıca, İngiltere 'Büyük Arap Krallığı' vaadiyle desteğini kazandığı Şerif Hüseyin önderliğindeki Arapları, Sykes-Picot Antlaşması ile aldatmış, onlara verdiği sözü boşa çıkarmıştır."²⁴

Sykes-Picot anlaşması, sonradan tadil edilmesine rağmen Ortadoğu coğrafyasında İngiltere'nin elde etmeye çalıştığı "olmazsa olmaz" toprakları (haritada belirtilen kırmızı toprakları) ve onu tamamlayan "B" bölgesini savaşın ikinci yılında açık bir şekilde göstermiştir. Bu topraklar, İngiltere'nin iktisadi çıkarları doğrultusunda bugün bile taviz verilmek istenmeyen ve kesin anlamda etki altında bulundurmak istediği bölgedir.²⁵ Şunu da belirtelim ki Fransa Filistin bölgesinin Suriye'ye dahil edilmesini ve kendi denetimine bırakılmasını istemiştir. Fakat buna karşı çıkan İngiltere Akdeniz'e ve Irak'a bir çıkış yolu açma zarureti vurgulamıştır. Bu kapsamda, kendini Ortodoksluğun hamisi olarak gören Rusya da Filistin'den dışlanmamayı istemiştir. Bu nedenler doğrultusunda çok uluslu bir rejim çerçevesinde ortak anlaşmaya varılmıştır.²⁶

1.3.2. 1917 Balfour Deklarasyonu

İngiliz hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önce Filistin'i işgal etmeyi ve burada Yahudi ulusal vatanını kurmayı planlamıştı. Bu savaşın patlak vermesi İngiliz planını uygulamak için iyi bir fırsat sunmaktaydı. Bu konuda yapılan bir diz görüşmelerin ardından, 2 Kasım 1917 tarihinde İngiltere'nin Dışişleri Bakanı A. J. Balfour'un, dönemin Siyonist hareketinin önde gelenlerinden Lord Jacob Rothchild'e gönderdiği Balfour Deklarasyonu, Filistin'de bir Yahudi devleti kurma sürecinin en önemli olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir. Mektupta, Balfour, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için İngiltere'nin tüm gücünü seferber edeceği belirtilmiştir.²⁷ Deklarasyonun öncelikli amacı, İngiliz hedeflerine ve çıkarlarına, özellikle de İngilizlerin Filistin'in işgalini sağlamak için Siyonist hareketin liderleri tarafından gösterilen çabalara hizmet etmektir.²⁸

---

²⁴ İsmail Şahin, Cemile Şahin, İsmail Şükür, s. 258.

²⁵ Önder Kocatürk, "Sykes-Picot'ta Kırmızı Bölgenin İngiltere İçin Önemi", İçinde: Sykes – Picot'nun Yüzüncü Yılında Türkiye ve Ortadoğu Uluslararası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2016, İstanbul Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2018, (ss. 202-232), s.229.

²⁶ Mim Kemal Öke, *Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Da Yayıncılık, İzmir 2002, s. 223-225.

²⁷ Kadir Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 3, Sayı:25, 2016 (ss. 65-78), s. 69.

²⁸ Eabd Alnaasir Qasim Alfira, *Albued Alsiyasi Lifilastin Eam 1914 1948*, Bhath Takmili Linayl Shahadat Almajistari, Jamieat Al Quds Almaftuhah, Filastin, 2014 s. 6.

Yahudi diasporasını toplayarak bir vatan kurma düşüncesi İngiliz hükümeti ile Siyonist hareket arasındaki ittifakın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu ülke ayrıca Avrupa'nın doğudaki sömürge ülkelerindeki çıkarlarının koruyucusu olacaktı. Hatta bu düşünce Fransızların Mısır'a karşı yürüttüğü harekattan önce de dile getirilmişti.²⁹ Hatta bu deklarasyona Napolyon'un bu ülkelerde kendilerine yardımcı olabilmeleri için konuşulması konusundaki düşüncelerinin yansıdığını görebiliriz.³⁰ 1875 yılında Süveyş Kanalı'nın Yahudi sermayesi aracılığıyla özellikle Rothschild ailesi tarafından satın alınıp Filistin'in kontrolünün ele alınması için bir girişim de mevcuttu.³¹ Deklarasyon yayınlandığı zaman Filistin'deki Arap nüfus 600.000 iken Yahudi nüfusun toplamı 56 bin idi. Dolayısıyla Filistin'deki Yahudi nüfusu toplam nüfusun yüzde 10'dan bile azdı.³² Deklarasyon, %92'lik Arap nüfusunun da haklarının korunmasından bahsetmek son derece ironik bir durumdu İngiltere hükümetinin Filistin'de *Yahudiler için milli bir vatan* kurulmasına olumlu gözle baktığı, bu amaca ulaşılmasına yardımcı olmak için elinden geldiğince çaba göstereceği belirtilmiştir. Yahudi-olmayan halkların içtimai ve dinî haklarına veya Yahudilerin diğer ülkelerdeki hak veya siyasi statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağını net bir şekilde anlaşılması gerektiği vurgulanmıştı.³³ Şunu da belirtelim ki Balfour Deklarasyonu bir dini değil Siyonist bir ideali ölümlü edinmiştir. Nitekim İngiliz Parlamentosundaki Yahudiler, ayrıca Yahudi kimliğinin sadece dinî boyutuna vurgu yapanlar, L. Wolf, C. Montefiore, E. S. Montagu ve L. Magnus gibi isimler bu Balfour Deklarasyonu Yahudilerin istikbali açısından zararlı bulmuşlardı. Bu karar kabul edildikten birkaç gün sonra Yahudilerin bir kısmı Siyonizm karşıtı bir örgüt olarak İngiliz Yahudiler Birliği (İngilizcesi: League of British Jews) adlı örgütü kurmuşlardı.³⁴

---

²⁹ Ahmad Mahdi Al Shuwaykhat, *Almawsueat Alearabiat Alealamiat*, Muasasat Sultan Bin Eabd Aleaziz, Almamlakat Alearabiat Alsueudiat 2004, s. 50.

³⁰ Huda Darwish, *Alealaqat Alturkiat Alyahudiat Wa'atharuha Ealaa Albilad Alearabiat*, Dar Alqalam Walnashr, Aljazayir 2011, s. 357-358.

³¹ Eabd Al Wahaab Alkialii s.49.

³² Avi Shlaim, *Filistin'i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921-1951* (Çeviren: Muttalip Tütüncü), Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 43.

³³ Seda Özalkan, "Ortadoğu'nun Kaderini Değiştiren Mektup: Balfour Deklarasyonu", https://insamer.com/tr/ortadogunun-kaderini-degistiren-mektup-balfour-deklarasyonu_965.html, 01.11.2017.

³⁴ Seda Özalkan, 01.11.2017.

Deklarasyonda “devlet” ifadesinin yerine “ulusal yurt” kelimesi kullanılmıştır. Bunun nedeni, İngiltere’nin, bağımsızlık vadederek Osmanlı Devleti’ne ihanet ettirdiği Şerif Hüseyin’in desteğine ihtiyacı olmasıydı.³⁵

1.3.3. San Remo Konferansı 1920 ve İngiliz Mandası’nın İlanı

1917’den önceki dönemde Siyonizm, bir takım göç hareketleri ve siyasi girişimlerde bulunmakla kendine zemin bulmaya çalışıyordu. Balfour Deklarasyonu sayesinde Siyonizm konusu dünya gündemine taşınmıştır.³⁶ Balfour Deklarasyonunun açıklanmasının ardından İngiltere’nin Mekke Şerifi Hüseyin ve oğullarına verdikleri sözden vazgeçmesi, Siyonistlerin Filistin’e daha etkin şekilde nüfuz etmelerine olanak sağlamıştı. Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versailles Anlaşması ile Filistin üzerinde İngiliz mandası tanınırken Yahudilerin Filistin’e yerleşmeleri için büyük kolaylıklar sağlamıştır.³⁷ Şerif Hüseyin’i ikna etmek için İngiltere, Arapların millet inşası sürecine yardımcı olacağını, Filistin’de halkların serbestçe yaşayacağını, İslam, Hristiyanlık ve Musevilik için kutsal mekânların bulunduğu için özel bir rejim tesis edilmesi gerektiğini, İngiltere’nin Yahudilerin Filistin’e göç etmelerini istediğini, Siyonist liderlerin Araplarla işbirliği içinde kendi amaçlarına varmak istediklerini bildirmişti. Şerif Hüseyin İngiltere’nin bu tavsiye ve isteklerine olumlu yaklaşmıştır. Şerif Hüseyin’in oğlu Faysal ile Weizmann arasında Ocak 1919’da bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak, bu iş birliği bazı nedenlerle sona ermiştir. Bu nedenler arasında Suriye milliyetçiliğinin yükseldiği Şam’da toplanan Milli Kongre’nin Faysal’ı Suriye’nin başına getirmesi, Filistin’in Suriye’den ayrılması, Filistin’de Yahudi vatani kurulması vs. belirtilebilir. Mart 1920’de Suriye Milli Kongresi, Faysal’ı Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin’i içeren Büyük Suriye’nin Kralı ilan etmiştir. Fakat bir ay sonra her şey değişmiştir. Nisan 1920’de toplanan San Remo Konferansı tarafından alınan kararlar doğrultusunda Büyük Suriye Fransa ile İngiltere arasında taksim edilmiş,

---

³⁵ Ömer Tellioglu, “Balfour Deklarasyonu Mizansen: Rothschildlerden Rothschildlere Mektup!”, *Gerçek Hayat Dergisi*, 4-10 Kasım 2019 (ss. 36-41), s. 41.

³⁶ İsmail Ediz, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset (1919-1922)”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 2015 (ss.144-145), s. 148-150-151.

³⁷ Hasan Karaköse, “Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortalarından XX: Yüzyılın Ortalarına Kadar)”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* Cilt 4, Sayı: 2, 2018, (ss. 150-165), s. 156.

Lübnan'la birlikte Suriye Fransa'nın, Irak, Ürdün ve Filistin ise İngiltere'nin mandasına devredilmiştir.³⁸

1.4. İngiliz Mandası Zamanında Filistin

Manda 5 Temmuz 1921'de Milletler Cemiyeti tarafından ilan edildi. 24 Temmuz 1922'de onaylandı ve 29 Eylül 1922'de yürürlüğe girdi. Böylece Yahudilere, Filistin'de ulusal bir vatan kurarak uluslararası tanınırlık kazandırılmış oldu. 28 maddeden oluşan bu metnin en önemli bentleri şu şekilde: 1-Devralan yönetim, mevzuat ve yönetimde tam yetkiye sahip olacaktır. 2- Devralan yönetim, Yahudi vatanının kurulmasını sağlamak için ülkedeki siyasi, idari ve ekonomik koşulların idaresinden sorumludur. Öz yönetim aynı zamanda ırk ve din gözetmeksizin tüm Filistin halkının dini ve medeni haklarını korumaktan sorumludur. 3-Yahudi Ajansı, Filistin yönetimine tavsiye almak ve onunla ekonomik, sosyal ve Yahudi ulusal yurdunun kuruluşunu etkileyebilecek diğer konularda iş birliği yapmak için bir kamu kuruluşu olarak kabul edilmektedir. Bu kuruluş esasında Filistin'deki Yahudi nüfusunun çıkarları ve ülkenin tanıtımına yardım görevi yürütecektir.³⁹ 4- Siyonist Dernek, resmi bir kurum olarak tanınmaktadır. 5-Filistin yönetiminin, bireyin haklarına ve diğer grupların statüsüne hanel getirmeksizin, Yahudilerin göçünü teşvik edilecek. Yahudi Ajansı iş birliğiyle halk için talep olmayan çorak topraklarda Yahudi yerleşimlerinin edinilmesi teşvik edilecek.⁴⁰ 6- Kurulacak devlet, Filistin topraklarının hiçbir bölümünü yabancı bir devletin hükmüne bırakılmamasından ve hiçbir şekilde kiralanmamasından sorumludur. 7- Manda hükümeti, Yahudi Ajansı ile bu ajansın kamu işleri ve kamu hizmetleri kurması veya işletmesi konusunda uzlaşma içinde olmalıdır. 8- Filistin'in resmi dilleri İngilizce, Arapça ve İbranice olacaktır.⁴¹

Milletler Cemiyeti'nin kabul ettiği Filistin Mandası Şartnamesi 28 maddeden oluşmuştur. Bu Şartnamenin 14. maddesinde şöyle denmekteydi: “*Mandater devlet tarafından kutsal mekânlara ilişkin hak iddialarını incelemek üzere MC'nin onayına*

---

³⁸ N. Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, s. 136-137.

³⁹ Naji 'Abi Ead Mishal Jiritun, Alnizae Waeadam Alaistiqrar Fi Alsharq Alawista, Dar Al'ahliat Liltawzie Walnashr, Eamaan 1999, s. 56.

⁴⁰ İbrahim Khalil 'Ahmadu, 'İsrayiyl Fitnat Alajyal_Aleusur Alhadithatu, Maktabat Alwaey Alearabii, Misr 1970, s. 225-226.

⁴¹ Juzif Khuri Altuwq, Alatifaqiaat Alearabiat Al'israyiylatu, Dar Nublis Lilnashr Waltawziei, Libnan, 2002, s. 5.

sunulacak özel bir komisyon kurulacaktır.” Fakat böyle bir bu komisyonun kurulması fiiliyatta hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.⁴²

Yahudilerin altı aşamada Filistin’e göç ettiği bilinmektedir, onlar da şu şekildedir; **1882-1904 İlk Göç Dalgası**, Yahudi göçmenlerin sayısı 5 bini tarım işçisi olmak üzere 25 bine ulaştı; bu göçmenler 17 yerleşim yeri kurulmuştur. **1904-1912 İkinci Göç Dalgası sonucunda** Yahudi göçmenlerin sayısı yaklaşık 35 bine ulaştı. Yahudi göçmenler Doğu Avrupa’dan, özellikle Rusya’dan geldi. Bu dalganın mensupları genelde tarım işlerinde çalışılmıştır. **1916-1923 Üçüncü Göç Dalgası sonucunda** Bu dönemde Yahudi göçmenlerin sayısı 40 bine ulaştı. Bu göçmenler 64 yerleşim yeri kurulmuştur.⁴³ **1924-1931 Dördüncü Göç Dalgası sonucunda** Yahudi göçmenlerin sayısı 82 bin Yahudi’ye ulaştı. Bu da dünyadaki Yahudi göçünün yüzde 6’sına tekabül ediyordu. Bu Yahudi göçmenlerin çoğu Polonya, Romanya ve Ortadoğu’dan geldi. 29 yerleşim yeri inşa edilmiştir. **1932-1939 Beşinci Göç Dalgası sonucunda** Yahudi göçmen sayısı 265 bine ulaşmıştır. Çoğu orta ve doğu Avrupa’dan gelen bu Yahudiler, Yahudi göçünün yüzde 44’ünü oluşturmuştur. **1939-1948 Altıncı Göç Dalgası sonucunda** 48.000’i tarım işçisi olmak üzere Yahudi göçmenlerin sayısı 135.000’e ulaştı. Bu göçmenler Orta Avrupa, Balkanlar, Polonya ve Ortadoğu’dan geldi. Bu dönemin odak noktası, eski göçmenlerin adaptasyonu ve yerleştirilmesine yönelmiştir. Bu nedenle, Filistin’deki göç ve yerleşim süreci Siyonist hareketin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasi bir karaktere büründü. Ardından Yahudi devletinin kuruluşu fikri, iyice gündeme gelmeye başlamıştır.⁴⁴

Filistin’in İngiliz işgaline girmesinin ardından bölgeye Yahudi göçü yoğun bir şekilde devam etmiştir. Ayrıca, İngiliz Manda yönetiminin keyfi siyaseti sonucunda Araplar ve Yahudiler arasında çok geçmeden kanlı çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu çatışmalar, İngiltere’nin takviye birliklerinin bastırılması sayesinde sadece 1938’de son durdurulmuştur. Filistin’in yirmi sene boyunca İngiltere işgalinde kalması, yüzbinlerce Yahudi yerleşimcinin bölgeye akın etmesi, Filistinlilerin haklarının görmezden

---

⁴²Abdulkadir Tok, “Uluslararası Hukuka Göre Kudüs’ün Statüsü”. İNSAMER Araştırma 126. Ekim 2020, s. 2.

⁴³ İsmail 'Ahmad Yaghi, Alarhab Waleunf Fi Alfikr Alsahyunii, Maktabat Aleakibat Lilnashr Ualtuwziei, Alriyadi, 2003, s. 124-125.

⁴⁴ İsmail 'Ahmad Yaghi, s. 126-128.

gelinmesi, bu sorunun en az yüzyıl daha çözülemeyecek bir şekilde ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.⁴⁵

1.5. İngiliz Mandasının Sonu ve İsrail Devletinin Kuruluşu (1948)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Siyonist hareketin ağırlık merkezi İngiltere'den Amerika Birleşik Devletleri'ne kaymıştır. Amerikan kamuoyunun Yahudilere sempati duymaya başlaması, özellikle New York'ta Yahudilere büyük tesir alanı sağlamıştır.⁴⁶ Harry Truman'ın 12 Nisan 1945'te Amerika Birleşik Devletleri başkanlığını devralması Yahudi konusuna dikkatin artmasına neden olmuştur.⁴⁷ Öncesinde Yahudilere karşı bir önyargı bulunuyordu. Bazı tarihçiler onu Siyonist baskının karşısında Filistin politikasını değiştiren bir oportünist olarak görmektedir. Diğer bir kısım tarihçi ise Truman'ın Filistin ile ilgili politikasının, Yahudilerin çektiği acılar ve zulüm nedeniyle insani düşüncelerden kaynaklandığını, bu yüzden onlara yardım etmeye çalıştığı yorumlarında bulunmaktadır.⁴⁸ Truman, 31.08.1947'de İngiltere Başbakanı Winston Churchill'ı yüz bin Yahudi yerleşimcinin Filistin'e göç etmesine izin verilmesi konusunda çağırıda bulunmuştur. Bu, Filistin'i bir Yahudi devletine dönüştürmenin başlangıcıydı. Truman sadece İngilizleri göçmenlik sürecini başlatmaya teşvik etmekle kalmamış, aynı zamanda Araplara onun fikrini kabul etmeleri için baskı yapmaya çalışmıştır.⁴⁹

1947'de İngiltere bölgeden geri çekileceğini açıklarken Filistin sorununun çözümü Birleşmiş Milletlere devredilmiştir. Bunun ardından, BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947 tarihinde aldığı 181 sayılı kararla "Filistin'de Arap ve Yahudi devletleri kurulmasını öngören bir plan" kabul etmiştir. Fakat bu plan, Araplar tarafından kabul görmezken hiçbir zaman uygulanmamıştır.

2 Nisan 1947 tarihinde İngiltere Birleşmiş Milletlere resmi başvuruda bulunarak Filistin sorununun BM GK'da gündeme alınmasını ve özel bir oturum yapılmasını,

---

⁴⁵ *Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 8.

⁴⁶ İsmail 'Ahmad Yaghi & Mahmut Şakir, s.167.

⁴⁷ Ahmed Mahdi El Şuwaikhat, s.45.

⁴⁸ Rijina Alsharif, Alsihawniat Ghayr Alyahudiat Judhuruha Fi Altaarikh Algharbi, Almajlis Alwatanii Lilthaqafat Walfunun , Alkuayt, 1985, s. 204- 205.

⁴⁹ Almaktabat Alesriatu, Musueat 'Aelam Alqarn Aleishrin Fi Alealamayn Alearabii Wal'iislamii ,Libnan, 2013, s. 405.

sorunu araştırmak adına özel komite kurulmasını, sorunun Genel Kurul tarafından sonbahar olağan toplantısında görüşülmesini istemiştir. Bu talepler üzerine Birleşmiş Milletler harekete geçmiştir. 28 Nisan 1947 tarihinde toplanan BM Milletler Genel Kurulu, 15 Mayıs 1947 tarihinde 7 ret oyuna karşı, 45 kabul oyu ile Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin (UNSCOP) kurulmasına karar vermiştir. Komitenin raporunu en geç 15 Eylül 1947'de sunulacaktı. UNSCOP 11 üyeden ibaretti: Avustralya, Çekoslovakya, Kanada, Guatemala, İnan, Hindistan, Hollanda, Peru, Uruguay İsv ve Yugoslavya.⁵⁰ Komitenin üyeleri önce Filistin'e giderek her iki tarafla temaslarda bulundular. Temaslar tamamlandıktan sonra 28 Temmuz'dan itibaren Cenevre'de raporu hazırlamaya başlayan komite üyeleri, Yahudi mülteci kamplarını da ziyaret ettiler. Ağustos ayı içinde Genel Kurul'a sunulan raporda, Filistin'deki manda yönetiminin işlemediği açıklandıktan sonra Filistin'in bağımsızlığı için iki rapor sunulmuştu.⁵¹ Bunlardan ilki çoğunluk planı (ekonomik birlik ve bölünme), ikincisi ise azınlık planı (federal bir devlet) idi. Bu iki planın açıklanmasından sonra gerek Araplar gerek Yahudiler devletlerin tutumlarının kendi taraflarında olmasını sağlamak için aşırı bir çaba içine girmişlerdi. Sonuçta Yahudi lobisinin daha etkin olması, Avrupa'daki Yahudi mültecileri problemi, Amerika'nın küçük devletlere bu yönde baskı yapması, Sovyetler Birliği'nin çoğunluk planını desteklemesi nedeniyle "oğunluk Planı" 20 Kasım 1947'de, Genel Kurul'un 181 (11) A sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Karar 33 oyla (13 ret ve 10 çekimser oya karşılık) kabul edilmiştir. Çoğunluk görüşü: Bölünme fikri; Filistin'in mevcut sınırları içerisinde, 1 Eylül 1947 yılından itibaren 2 yıllık geçiş dönemini takiben, bağımsız bir Filistin, bağımsız bir Musevi devleti ile bağımsız Kudüs şehri olarak üçe bölünmesini öngörüyordu. Bu görüş her devletin öncelikle Anayasa hazırlaması, ardından başvurusu üzerine bağımsızlığını elde etmesi, kurulacak olan bağımsız devletler arasında bir de "ekonomik birik" oluşturmalı amaçlıyordu. Vatandaşlık konusunda da bazı düzenlemeleri içeren bu görüş, devletlerin toplumlara göre sayısal bölünmesini aşağıdaki şekilde öngörmekteydi.⁵²

---

⁵⁰ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1983, s. 301.

⁵¹ Kemal Kirişçi, *Mobilization of Support for Palestine Cause*, Frances Pinter, London 1986, s. 5.

⁵² İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 44.

	Musevi	Arap ve Diğer	Toplam
Musevi Devleti	498.000	407.000	905.000
Arap Devleti	10.000	725.000	735.000
Kudüs	100.000	105.000	205.000

Hindistan, İnan, Yugoslavya tarafından sunulan ve reddedilen Azınlık Planı'nda, Filistin toprakları Araplar ile Yahudiler arasında bölüştürülecek, Kudüs şehri başkent olacaktır. Arap ve Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız bir Filistin Federal Devleti kurulacaktır. "Genel Kurul'un Filistin'in paylaşılmasını tavsiye eden 29 Kasım 1947 tarihli kararı barışçı çözüm girişimleri içinde en ayrıntılı ve siyasal bakımdan en önemli olanıydı".⁵³ Fakat Filistin sorununa bir çözüm getiremediği gibi çatışmaların artmasına neden oldu. İngiltere, Dışişleri Bakanı tarafından Birleşmiş Milletler Sekreteri'ne bir muhtıra gönderdi. Nisan 1947'de gönderilen bu metinle, Filistin'deki durumun ağırlaştığı, Yahudiler ve Araplar arasındaki kızışma ve çatışmaların artması ve II. Dünya Savaşı ardından yaşanan zorluklar nedeniyle manda sorumluluğu görevine devam edemeyeceğini, Siyonist hareketin çıkarları için Amerika'nın yaptığı siyasal ve ekonomik baskıya boyun eğdiğini bildirdi. Bu yüzden İngiltere BM'den Filistin meselesini özel bir oturumda sunmasını istedi. Böylece BM Genel Kurulu 28 Nisan 1947'de özel bir oturum yapılmasına karar verdi. 11 ülkenin temsilcilerinden oluşan soruşturma komisyonu, Filistin meselesinin çözümü için tavsiye ve önerilerde bulunma kararı aldı. Birleşmiş Milletler konuyu incelenmiştir.⁵⁴ Katılımcı bu ülkelerin temsilcileri 4 aylık sürenin ardından şu önerileri açıklamıştır:

- 1- Filistin üzerindeki İngiltere mandası sona erdirilmeli.
- 2- Filistin'in özgürlüğü ve anayasal düzeni oluşturulmalı.
- 3- İktisadi birliğin korunması sağlanmalı.
- 4- Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin kutsal mekanlarına saygılı olunmalı.
- 5- Filistin, Yahudi ve Arap devleti olmak üzere bölünmeli.⁵⁵

---

⁵³ Hans Morgenthau, *Uluslararası Politika*, (Çev: Baskın Oran ve Ünsal Ostay), Cilt: II, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1970, s. 62.

⁵⁴ İbrahim Khalil 'Ahmadu, s. 170.

⁵⁵ İbrahim Khalil 'Ahmadu, s. 170.

Böylece 29 Kasım 1947’de BM Genel Kurulu tarafından alınan 181 sayılı karara göre Filistin; bir Yahudi ve bir Arap devletinden ibaret olacak şekilde kurulacaktı. Bu kararla Filistin topraklarının sadece %7,6’sına sahip olan Yahudilere, Filistin topraklarının %54’ü üzerinde devlet hakkı verildi. Aynı zamanda o dönem Filistin topraklarının %93,3’üne sahip olan Araplara sadece %45’lik yüzölçümüne sahip bir devlet kurma hakkı verildi. Bu kararla, Kudüs’teki kutsal yerler için %1’i istisnai tutulmuştur. Birleşmiş Milletler taslak bölümünü oylamaya sundu ve taslak 33 kabul, 12 ret ve 10 çekimser oy ile geçmiştir.⁵⁶ Taksim kararı nüfusun üçte birini oluşturan ve yüzölçümünün yüzde 7’sine sahip olan Yahudilere, Filistin topraklarının yüzde 56’sını tashih emiştir. Bu karar, birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.⁵⁷

1948’in Mayıs ayının 14’ü gecesinde İngiltere, Filistin’den çekildiğini ve İngiliz Mandasının Filistin’de sona erdiğini açıklamıştır. Mayıs’ın 15’inde gün boyunca Yahudi Ulusal Konseyi, Tel Aviv Müzesi’nde toplantı yaparak, ardından Haim Weizman’ın ilk Cumhurbaşkanı, David Ben-Gurion’un ilk Başbakanı, Başkenti Tel Aviv olan İsrail adı altında bir Yahudi devleti kurulduğunu duyurmuştur.⁵⁸ Duyurunun ardından ABD ve Sovyetler Birliği İsrail’i hemen tanımıştır. David Ben-Gurion İsrail Devleti’ni kendi kendini yöneten bir devlet olduğunu ilan edip, şu sözleri kaydetmiştir: “Bugün Biz İngiliz Mandasının Filistin’de sona erdiği ülkedeki Yahudi cemaatini ve Siyonist hareketi temsilen Halk Meclisi üyeleriyiz. BM Genel Kurulu kararı kapsamındaki doğal ve tarihi hakkımız gereği, İsrail Devleti adına İsrail topraklarında bir Yahudi devletin kurulduğunu ilan ediyoruz.”⁵⁹ Böylece Siyonist hareket, binlerce kişinin yaralandığı ve şehit düştüğü şiddetli bir çatışmaya girdiği Arap ordularını yenmiş, Filistin topraklarının yaklaşık %77’sini ele geçirmeyi başarmıştır. Yahudiler 181 sayılı kararına dayanarak ve 14 Mayıs 1948’de tek taraflı olarak İsrail Devleti’nin kuruluşunu ilan etmiştir.⁶⁰

---

⁵⁶.Eisaa Sufan Alqaduwmi, Filastin Wa'ukdhubat Baye Alarid, Markaz Bayt Almuqadas Lildirasat Altawthiqat, Lubnan, 2013, s. 56.

⁵⁷ Ali Balcı, “İsrail Sorunu: Ortadoğu’nun Gordion Düğümü, İçinde: *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 1. Cilt, (Editörler: Kemal Anat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), 4. Basım, Nobel Yayınları, Ankara 2016 (ss. 99-164), s. 107.

⁵⁸ Ahmad Mahdi Al Shuwaykhat, , s. 45.

⁵⁹ Muhsin Muhamad Salih, Alqadiat Al Filastiniat Khalfiaatiha Altaarikhiat Watatawuruha Almueasirati, Markaz Alzaytunat Lildirasat Walastithmarat, Libnan, 2012, s. 61; İhab Kamali, 60 Eamana Min Alsirac Fi Alsirac Alearabii Al'iisrayiylü, Hayyat Alniyl Alearabiät ilnashra, Misr 2008, s. 97.

⁶⁰ *Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 8.

Yahudi Devleti kurulurken, bu devletin sınırları içinde yaklaşık 300 Filistin köyü kalmaktaydı. Bu köylerde dramatik ve feci olaylar yaşanırken adeta etnik bir temizlik uygulanmıştır. Yahudi devletinin kuruluşunun ilan edildiği 24 Mayıs'ta, 58 köy tamamen yok edilmiştir. Yahudi bölgesinin ortasında kalan Tantura Köyü'nde 22 Mayıs gecesi Yahudi güçlerinin işgaline maruz kalmış, köy sakinleri tutsak edilerek sahile getirilmiş, yaşları 13 ile 30 arasında değişen 200 erkek Yahudi güçleri tarafından katledilmiştir. Yahudiler savaşılabilecek yaşta erkekleri kendilerine bir tehdit olarak görmüş ve hepsini öldürmeyi tercih etmişlerdir. Benzer olaylar birçok köylerde de devam etmiştir. Bazı köyler yok edilirken, halkı tehcir edilmiştir. "Öncelikle bölgede yaşayan nüfus tedhiş olaylarıyla yıldırılıyor ve halkı bölgeyi terk etmeye zorlamak amacıyla idam ediliyor, daha sonra da boşaltılan köylerdeki ya da mahallelerdeki toprakların ve diğer mülklerin değerini belirlemek üzere bir *Değer Taktir Komisyonu* buralara tayin ediliyordu."⁶¹

28 Ekim 1948'de Truman'ın Kral Abdülaziz El Suud'a hitaben yazdığı bir mektupta ABD yönetimi, Yahudilerin ulusal vatanını kurmak için Avrupa'dan Filistin'e göç etmesini teşvik etmesinin doğal olduğunu ifade etmiştir.⁶² Çok sayıda Yahudi'nin bir anda Filistin'e göç etmesine izin verme talebi şu satırlarla vurgulanmıştır: "Hükümetimizin şu anda Avrupa'dan Filistin'e giden çok sayıda Yahudi'nin gelişini ve orada barınak bulmalarının dışında Yahudi ulusal vatanını kurmadaki yeteneklerine ve enerjilerine katkıda bulunması ve teşvik etmesi doğaldır."⁶³ Truman Suudi kralına yazdığı mektupta, Siyonist yanlısı konumunu gizlemek gibi geleneksel yöntemi dahi izlemeye çalışmamıştır. Kral Abdülaziz ABD başkanının mesajını reddetmesine rağmen, ABD'nin Filistin politikasının Siyonist hedeflerle erişimde kararlı olduğu açık bir şekilde ilan etmiştir. Kral Abdülaziz Arap karşıtı ilk resmi ABD kararı olarak kabul edilen Yahudi ulusal vatanı fikrini ve Yahudi göçünü destekleyen bu karara şiddetle karşı çıkmıştır.⁶⁴ Truman'ın Yahudilere verdiği desteğin sebebine yönelik başka birtakım yorumlar da bulunmaktadır. Bu yorumlara göre tüm ABD başkanları İsrail meselesinde Yahudi lobisinin dayatmalarıyla hareket etmektedir. Çünkü başkanlık kampanyalarında Yahudi lobisi tüm başkanlara kendi şartlarını desteği mukabilinde

---

⁶¹ Ilan Pappé, s.187.

⁶² Muhamad Alsamak, *Alsahyawniat Almasihiat*, Dar Alnafayis Lilnashr Waltawziei, Libnan, 2004, s.64.

⁶³ Rijina Alsharif, s. 207.

⁶⁴ Rijina Alsharif, s. 207.

dayatmaktadır. Küresel finans kurumlarında da Yahudi lobisi çok güçlüdür. Bu sayede küresel siyaseti kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmektedir.⁶⁵

Dünya kamuoyu tarafından yakından takip edilen bu süreç Türkiye’de de kamuoyu ve basın tarafından dikkatle gözlemlenmiştir. Türk basını tarafından, İngiltere’nin bölgedeki manda sisteminin sona erdirmesinin ardından Arap-Yahudi çatışmalarının daha da arttığını vurgulayarak eleştirirken, BM’nin aldığı önlemlerin yetersiz olduğu vurgulanmış ve BM GK kararları eleştirilmiştir. Türk basının genel tutumu Filistin’in taksimine karşıydı. Keza bu durumun büyük çatışmalara yol açma ihtimali büyüktü. Söz konusu kuruluşun ardından Arap-İsrail çatışmaları günümüze kadar devam etmiştir.⁶⁶

1.6. İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Birinci Arap-İsrail Savaşı (1948)

Kasım 1947’de İngiltere’nin Filistin’den çekildiği günden başlayarak 14 Mayıs 1948’e kadar Filistin’de Yahudiler ve Araplar arasındaki çatışmalar giderek şiddetlenmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Arapların dağınık güçleri Yahudilere karşı koyma imkanından yoksundu ve bu yüzden herhangi bir sonuç elde edememişlerdi. Olaylar sırasında Araplara ait belli başlı yerler Yahudilerin eline geçmiş ve büyük bir mülteci dalgası meydana gelmiştir. Yahudi şiddetinden kaçan Filistinli mülteci sayısı 400 bini bulmuştu. Siyonistler disiplinli ve üstün güce sahip iken Filistinliler dağınık, bölünmüş ve politik yönden zayıftır. Ayrıca, merkezi komuta sisteminin olmayışı ve güvenilir silah kaynaklarının yokluğu Filistinlileri kısa sürede yenik duruma düşürmüştü.⁶⁷

Yahudi Milli Konseyi 14 Mayıs 1948’de Tel-Aviv’de toplanarak İsrail Devleti’nin kuruluşunu beyan eden bir bildiri yayınlamıştır. Bildirinin yayınlanmasının hemen ardından ABD İsrail Devleti’nin tanıdığını bildirmiştir. Bir gün sonra SSCB de İsrail’i tanıdığını açıklamıştır. İsrail’in kuruluşunun ilanından birkaç saat sonra Arap Birliği’nin beş üyesi, Mısır, Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan İsrail’e savaş ilan ederek saldırı harekâtını başlatmıştır. Üç koldan hareket eden Arap orduları başlangıçta ilerleme

---

⁶⁵ Muhamad Alsamak, s. 64.

⁶⁶ Turgay Murat, “İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 2, Temmuz, 2019 (ss. 449-468), s. 464.

⁶⁷ N. Neşe Kemiksiz, s. 133.

kaydetseler de aralarındaki koordinasyonsuzluk ve askeri yönden zayıf olmaları savaşı başarısızlıkla bitmesine neden olmuştur.⁶⁸ İsrail'in toparlanmasında SSCB tarafından Çekoslovakya üzerinde silah tedarik etmesi, beşeri ve silah gücünü takviye etmesi etkili olmuştur. 1949'da İsrail ve Arap devletleri arasında yapılan ateşkes anlaşmalarıyla Filistin toprakları İsrail, Ürdün (Doğu Kudüs ve Batı Şeria) ve Mısır (Gazze Şeridi) arasında paylaşılmıştır.⁶⁹

Araplar bu savaşta büyük yenilgiye uğramış, 1947'deki Taksim Planına göre İsrail'in sahip olduğu %56'lık Filistin toprağı genişleyerek %78'e çıkarılmıştır. İşgal edilen bölgelerde etnik temizlik yaşanmış, on beş bin Filistinli katledilirken 800 bini Arapların yoğun yaşadıkları bölgelere veya komşu ülkelere iltica etmiştir. Mısır'ın kontrolüne geçen Gazze'de 50.000, Ürdün'ün denetimine geçen Batı Şeria'da 400.000, İsrail'in işgal ettiği topraklarda ise 150.000 Filistinli kalmıştır. Savaşın ardından, 1949 yılına gelindiğinde Filistin'deki İsrail nüfusu 758 bine ulaşmış, BM Taksim Planına göre kendisine tanınan toprakları %40 miktarında genişletmiştir.⁷⁰ İsrail, yurtlarından edilen Filistinlilerle ilgili tuhaf açıklamalarda bulunarak, onların güya savaş sonucunda kendilerince yaşadıkları yeri terk ettiklerini, bunda İsrail'in herhangi bir suçu olmadığını savunmuştur. Halbuki İsrail yönetimi, 1948-1951'de ülkesine gelen yaklaşık 600 bin Yahudi göçmeni, Filistinlilerden arındırdığı köy ve çiftliklere yerleştirmiş, böylece geri dönecekleri takdirde kendilerine ne bir ev ne bir arazi kalmıştır.⁷¹

Bu savaşta ve sonraki dönemde Batılı güçler İsrail'in yanında yer almıştır. ABD, İngiltere ve Fransa tarafından ilan edilen 25 Mayıs 1950 tarihli "Üçlü Bildiri" ile "Ortadoğu'da güven ve istikrar için çalışan Batılı bir ülke" olduğu için İsrail'in korunmasını ve himaye edilmesi gerektiğini bildirmişlerdi.⁷²

Savaş, Arap ülkeleri açısından büyük hezimet ve tam bir psikolojik çöküştü. İsrail Devleti'nin kuruluş günü Filistinliler tarafından "Yevm'ün Nekbe" (Felaket Günü) olarak ilan edilmiştir. O günden itibaren başlayan süreçte binlerce Filistinli öldürülmüş, yurtlarından edilmiş, hapisanelere atılmış, türlü işkencelere maruz bırakılmıştır.

---

⁶⁸ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 7. Baskı, İHH Yayınları Yayın No: 5, İstanbul 2010, s. 57.

⁶⁹ N. Neşe Kemiksiz, s. 133.

⁷⁰ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, s. 57-58.

⁷¹ N. Neşe Kemiksiz, s. 133.

⁷² M. Tanhan, *Mustafa Filistin'e Büyük Komplo*, Azim Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 272.

1.7. İkinci Arap-İsrail (Süveyş) Savaşı (1956)

Fransa'nın maddi ve manevi desteğiyle kurulduğu günden itibaren Mısır'ın ve aynı zamanda da uluslararası alanda önemli konularının başında gelen Süveyş Kanalı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte yeniden gündeme gelmeye başladı. Özellikle Mısır'da yaşanan askeri darbe neticesinde Arap milliyetçiliği siyasetini kendisine bir yol haritası olarak çizen subayların iktidara el koyması, Süveyş Kanalı konusunun uluslararası siyaset açısından bir araç haline geleceğinin sinyalini vermiştir.⁷³ Arap-İsrail Savaşlarında ilk savaşın sonunda Ortadoğu'nun yapısında bazı değişimler yaşanmıştır. Mısır'da 23 Temmuz 1952 tarihinde iktidara gelen Cemal Abdünnasır, izlemeye başladığı "Arap Milliyetçiliği" siyaseti sonucunda Arap dünyasında Arap Milliyetçiliğinin lideri konumuna gelmiştir. Bu politika İsrail'in, özellikle Batı ülkelerinin çıkarlarına tersti. Bu durum, 1956 Süveyş Savaşı'nın bilinmeyen gerçek nedeni olmuştur. Bunun yanı sıra 1955'te kurulan, Arap ülkelerini bölerek SSCB'nin bölgeye girmesini kolaylaştıran "Bağdat Paketi", Abdünnasır'ın Çekoslovakya'dan silah satın alması, ekonomik anlamda Mısır'ın kalkınması için Aswan Barajı'nın yapımı kararının alınması gibi birtakım gelişmelerde Süveyş Savaşı'nın gerçekleşmesine gerekçe oluşturmuştur.⁷⁴ 28 Temmuz 1956 tarihinde Cemal Abdünnasır, Süveyş Kanalı'nın uluslararası trafiğe açık olduğunu, ayrıca, bu kanalın Mısır'a ait olduğunu, bu gerekçeyle millileştirildiğini açıklamıştır. Bu karar İngiltere ve Fransa tarafından tanınmazken her iki devlet kanalın, kendilerine bırakılmasını istemiştir. Fakat Mısır talebi geri çevirmiştir. Bu konuda yürütülen müzakerelerden bir netice elde etmeyince İngiltere ve Fransa havadan saldırarak Mısır'ın tüm havalimanlarını ve askerî bölgelerini imha etmiştir. Diğer yandan 29 Ekim'den itibaren İsrail Gazze ve Sina'yı işgal etmiştir. Bu durumda 7 Kasım'da Mısır, kendisine önerilen ateşkesi kabul etmek zorunda kalmıştır. BM, Genel Kurulu tarafından alınan karar gereği Süveyş Kanalı'na barış gücü yerleştirilmiştir. Bu durumda, ABD'nin baskısı ve SSCB'nin tehdidi karşısında Aralık

---

⁷³ Bünyamin Şenocak, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin Ak Parti Hükümetleri Dönemindeki Filistin Politikası", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s. 42.

⁷⁴ Saniye Oruç, "Filistin Halkının Parçalanmışlığı: Hamas El-Fetih Çatışması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 31.

1956-Mart 1957’de, İngiltere, Fransa ve İsrail güçleri Mısır topraklarından geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Savaş sonucunda Mısır askeri olarak yenilse de siyasi olarak kazanım sağlamış, savaşın ardından Batı’ya yakın Arap rejimleri sarsılmıştır.

“1956 Savaşı’nın en belirgin sonuçlarından biri de ordunun daha önce rastlanmamış bir biçimde İsraililerin sosyal yaşamlarında yer almalarıdır... 1948 zaferi ile birlikte başlayan İsrail toplumunun militarizasyonu, 1956 Sina Zaferi ile tamamlanmıştır. İşgal edilen topraklarda ordunun geri çekilmeye zorlanması, 1948 savaşında elde edilen kazançlar üzerinde herhangi bir etki yaratmamıştır. Filistinliler açısından ise bu gelişmeler, mülteci kamplarından doğan siyasi hareketin stratejisi, taktikleri ve yapısında bir devrimin gerçekleşmesine giden yolu açmıştır.”⁷⁵

Süveyş Kanalı’nda İngiliz güçlerine karşı saldırılarda yer alan Yaser Arafat ve arkadaşları tarafından 1959 yılında el-Fetih adlı bir örgüt kurulmuştu.⁷⁶ Filistin kökenli aydınlar ve iş adamlarının sıralarında bulunduran örgüt, Filistin’in ancak Filistinlilerin çabasıyla kurtulabileceğini savunmuştur.⁷⁷ 1956 Süveyş Savaşı ile ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli noktalardan birisi de şu ki bu bir Arap-İsrail savaşı değildi ve İsrail veya Filistin meselesi ile doğrudan ilgisi yoktu. Fakat 1949-1956’da Filistin’de Arap-İsrail çatışması şiddetlenerek devam etmiştir.⁷⁸

1.8. 1967 Üçüncü Arap-İsrail Savaşı (“6 Gün Savaşı”)

Araplar ve İsrail arasında yapılan ve ağırlıklı olarak Filistin sorunundan kaynaklanan savaşa Üçüncü Arap-İsrail Savaşı veya “Altı Gün Savaşı” denilmektedir.⁷⁹ 1967’de İsrail ve komşu Arap devletleri arasında meydana gelen savaşın birçok nedeni vardı. Savaşın meydana gelişini hızlandıran öncelikli neden 1964 yılında” İsrail Ulusal

---

⁷⁵ Ilan Pappé, s.226-227.

⁷⁶ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, s. 58-59.

⁷⁷ Arap ülkeleri bu söylemi kendilerine karşı bir meydan okuma olarak kabul etmişlerdir. 9-19 Eylül 1963Et Kahire’de bir araya gelen Arap ülkeleri Filistinlilerin sürgünde hükümet kurmaları, ordu ve meclis oluşturmalarına karar vermişlerdir. Fakat Ürdün bu öneriye karşı çıkmıştır. Ürdün’ün bu tavrının nedeni Filistin meselesi üzerindeki etkisini kaybetme endişesinden kaynaklanmıştır. Fakat bu çabalara rağmen Kudüs’ün Arap kesiminde 28 Mayıs-3 Haziran 1964’te Filistinlilerin büyük bir kongresi yapılmış, bu kongrede Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur. Bundan sonra el-Fetih ve FKÖ arasında bir rekabet başlamıştır. Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 7. Baskı, İHH Yayınları Yayın No: 5, İstanbul 2010, s. 58-59.

⁷⁸ Yıldırım Boran, *El-Fetih ve Hamas*, Mephisto Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 24.

⁷⁹ Bünyamin Şenocak, s. 43.

Su Taşıyıcısı” projesiyle ilgilidir. Bu proje ile İsrail Celile Denizi’nden yüksek nüfuslu merkeze ve kurak güneye su aktarmayı ve suyun rasyonel kullanımını amaçlamıştır.⁸⁰ Diğer bir sebep ise İsrail’in Filistin’i kendi himayesinde algıladığı ve onun kararlarıyla hareket eden bir toprak parçası olarak muamele yapmasıydı. Arap-İsrail çatışmalarında her zaman olduğu gibi yine bir kez daha Mısır, Suriye ve Ürdün’ün öncülüğünde Arap devletleri tarafından 5 Haziran 1967’de İsrail’e savaş açılmış ve çeşitli cephelerden saldırılar düzenlenmiştir.⁸¹ Mısır’ın Akabe Körfezi’nden Kızıldeniz’e bir kapı görevi yerine getiren Tiran Boğazı’nı kapatması sonucunda; 5 Haziran 1967’de İsrail Mısır, Suriye ve Ürdün’e saldırı düzenlemiştir.⁸² Sabah saatlerinde başlayan bu savaşta karşı saldırıya geçen İsrail uçakları, Akdeniz üzerinden Mısır’ın batısındaki hava alanlarını bombalamış, Mısır’ın savaş uçaklarını imha etmiştir. Karadan ve havadan Gazze Bölgesi’ne ve Sina Yarımadası’na doğru saldırı gerçekleştiren İsrail Ordusu ciddi bir direnişle karşılaşmadan bu bölgeleri işgal etmede pek zorlanmamıştır. İsrail Süveyş Kanalı’na kadar olan toprakları ele geçirerek, Ürdün ve Suriye’ye yönelmiş, böylelikle Ürdün’ün denetimindeki Batı-Şeria’yı, Suriye’nin elindeki Golan Tepeleri’ni ele geçirmiştir.⁸³ Altı gün süren savaş sonrası, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi oy birliğiyle 242 sayılı karar kabul etmiştir. Bu kararda, savaş yoluyla toprak kazanımı reddedilmiş, İsrail’in işgal altında tuttuğu yerlerden çekilmesi istenmiştir. İsrail bu savaşta, kontrolü altındaki toprakları 2 kat artırmıştır. Bu savaş sonucunda, 500 bin Filistinli mülteci durumuna düşerek komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.⁸⁴

1967 Arap-İsrail savaşı birçok nedenle ilişkilidir. Bu savaş ekonomik ve psikolojik olarak Arap ülkeleri için ağır ve yıpratıcı sonuçlar doğurmuştur. İsrail için ise durum oldukça farklıydı. Bu savaşın sonucunda Mısır lideri hem güç hem de prestij kaybetmiştir. İsrail karşısında yaşanan bu başarısızlık Arap Milliyetçiliğine ağır darbe vurmuştur. Altı Gün Savaşı’nın bir diğer önemli sonucu ise Araplar için çok önemli olan

---

⁸⁰ Hülya Koç- Göktuğ Yemenici, “Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 1, 2019, (ss.65-81) s. 71.

⁸¹ Bünyamin Şenocak, s. 44.

⁸² *Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 11.

⁸³ Saniye Oruç, s. 33.

⁸⁴ *Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 11.

Kudüs'ün tamamının İsrail tarafından ele geçirilmiş olmasıdır. Kudüs'ün İsrail tarafından işgal edilmesi Müslüman dünyasında büyük yankı uyandırmıştır.

1.9. Kara Eylül (1970)

Eylül 1970'te FKÖ ile Ürdün ordusu arasında yaşanan savaş, "Kara Eylül" adıyla tarihe geçmiştir. İsrail'in saldırıları ve son olarak Kudüs'ü ele geçirmesiyle bir hayal kırıklığı yaşayan Filistinliler topraklarını terk ederek başta Ürdün olmak kaydıyla çevre ülkelere göçe zorlanmıştır.⁸⁵ Olayların seyrini kısaca olarak şu şekilde özetleyebiliriz: 9 Haziran 1970'te Arafat ile Ürdün yönetimi arasında akdedilen uzlaşma anlaşmasına rağmen Ürdün askerleri ve Fedailer arasında küçük çaplı çatışmalar yaşanmıştır. Eylül ayına gelindiğinde Fedailer tarafından pek çok stratejik noktanın ele geçirilmesi ve sivil itaatsizlikte bulunması ortamın gerilmesine neden olmuştur. Filistinlilerin uçak kaçırma eylemlerine girişmesi Ürdün yönetimi tarafından ulusal güvenliğe karşı doğrudan tehdit olarak değerlendirilmiştir. Böyle bir durumda 16 Eylül 1970'te olağanüstü hâl ilan edilmiştir. On gün süren iç çatışmalar sonunda 25 Eylül 1970 tarihinde ateşkes ilan edilmiştir. Bu olaylar sonucunda toplam 3.500 kişi⁸⁶ hayatını kaybetmiş, ayrıca ateşkesine rağmen çatışmalar aylarca sürmüştür. Bu durumda Ürdün Kralı Hüseyin İsrail'in desteğini alarak Fedailerini Ürdün'den çıkartmıştır. Tarihe "Kara Eylül" olarak geçen bu olay, en çok İsrail'in işine yaramıştır. Fedailerin Ürdün'ü terk etmeleri İsrail'in doğu sınırını güvenli hale getirmiştir. Bu sefer Fedailer Lübnan'a yerleşmiş ve İsrail'in kuzey sınırını tehdit etmeye başlamıştır⁸⁷ Kara Eylül olayı Filistin ve Filistinliler açısından büyük önem ve derin anlam ifade etmektedir. Filistin halkı, Ürdün'ün tavrı ile karşılaştıktan sonra İsrail'e karşı mücadelede Arap âleminde yalnız olduğunu anlamıştır.⁸⁸

---

⁸⁵ Altan Tan, "Ortadoğu Notları (24): Kara Eylül", <https://www.indytrk.com/node/205801/t%C3%BCrkiyeden-sesler/ortado%C4%9Fu-notlar%C4%B1-24-kara-eyl%C3%BCI>. [Erişim Tarihi: 03.10.2020].

⁸⁶ Bazı kaynaklara göre iki taraftan toplamda 8 bin kişi hayatını kaybetmiştir.

⁸⁷ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor, s. 61.

⁸⁸ Bünyamin Şenocak, s. 46.

1.10. 1973 Dördüncü Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı)

İsrail'in bundan önceki diğer üç savaştan büyük ölçüde galip gelmesi ve bölgedeki nüfuzunun artması, Arapları bilhassa da Mısır'ı oldukça rahatsız etmiştir. Abdünnasır'ın ardından onun yerine geçen Enver Sedat, İsrail'le ilişkiler konusunda selefinin siyasi çizgisini devam ettirmeye çalışmıştır. İsrail ile gergin ilişkilerin devam etmesi yeni bir Arap-İsrail savaşının fitilini ateşlemiştir.⁸⁹ Mısır ve Suriye "Altı Gün Savaşı"nda kaybettikleri toprakları diplomatik yolla geri alamayınca 6 Ekim 1973'te Yahudiler için kutsal olan "Yom Kippur Bayramı" sırasında İsrail'e saldırı düzenlemiştir. Savaşta, Mısır İsrail işgali altındaki Süveyş Kanalı'na, Suriye ise Golan Tepelerine karşı saldırmıştır. Savaşın amacı diğer üç Arap-İsrail savaşında olduğu gibi İsrail'i haritadan silmek değil, 1967'de kaybedilmiş toprakları geri almaktır.⁹⁰

Bölgede İsrail ve Arap ülkeleri arasında sürekli var olan bu gerginlik, Sovyetler Birliği ve ABD'nin de çatışmada aktif rol oynamasını sağlamıştır. Sovyetler Birliği Mısır'ı, ABD ise İsrail'i hem siyasi hem askeri yönden desteklemiştir. Bunun nedeni ABD ve Sovyetler Birliği'nin destekledikleri ülke üzerinden çıkar elde etmek istemeleridir. Her iki büyük güç destekledikleri ülkenin güç kaybı yaşaması durumunda kendilerinin de güç ve prestij kaybı yaşayacaklarının farkındaydı.⁹¹ O yüzden Sovyetler Birliği ve ABD arkasında durdukları ülkeleri silah ve askeri mühimmat açısından olabildiğince desteklemiştir. İsrail savaşın başında zorlanmışsa da ilerleyen süreçte ABD'nin desteği ile bir hava koridoru oluşturmuştur. Bu desteğe karşı petrol üreticileri ABD için de petrol ambargosu uygulamıştır; bu gelişme 1973 Petrol Krizini doğurmuştur. İsrail, ABD'den gördüğü bu destek ve etkin seferberlikle savaşta üstünlük elde etmiş, önce Golan Tepelerinden Suriye'yi, ardından Süveyş Kanalı'ndan Mısır'ı geri püskürtmeyi başarmıştır.⁹² Savaşın bilançosu oldukça ağırdır: 5 bin Mısır, 3 bin Suriyeli asker hayatını kaybetmiş, Mısır ve Suriye'ye ait olan tahmini 2 bin 200 tank ve 350 kadar uçak imha edilmiştir. İsrail açısından bakıldığında da ise; 2 bin 500 kadar asker hayatını kaybetmiş, 102 savaş uçağı ve 400'den fazla tank imha edilmiştir.⁹³ Hem İsrail hem de Mısır aldıkları destek doğrultusunda oldukça sert operasyonlar

---

⁸⁹ Bünyamin Şenocak, s. 45.

⁹⁰ Saniye Oruç, s. 35.

⁹¹ Hülya Koç-Göktuğ Yemenici, s. 73.

⁹² Hülya Koç-Göktuğ Yemenici, s.74.

⁹³ Arap Ülkeleri ile İsrail'in Son Savaşı: Yom Kippur, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-ismailin-son-savasi-yom-kippur/1274291>. [Erişim Tarihi: 25.11.2021].

düzenleyerek savaşın şiddetini attırınca çatışmalara devam etmek karışıklı olarak güçleşmiş ve her iki tarafında savaş sürecince ağır kayıplar vermesi neticesinde 6 Ekim 1973’de başlayan savaş ABD’nin girişimiyle 22 Ekim 1973 tarihinde sona ermiştir. Önceki Arap-İsrail savaşlarında olduğu gibi yine bir kez savaş başladıktan kısa bir süre sonra bitirilmiştir.⁹⁴ Bundan sonraki süreç, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger’in “mekik diplomasisi” sayesinde İsrail ile Mısır ve Suriye arasında imzalanan anlaşmalar, ayrıca Sina ve Golan’a ilişkin düzenlemeler yapılmasıyla karakterize edilebilir. Böylece İsrail, işgal ettiği Arap topraklarını geri verme kavramını yavaş yavaş benimsemeye başlamıştır. 1978 Camp David anlaşmalarına giden yol da bu şekilde açılmıştır.⁹⁵

Tarihsel olarak bakıldığında 1973 Yom Kippur Savaşı, savaşı gerçekleştiren taraflar için farklı sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak İsrail’in “yenilmezlik algısı” bu savaş ile birlikte yıkılmış ve taviz vermeme tutumunu geride bırakarak Mısır ile 1979’da barış antlaşması imzalamıştır. Diğer taraftan Arap ülkeleri ellerindeki petrolü Batı’ya karşı siyasi bir silah olarak kullanmaya karar vermiş ve savaş sonrasında petrol fiyatlarını yükseltmişlerdi. Bunun sonucunda 1973-1974 sürecinde tüm dünyada ekonomik anlamda petrol krizi yaşanmıştır.⁹⁶ Savaşın Filistin açısından sonucu ise; son derece önemli ve anlamlı kabul edilen Batı-Şeria ile Filistin yurdu haline gelen Gazze Şeridi’nin İsrail’in elinden alınması olmuştur.⁹⁷

1.11. Camp David Antlaşması

Filistin sorununu teşkil eden olaylar zincirinin en önemli halklarından birisini Camp David Antlaşması teşkil etmektedir. Bu olay İsrail’in bölgede meşruiyetine giden en önemli adımlardan biri olarak görülebilir. Bu anlaşma ile Mısır, bölgede İsrail’in meşru bir aktör haline gelişini sağlamıştır. Yaser Arafat’ın 1974’te ilk kez Filistin halkını temsilen Birleşmiş Milletler’e giderek konuşma yapması önemli bir kırılma noktası olmuştur. Arafat’ın BM’deki sorunun barışçıl yoldan çözülmesinden yana tutum sergilemesi Filistin meselesinin uluslararası alanda tanınmasına önemli katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra, 1970’li yılların ikinci yarısından sonraki dönem aşırı sağcı

---

⁹⁴ Bünyamin Şenocak, s. 45-46.

⁹⁵ N. Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, s. 150.

⁹⁶ Ali Balcı, “İsrail Sorunu:..”, s.116-117.

⁹⁷ Saniye Oruç, s. 37.

“Herut”un (sonradan “Likut”) yükselişe geçtiği bir dönemdir. 1977’de Menahem Begin’in seçimleri kazanmasından sonra Batı Şeria ve Gazze’de İsrail, Yahudilerin yasa dışı bir şekilde iskânını hızlandırmıştır. Oysa BM Güvenlik Konseyi’nin daha önce bu konuda, 242 sayılı çekilme kararı vardı.⁹⁸

ABD başkanlarından Jimmy Carter, seçildiği ilk günden Filistin-İsrail sorununun çözümü yönünde büyük çaba sarf etmiştir. Bu doğrultuda BM’nin 242 sayılı kararına uygun olarak İsrail’in işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesi, Arap ülkeleri ve İsrail arasında barışın ve bu ülkelerin İsrail’i tanımasının sağlanması, ayrıca Filistinli mülteci sorununun çözülmesi için kapsamlı bir plan üzerinde çalışmaya, Ortadoğu’nun Arap liderleriyle görüşmeler yürütmeye başlamıştır. Görüşmelerin en önemli ayağını Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat’la yaptığı görüşmeler teşkil etmiştir.⁹⁹ Enver Sedat bir taraftan Arap dünyasındaki tepkileri sakinleştirmeye, diğer taraftan barış görüşmeleri yönündeki temaslarını sürdürmeye çalışmıştır. 20 Kasım 1977’de Enver Sedat’ın İsrail’i ziyaret etmesi bölge ülkelerinin tepkisine neden olmuştur. Fakat bu konudaki tepkiler hem olumlu hem de olumsuz olmuştur: Somali, Sudan, Umman, Suudi Arabistan gibi ülkeler barış görüşmelerini desteklerken, Suriye, Irak, Cezayir, Güney Yemen ve Libya gibi devletler bu temaslara karşı çıkmıştır.¹⁰⁰

Jimmy Carter’in davetiyle Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ve İsrail Başbakanı Menahem Begin 5 Eylül’de Camp David’te bir araya gelerek 12 gün devam eden müzakereler sonucunda anlaşma taslakları kabul etmiştir. Taslak metinlerde İsrail ve Mısır arasında barış antlaşması, Filistin yönetiminin kurulması ve İsrail’in bölge ülkeleriyle barış tesis etmesi öngörülmüştü. Bu uzlaşından dolayı İsrail Başbakanı Menahem Begin ve Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, 1978’te Nobel Barış Ödülüyle ödüllendirilmiştir. Tepkiler ve çekincelere rağmen, Başkan Carter’in bu işe verdiği büyük emek sonucunda 26 Mart 1979 günü, Camp David Antlaşmalarının öngördüğü Mısır-İsrail Barış Antlaşması imzalanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰¹ Bu

---

⁹⁸ *Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 12.

⁹⁹ İsrail’in meşruiyetine giden en önemli adım: Camp David Anlaşması, Mepa News, <https://www.mepanews.com/israilin-mesruiyetine-giden-en-onemli-adim-camp-david-anlasmasi-25329h.htm>, (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

¹⁰⁰ Ali Köprülü, “Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail Görüşmeleri (1970-1981. I. Bölüm),” *Tarih İncelemeleri Dergisi* 5, 1990), (ss. 169-189), s. 177.

¹⁰¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları*, 6. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 636-644.

anlaşma gereği İsrail Sina Yarımadası'ndan çekilirken, Mısır ve İsrail arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş, Süveyş Kanalı ve Tiran Boğazı İsrail gemilerine açılmış, yine bu anlaşma kapsamında ABD yıllık bazda İsrail'e 3 milyar, Mısır'a ise 1,3 milyar dolar tutarında askeri yardımda bulunmayı üstlenmiştir.¹⁰²

Camp David Antlaşması Arap Birliği'nin kuruluş tarihinden bu yana en sert kararını almasına ve Arap Birliği tarihine geçecek yaptırımların uygulanmasına neden olmuştur. Daha önce uyarı niteliğinde alınan karar doğrultusunda Mısır'a bir şans daha verilerek nihai barış anlaşmasını imzalamaması istenmişse de Mısır bu uyarıyı dikkate almayarak antlaşmayı imzalamıştır.¹⁰³ 27-31 Mart 1979'da toplanan zirvede aşağıdaki kararlar alınmıştır: “a) Arap Devletlerinin büyükelçilerinin hemen Mısır'dan çekilmeleri ve diplomatik ilişkileri kesmeleri b) Arap Birliği merkezinin geçici olarak Tunus'a taşınması c) Mısır'ın bağılantısızlık hareketi, İslam Konferansı Örgütü ve Arap Ligi'ndeki üyeliklerinin askıya alınması, d) Mısır'a Arap devletlerince yapılan her türlü ekonomik yardımın kesilmesi ve ticari kolaylıkların durdurulması”¹⁰⁴ Böylece, Arap ülkeleri bu gelişmeler dolayısıyla Mısır'ı ihanetle suçlamış ve Arap Birliği üyeliğinden ihraç etmişlerdi. Mısır sadece 1989'da bu örgüte geri dönebilmiştir.

Şunu da belirtelim ki bu sürece ilişkin dönemin Türkiye hükümetinin de tepkisinde de farklılık gözlemlenmiştir. Ortadoğu politikaları ve Mısır'ın barış görüşmeleri konusunda 1977'de Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından oluşturulan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde görüş ayrılıkları kendini göstermiştir. Milli Selamet Partisi'nin desteği ile Ankara'da İslam ülkeleri temsilcilerinin toplandığı bir konferansa Irak ve Libya büyükelçileri katılırken, Adalet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin desteklediği konferansa ise 22 ülke katılım sağlamıştır. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Mısır'a ziyarette bulunmasının Mısır'ı destekleme anlamına gelebileceği ve Arap ülkelerinin tepkisini çekebileceği endişesi, hükümet için bir sorun teşkil etmiştir. Milli Selamet Partisi bu ziyarete sert tepki gösterirken, Milliyetçi Hareket Partisi bir süre beklemek gerektiğini,

---

¹⁰² İsrail'in meşruiyetine giden en önemli adım: Camp David Anlaşması, Mepa News, <https://www.mepanews.com/israilin-mesruiyetine-giden-en-onemli-adim-camp-david-anlasmasi-25329h.htm>. (Erişim Tarihi: 26.03.2019)

¹⁰³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayın, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 417. Cansel Poyraz Akyol, “Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Dengeleri Üzerindeki Etkisi”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 21, Kış: 2017 (ss. 277-302), s. 287.

¹⁰⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara 2000, s. 545.

bu ziyaretin ilişkilere olumlu katkı sağlayacağını ifade etmiştir. İhsan Sabri Çağlayangil'in ziyaretinin Hükümetin kararı olmadan resmi görüşme olarak gerçekleşmeyeceğini, o yüzden özel bir gezi olabileceğini vurgulamıştır.¹⁰⁵

Camp David Antlaşması Filistinlilere tam bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Cumhurbaşkanı Enver Sedat Camp David'e gitmeden önce İsrail ile aynı barış antlaşması imzalamayacağını açıklamışsa da Camp David'de iki anlaşma imzalamıştır. Bunlardan birisi Ortadoğu'da barış, diğeri ise Mısır-İsrail barışı hakkındaki belgelerdi. Enver Sedat, Sina'nın Mısır'a iade edilmesi sorununun çözümlenmişse de Batı Şeria ve Gazze için bunu yapamamıştır. Özerkliğin toprak temelli değil, halk temelli olarak sağlanması, bölgede kurulan Yahudi iskan merkezlerinin kaldırılmaması Filistinlilerin sert tepkisine neden olmuştur: "1977'de Sedat'ın Kudüs'e ziyaretini sevinçle karşılayan Filistin halkı Camp David sonuçlarını nefretle imzalamıştır. Bütün Arap ülkeleri bu antlaşmalara menfi tepki göstermişlerdi. Doğu Bloku Camp David'e karşı çıkmıştır."¹⁰⁶

Camp David Antlaşması sayesinde Filistin Kurtuluş Örgütü ve İsrail arasında Oslo anlaşmalarının zemini hazırlanırken, bölgede siyasi ve askeri krizlerin tırmanmasına, aynı zamanda Enver Sedat'ın 1981'de bir suikast sonucunda öldürülmesine neden olmuştur. Camp David Antlaşmasınının 6 sayfalık gizli belgeleri Mısır Enformasyon Kurumu tarafından 40 yıl sonra kamuoyuna açıklanmıştır. Belgelere göre Filistinlilere Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da "tam özerklik" tanınması konusunda Mısır ile İsrail arasında anlaşmaya varılmıştır. Anlaşma gereği ayrıca, İsrail ordusunun Filistin topraklarından çekilmesi, sadece belli başlı bölgelerde güvenlik ve kamu düzeni için kuvvet bulundurulması konusunda mutabakat sağlanmıştır.

1.12. İsrail'in Lübnan İşgali ve Sabra-Şatilla Katliamları

İsrail'in galip geldiği 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın sonucunda, Gazze şeridi ile Kudüs İsrail tarafından ele geçirilmiş ve içlerinde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün de bulunduğu İsrail'e karşı savaşan tüm Filistinliler, Lübnan'a kaçmak zorunda kalmıştır. Lübnan'a kaçmış olan Filistinliler, birçok ülkenin vermiş olduğu destek ile

---

¹⁰⁵ Yasin Kuş, "Milliyetçilik ve Türkiye'de Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin Kurulma ve Dağılıma Süreçleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, s. 193-194.

¹⁰⁶ Ali Köprülü, s. 180.

burada kamplar kurmuş ve gerekli askeri eğitimleri almaya başlamışlardır. Bu durum neticesinde Filistinli gruplar, Lübnan’da etkili olaya başlamış ve bunun doğal bir sonucu olarak İsrail, Filistinli grupların etkililiğinin artmasını, ulusal güvenliği ve çıkarları açısından bir tehdit olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu tehdit algısının da etkisiyle 1970’li yıllarda Lübnan bir iç savaş mücadelesi vermeye başlamıştır. Yaşanan iç savaş fırsat bilen İsrail, 1978-1982 yıllarında olmak üzere iki kez Lübnan’a müdahalede bulunmuş ve Lübnan’ın Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)’ne destek verdiğini öne sürmüştür. Ancak Lübnan’ın İsrail’e karşı doğrudan bir tehdidi söz konusu değildir. İsrail’e karşı düşmanlık besledikleri bilinen Suriye, Irak ve İran devletlerinin FKÖ’yü Lübnan üzerinden İsrail’e karşı kullanacakları algısı oluşmuştur. Bu algının bir sonucu olarak İsrail, Mart 1978’de Lübnan’ın güneyinde bulunan Filistin kamplarına saldırıda bulunmuştur. Bölgeye BM Barış Gücü’nün gelmesiyle İsrail geri çekilmiş gibi görünmüş, ancak Filistin gruplarıyla çatışmakta olan Hristiyan paramiliter gruplara destek vermeye devam etmiştir. Hristiyan paramiliter grupların İsrail’e yardım etmesin altında yatan temel sebep ise, Suriye’ye karşı olacak savaşta İsrail’in desteğini alma amacıdır.¹⁰⁷

Mart 1979 “Camp David” antlaşması sonucunda ilk kez bir Arap devleti İsrail’i tanımayı, İsrail ise Sina yarımadasından tamamen çekilmeyi kabul etmiştir. Ancak İsrail daha sonra antlaşma maddesini ihlal ederek Lübnan işgalini gerçekleştirecektir. İsrail ile Mısır arasında yapılan bu antlaşma, Filistin gruplarını sürecin dışında tutmuştur. Bunun üzerine FKÖ, Lübnan toprakları üzerinde “*devlet içinde devlet*” konumuna gelmiş, önemli siyasi kişilikler Beyrut’a yerleşmiş ve tüm birimler burada inşa edilmeye başlanmıştır. Lübnan’ın güney kesimlerinde bulunan Filistinli mülteci kampları burada ciddi bir kitleye sahip olmuş ve İsrail’e yönelik saldırıları da buradan gerçekleştirmeye başlamıştır. İsrail’deki Likud hükümetinin, Batı Şeria’da rahat hareket edebilmek için, orada mevcut olan FKÖ’nün bertaraf edilmesi gerekmektedir. Fakat ABD, bölgede şiddetin önüne geçebilmek için arabuluculuk yapmış ve İsrail ile FKÖ arasında ateşkes ilan edilmesini sağlamıştır. Fakat İsrail, İngiltere’de İsrail Büyükelçiliği görevini icra etmekte olan Sholomo Argov’un 3 Temmuz tarihinde uğramış olduğu suikastı FKÖ’nün

---

¹⁰⁷ Ali Gök, “Hibrit Savaşlar: Rusya’nın Afganistan (1979) ve Ukrayna (2014) Askeri Müdahaleleri ile İsrail Lübnan Savaşları (1982, 2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel-Mukayeseli Bir İnceleme”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019, s.237-238.

üzerine atmış, bu durumu kullanarak ateşkesi bozmuş ve 1982 yılında Lübnan'ın başkenti Beyrut'u kuşatmıştır.¹⁰⁸

İsrail'in Beyrut'u işgali birçok Arap ülkesi ve özellikle ABD tarafından hoş karşılanmamıştır. FKÖ'nün önemli isimlerinden biri olan Yaser Arafat, 27 Haziran 1982'de Beyrut'u terk etmeyi kabul etmiş ve 29 Haziran'da FKÖ gerillalarının hafif teçhizatlar ile buradan ayrılacaklarını bildirmişti. Ancak İsrail'e, gerillaların gidecek bir yeri olmadığı ve geçici bir süre için kuzey Lübnan'da konaklamaları teklif edilmiş olsa da bu teklif reddedilmiştir. Cidde'de Arap Birliği Dışişleri Bakanları tarafından gerçekleştirilen toplantı sonucu FKÖ Beyrut'tan ayrılacak, buna karşılık İsrail Lübnan'da kalan Filistinli mültecilerin güvenliğini sağlayacaktı. Ne var ki İsrail bu karar doğrultusunda hareket etmemiş ve FKÖ mevzilerini bombalamaya devam etmiştir. 6 Ağustos 1982 tarihinde Ürdün ve Irak; 7 Ağustos 1982'de Suriye, Mısır, Tunus, Sudan, Kuzey Yemen ve Güney Yemen hükümetleri direnişçileri kabul edebileceklerini duyurmuşlardır. Bunun üzerine FKÖ, ABD ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve 21 Ağustos-1 Eylül tarihleri arasında Tunus'a yerleşmeye başlamışlardır. FKÖ direnişçilerinin Beyrut'tan çekilmesi sonucunda 16 Eylül 1982'de İsrail, Hristiyan Falanjist milisler eliyle, Filistinli mültecilerin kalmış olduğu Sabra ve Şatilla kamplarına saldırmış ve "Sabra ve Şatilla Katliamı"nı gerçekleştirmiştir. Şubat 1985 tarihinde bölgeden çekilmeye başlayan İsrail askerleri, 2000 yılında güney Lübnan'ı tamamen terk etmiş ve bölgede BM Barış Gücü kuvvetleri tarafından ateşkes antlaşmaları gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁹

1.13. Birinci İntifada (1987-1993) ve Filistin Devleti'nin İlanı

Filistin sorunu 1987 yılında farklı bir boyuta ulaşmıştır. 8 Aralık 1987 tarihinde Filistin halkı ilk kez İsrail işgaline karşı bir başkaldırı gerçekleştirmiştir. Bu başkaldırı, "İntifada Hareketi" olarak isimlendirilmektedir. İntifada Hareketi'nin gerçekleşmesinde; FKÖ'nün Tunus'a sürülmesi ve en önemlisi de bir Yahudi kamyonunun Gazze'de Filistinli işçileri taşıma aracına çarpması sonucu dokuzu yaralı, dördü ölü olmak üzere toplam on üç Filistinliye zarar vermiş olması etkili olmuştur.¹¹⁰ Bu olayın ardından Filistinliler tarafından İsrail ürünleri boykot edilmeye, grevler

---

¹⁰⁸ Ali Balcı, s.117-120.

¹⁰⁹ Saniye Oruç, s.41-42.

¹¹⁰ Fatma Tunç Yaşar vd., , s. 65.

düzenlenmeye, duvarlara sloganlar yazılmaya ve çeşitli protestolar gerçekleştirilmeye başlandı. Bu protesto çeşitlerinden uluslararası düzeyde en dikkat çekici olanı güçlü silahları olan İsrail askerlerine karşı taş ile karşılık veren Filistinlilerdi.¹¹¹ tüm bu protesto ve gösteriler yaklaşık dört sene kadar sürmüş ve sonuç olarak İsrail uluslararası alanda güç bir duruma düşmüştür.¹¹²

ABD'nin FKÖ'yü politik anlamda muhatap olarak görmesi, FKÖ'nün meşru bir politik aktör olarak varlığını göstermesine sebep olmuştur. FKÖ, Tunus'ta sürgünde olduğu müddetçe başta ABD olmak üzere birçok devletin de desteğini alarak 12 Kasım 1988 tarihinde Arafat'ın önderliğinde Filistin Devleti'ni kurmuştur.¹¹³

Arapça "silkinme" anlamına gelen intifada hareketi, 1993 yılına kadar sürmüş ve yaklaşık 1.300 can kaybına neden olmuştur. Gerçekleşen bu başkaldırının bir sonucu olarak Hamas (Filistin İslami Direniş Hareketi), fiilen harekete geçmiş, tüm dünyaya sesini duyurmuştur. İntifada hareketini ilk başlatan ve öncülüğünü yapan Hamas, İsrail'e karşı izlenmesi gereken politikalar ve Filistin'in iç meseleleriyle ilgili kendi görüşlerini belirttiği bildirimler yayımlamıştır. İntifada, İsrail açısından değerlendirildiğinde oldukça büyük kayıplara yol açmış ve birtakım barış görüşmelerinin de yapılmasını kesintiye uğratmıştır. 1991 yılında Madrid Barış Konferansı tekrar başlatılmış ve 1993 yılında Filistin halkının başlatmış olduğu intifada hareketini sona erdiren Oslo Antlaşması imzalanmıştır.¹¹⁴

1.14. Madrid Barış Konferansı (1991)

İsrail-Filistin çatışma sürecinin önemli müzakere aşamalarından biri Oslo Barış Süreci'dir. Sürecin, 1991'de Madrid'de gerçekleşen "Ortadoğu Barış Konferansı" ile başlayan ön müzakere süreci ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Barış sürecine giden olaylar zinciri içerisinde 1987 Filistin İntifadası, iki tarafta da iki devletli çözüm fikrinin desteklenmesi, uluslararası sistemde yaşanan köklü değişiklikler, bu bağlamda Soğuk Savaş'ın ardından Sovyetler Birliği'nin siyaset sahnesinden çekilmesi, vurgulanması gereken önemli hususlardandır. Keza, FKÖ'nün en büyük destekçisi, Sovyetler

---

¹¹¹ M. Mustafa Akkan, *Filistin-İsrail Meselesi Nereye Gidiyor?*, Konya Ticaret Odası, Araştırma Raporu, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya, Aralık 2017, s.10.

¹¹² N. Neşe Kemiksiz, "Filistin Sorunu", s. 154.

¹¹³ Bünyamin Şenocak, s.49.

¹¹⁴ Fatma Tunç Yaşar vd., s.65.

Birliği'ydi. Diğer taraftan İnan Devrimi'nin ardından bölgede yükselen İslam radikalizmi, FKÖ ve İsrail'i birbirine yakınlaştırmıştır.¹¹⁵

Her ne kadar Oslo süreci 1993'te Norveç'te resmen başlasa da, 1991 Madrid Konferansı ile açılan İsrail-Filistin görüşmeleri de bu süreç bağlamında değerlendirilebilir. Oslo sürecinin, İlkeler Anlaşmasının imzalanmasına kadar süren 14 turluk İsrail-FKÖ görüşmeler dizisi, ön müzakereleri içermekte olup, sonraki aşamaların da ilkelerini de belirtmiştir. Ön müzakerelerin yürütüldüğü gizli görüşmeler, bir yıldan az bir zaman devam etmiş ve İsrail-Filistin heyetleri arasında Yol Haritasını belirlemiştir. Tarafların birbirlerini test ettiği ve çeşitli fikirlerin değerlendirildiği sürecin önemli olaylarından biri ise 1991 Madrid Konferansı olmuştur. Madrid Konferansı'nın temelleri BM'nin 242 ve 338 sayılı kararları temelinde şekillendirilmiştir. Bu kararlar doğrultusunda, savaş yolu ile toprak kazanılamayacağı açık şekilde belirtilirken, işgal edilen bölgelerden çekilme ve devletlerin toprak bütünlüğüne saygı duyulması vurgulanmıştır. Bu doğrultuda FKÖ, barış sürecine olumlu tepki verirken İsrail ile müzakereye hazır olduğunun sinyallerini vermiştir.¹¹⁶

İsrail ise, FKÖ'yü tanımak istemediğinden dolayı doğrudan muhatap olmasa da görüşmelere olumlu yaklaşmıştır. Başkan Baker, FKÖ'nün Ürdün Heyeti kapsamında temsil edilmesini önermiş ve İsrail bu öneriyi kabul etmiştir.¹¹⁷

Madrid Konferansı, 30 Ekim 1991'de Ürdün (Filistin), Suriye, İsrail, Mısır, Katar, Fas, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Tunus, Cezayir, BAE, Moritanya ve Avrupa Topluluğu'nun katılımı ile gerçekleşmiştir. Konferans, iki tur olarak yapılırken; birinci turda ikili görüşmeler sağlanmıştır. Fakat istenilen sonuçlar elde edilemediğinden, ikinci tur görüşmeler Washington'da yapılmıştır.¹¹⁸

İkinci tur müzakereler 13 Ocak 1992 tarihinde Washington'da yapılmıştır. Bu görüşmelerden Filistin'in ileri sürdüğü talepler şundan ibarettir:

- a) "Barış için toprak" ilkesinin kabul edilmesi

---

¹¹⁵ Bora Bayraktar, *Oslo Barış Süreci: İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri (1991-2000)*, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 111.

¹¹⁶ Sezai Açar, "Oslo Antlaşması'ndan sonra Filistin Sorununda Gelişmeler ve Arap-İsrail İlişkileri", Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 55.

¹¹⁷ Bora Bayraktar, s. 121.

¹¹⁸ Sıddıka Ballı, "Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü", Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2013, s. 66.

- b) İsrail'in 242 sayılı kararı kabullenmesi, aynı zamanda Batı Şeria ve Gazze'den çekilmesi
- c) Yeni yerleşim yerlerinin açılmaması
- d) Filistin Devleti'nin tanınması ve Doğu Kudüs'ün başkent olarak ilan edilmesi
- e) 1948 mültecilerine geri dönüş hakkının verilmesi.¹¹⁹

Arap tarafı. BM Kararları doğrultusunda İsrail'in bir an önce işgal yerlerinden geri çekilmesini talep etse de bu talep karşılık bulamazken yeni yerleşim yerlerinin açılmasını engelleyememiştir. Bu durum, konferansın olumlu havasını bozmuş ve Arap tarafının görüşmelerden ayrılmasına neden olmuştur.¹²⁰

Washington müzakereleri sonrası, Madrid Konferansı çerçevesinde Moskova'da birkaç görüşme yapılsa da İsrail'in olumsuz tavrı yüzünden herhangi başarı sağlanamamıştır. ABD, İsrail'in bu tavrını süreci zedelediği düşüncesi ile yeni yerleşim yerleri açmaması konusunda Tel-Aviv yönetimini uyarmıştır. Fakat bu uyarı dikkate alınmamıştır. Bu durumda ABD Başkanı Bush, İsrail'e maddi destek anlaşmasını onaylamamıştır. Bu olay iki devlet arasında gerginliğin ortaya çıkmasına neden olsa da, 1992'de İsrail'de İzak Rabin Hükümetinin iktidara gelmesinin ardından ilişkilerde bir yumuşama gözlemlenmiştir.¹²¹

1.15. Oslo Görüşmeleri ve Evreleri

Madrid görüşmeleri başarısız olunca İsrail ve FKÖ, karşılıklı çıkarları doğrultusunda yeni bir barış sürecine gidilmesinin faydalı olacağını düşünmüşlerdir. Bu kanaatin birçok sebebi vardır. Öncelikli olarak, Körfez Savaşı'nda FKÖ, Saddam Hüseyin'i destekleyerek büyük prestij kaybı, aynı zamanda maddi kayıplar yaşamıştır. Böyle bir durumda FKÖ, rakibi olan Hamas'a karşı diplomatik yoldan üstünlük sağlamaya çalışarak İsrail ile görüşmelerde bulunmak istemiştir.¹²²

Aşırı bir güç olan Hamas'ın yükselişi İsrail açısından istenmeyen bir durumdur. Bu durum, FKÖ ile barış görüşmelerinin önünü açmıştır. Karşılıklı tanıma ve özerkliğe dayanan **I. Oslo Anlaşması**, 13 Eylül 1993'te Washington'da imzalanmıştır. İsrail bu

---

¹¹⁹ Bora Bayraktar, s. 122.

¹²⁰ Sevinç Polat Bozkurt, "Başarısız Bir Çalışma Yönetimi Örneği: İsrail-Filistin Sorununun Çözümsüzlüğü ve Nedenleri", İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s.120.

¹²¹ Sevinç Polat Bozkurt, s.120.

¹²² Bora Bayraktar, s.125.

antlaşma ile Filistin Kurtuluş Örgütünü Filistinlilerin temsilcisi olarak tanırken, FKÖ de kuruluş belgesinde belirlenmiş olan İsrail'i yok etme ilkesinden vazgeçmiş ve intifadanın fiilen sonuçlanacağı yükümlülüğünü kabul etmiştir. Anlaşmada yer alan ve Filistinliler açısından hayati önemi haiz bir başka konu Filistin'in özerkliği meselesi olmuştur. Özerkliğin nihai statüsü, mültecilerin geri dönüşü, Kudüs'ün statüsü, komşu ülkeler ile ilişkiler ve Filistin Özerk Yönetimi'nin faaliyete geçmesi gibi konular sürecin üçüncü yılında yapılacak görüşmelere bırakılmıştır. Birinci Oslo Anlaşması gerek İsrail gerekse Filistin tarafından değişik tepkilere neden olmuştur.¹²³

Gazze-Eriha-Kahire Anlaşması, I. Oslo Anlaşması'nın devamı niteliğinde olup 4 Mayıs 1994'te imzalanmıştır. Anlaşma gereği, Filistin'de özerk yönetime geçiş süreci başlatılmış, İsrail'in anlaşmada belirtilen sınırlardan 5 yıl içinde geri çekilmesi karara bağlanmıştır. Filistin Özerk Yönetimi'nin faaliyete geçmesini öngören bu süreç başarı ile uygulanırsa, 4 Mayıs 1999'da tamamlanacaktı.¹²⁴

Oslo Barış Anlaşması'nın bir diğer aşaması, **II. Oslo (TABA) Anlaşması**'dir. Anlaşma Gazze-Eriha Anlaşmasının devamı niteliğindedir. Filistin yönetiminin denetim alanının genişletilmesi ve İsrail'in geri çekilmesinin ikinci ayağını oluşturan bu anlaşma "Geçici Anlaşma" olarak da bilinmektedir.¹²⁵

28 Eylül 1995'te, Yasir Arafat ve İshak Rabin ayrıca Bill Clinton, Hüsnü Mübarek ve Kral Hüseyin tarafından Washington'da imzalanan antlaşma ile Batı Şeria A, B ve C olarak üçe ayrılmış, Batı Şeria'nın %3'üne tekabül eden A bölgesi Filistin yönetimine; %24'üne tekabül eden B bölgesi İsrail ve Filistin ortak yönetimine (idari yönetim Filistin'e, güvenlik yönetimi İsrail'e); geriye kalan %74'e yakın orana tekabül eden C bölgesi ise tamamen İsrail yönetimine bırakılmıştır.¹²⁶

Oslo Anlaşması'nın imzalanması İsrail'deki revizyonistlerin ciddi tepkisine neden olmuştur. Anlaşmayı imzalaması, İzak Rabin'in sonunu getirmiş ve bir suikast neticesinde öldürülmesine sebep olmuştur. Suikastın ardından 1996 seçimleri ile Likud Partisi iktidara gelmiştir. Büyük İsrail Projesi'nden bahseden Likud Partisi, Filistin Özerk Yönetimi'ni İsrail'e karşı bir tehdit olarak görmüştür. Netanyahu hükümetinin barışı engelleyici tavırları, sürece büyük zarar vermiştir. Bu durumda devreye giren bir

---

¹²³ Sevinç Polat Bozkurt, s.121-122.

¹²⁴ Sevinç Polat Bozkurt, s.123.

¹²⁵ Tayyar Arı, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün Mü?", *Akademik Orta Doğu*, Cilt:2, Sayı:1, İstanbul 2007 (ss. 11-34), s.21.

¹²⁶ Sevinç Polat Bozkurt, s. 123-124.

Clinton yönetimi birçok görüşme sonucunda Arafat ve Netenyahu arasında 17 Ocak 1997 tarihli Hebron Protokolü'nün imzalanmasını sağlamıştır. Hebron Protokolü gereği bölge H1 ve H2 olarak iki parçaya ayrılmıştır. H1 bölgesi Filistin'e, H2 bölgesi İsrail'e bırakılırken 10 gün içinde İsrail'in bölgeden çekilmesini öngörmüştür. Bir taraftan Netenyahu'nun Doğu Kudüs'ü vermeyeceğine dair açıklamaları diğer taraftan Hamas'ın bölgede düzenlediği çeşitli eylemler barış sürecini zora sokmuştur.¹²⁷

Wye Memorandumu 23 Ekim 1998'de Clinton'un arabuluculuğuyla İsrail Başkanı Benjamin Netenyahu ve Filistin Özerk Yönetimi Başkanı Yaser Arafat tarafından imzalanmıştır. Antlaşmaya göre, İsrail'in çekilme süreci hızlandırılacak, İsrail cezaevlerinde tutuklu bulunan Filistinliler üç aşamada serbest bırakılacak, İsrail ve Filistin Özerk Yönetimi arasında teröre karşı etkin mücadele yürütülecek ve Gazze'de uluslararası bir havaalanı inşa edilecektir. Bu anlaşmada, Filistin'in nihai statüsünün belirlenmesi konusunda olumlu bir aşama kaydedilmemiştir. **II. Wye (Şarm El-Şeyh) Memorandumu**; İsrail'de işçi partisinin tekrar iktidara gelmesi, Rabin'in çizgisini (barış için toprak) destekleyen Ehud Barak'ın başbakan olması, barış sürecine ilişkin umutları artırmıştır. ABD'nin girişimi ile Filistin ve İsrail arasında 4 Eylül 1999 tarihinde Şarm El-Şeyh'te bir memorandum imzalanmıştır. Memorandum gereği, 15 Şubat 2000'e kadar nihai Barış Anlaşmasının imzalanması ve sürecin 13 Eylül 2000 tarihine kadar sonuçlandırılması konusunda mutabakata varılmasına, nihai statü görüşmelerinde mutabakat sağlanamamıştır. Fakat esaslı konularla ilgili ihtilafların devam etmesi, ayrıca Aralık 1999'da Washington'da gerçekleşen İsrail-Suriye görüşmeleri, Filistin-İsrail barış sürecini gölgede bırakmıştır. Böylece nihai statü anlaşması taslağı zamanında hazırlanmamış ve 2000 yılının ilk altı ayı sonuçsuz turlarla geçirilmiştir.¹²⁸

II. Wye Memorandumu kararları gereği İsrail'in bölgeden çekilmemesi gerginliğin devam etmesine neden olmuştur. Bu yüzden 13 Eylül 2000 yılına kadar yapılması öngörülen barış antlaşması gerçekleşmemiştir. Her şeye rağmen ABD barış sürecinin devam etmesi için telkinlerini sürdürmüş, Temmuz 2000'de tarafları bir araya getirmiştir. "Camp David Zirvesi" olarak adlandırılan ve çeşitli görüşmeleri kapsayan bu süreçte İsrail birçok konuda anlaşmayı kabul etse de geri çekilme ve mülteciler ve

---

¹²⁷ Zuhâl Çalık, "Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2010, s.79.

¹²⁸ Zuhâl Çalık, s. 82.

ayrıca sınırların kesin olarak belirlenmesi konusunda uzlaşmaya varmamıştır. Filistin, İsrail'in Yahudi yerleşim yerlerini boşaltılmasını isterken, İsrail bu talebi görmezden gelmiş ve yeni yerleşim yerleri açmaya devam etmiştir. Ayrıca Kudüs konusu üzerinde ciddi görüş ayrılığı, Filistin'in Doğu Kudüs'ün tamamını istemesi, İsrail yönetiminin sadece Arap bölgelerini verebileceğini beyan etmesi her iki tarafın bu talepler üzerinde ısrar etmesi, Camp David Zirvesi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. 28 Eylül 2000'de İsrail muhalefet partisi Likud'un lideri, Sabra ve Şatilla saldırılarını yöneten Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmesi İkinci İntifada'nın başlamasına sebep olmuştur.¹²⁹

1.16. İkinci İntifada (2000-2005)

Filistin halkının büyük çoğunluğu Oslo sürecine tam destek vermiş ve bu destek Temmuz 2000'de gerçekleştirilen Camp David zirvesine kadar devam etmiştir. Filistin halkının inancı, İsrail'in Oslo sürecinde anlaşma sağlanan konulardan çok azını yerine getirmesi, Filistin toprağından çıkmaması ve Filistin Devletinin ilanını engellemesi sonucu git gide azalmaya başlamıştır.¹³⁰

Kudüs'ün nihai statü ve mülteciler konusu gibi ana konularda uzlaşma beklenen Camp David zirvesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İsrail'in saldırgan tutum benimsemesi ve dönemin ana muhalefet lideri olan Ariel Şaron'un 28 Eylül 2000 tarihinde tahmini 1000 askerle Harem-i Şerif'i ziyaret etmesi Filistin halkını tahrik etmiş ve bununla da El-Aksa İntifası olarak da adlandırılan İkinci İntifada başlatılmıştır.¹³¹

Polis ve askerlerin Şaron'un ziyaretini protesto amacıyla toplanan sivillere ateş açmasıyla 29-30 Eylül tarihlerinde Gazze ve Batı Şeria'da da gösteri ve genel grevler başlamıştır. Ariel Şaron İkinci İntifa sonucunda amacına ulaşarak 6 Şubat 2001 seçimlerini kazanmış ve sonrasında Filistin halkına yönelik baskılarını daha da

---

¹²⁹ Sevinç Polat Bozkurt, s. 130-132.

¹³⁰ Zuhâl Çalık, s. 84.

¹³¹ Bünyamin Şenocak, s. 57.

artırmıştır.¹³² İkinci İntifa döneminin ilk sekiz aylık süresinde 13 bin Filistinli yaralanmış ve 440 Filistinli ile 77 İsraili ölmüştür.¹³³

İsrail'in güvenlik duvarı olarak nitelendirdiği duvar ilk kez 21 Şubat 2002 tarihinde Ariel Şaron tarafından gündeme getirilerek kabul almış ve Temmuz 2003 tarihinde artık büyük kısmı tamamlanmıştır. Bunun sonucunda duvarlarla kuşatılmış 280 bin Filistin halkı evlerine girip çıka bilmek için özel izin alacak duruma düşmüştür. Doğal olarak İsrail askerleri bu durumu çoğu zaman keyfi bir şekilde kullanmakta ve Filistin halkının evlerine rahat bir şekilde girmesini engellemektedir.¹³⁴

Daha önceki dönemlerdeki direnişlere kıyasla daha şiddetli olan İkinci İntifa dönemi beş yıl sürmüş ve bu dönemde 5200 Filistinli ve 1100 İsraili ölmüştür.¹³⁵ Hamas'ın Arap dünyasına görüş masasına davetine sinirlenene İsrail, Salah Şehade'ye saldırması ateşkes imzalamak niyetinde olan Hamas'ı yeniden silaha sarılmasına sebep olmuştur. İkinci İntifa Şubat 2005 tarihinde Ariel Şaron ve Mahmud Abbas'ın Mısırın Şarm El-Şeyh şehrinde imzaladığı ateşkes anlaşması sonucunda resmi bir şekilde son bulmuştur.¹³⁶

1.17. Yol Haritası (2003)

Ortadoğu Dörtlüsü olarak bilinen, İsrail-Filistin çatışmasına yönelik barış çalışmalarını sürdürmek için 2002 yılında oluşturulan, ABD, BM, Rusya ve AB'den oluşan organizasyon 2003'te sorunun çözümüne ilişkin "Yol Haritası" adlı bir barış planı hazırlamıştır. Barış planı, üç aşamada gerçekleşecektir: Şiddete son verilecek; adil ve serbest şekilde Filistin tarafında seçimler yapılacaktır; 28 Eylül 2000'den itibaren İsrail işgal ettiği bölgelerden çekilecektir. İkinci aşamada, sınırları tam olarak belirlenemeyen Filistin Devleti kurulacaktır. Üçüncü aşamada, Kudüs meselesi ve mülteciler sorunu çözülecektir. Ayrıca Filistin Devleti'nin nihai statüsü ve BM'nin 248 ve 232 sayılı

---

¹³² Saniye Oruç, s.45.

¹³³ Zuhale Çalık, s. 85.

¹³⁴ Saniye Oruç, s.46.

¹³⁵ Bünyamin Şenocak, s 58.

¹³⁶ Saniye Oruç s.47.

kararları gereği İsrail'in bölgeden çekilmesi konusu ele alınacaktır.¹³⁷ Fakat diğer anlaşmalar gibi “Yol Haritası” da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2007 yılında “Yol Haritası”nı temel alan yeni bir İsrail-Filistin barışı için, ABD tarafından başlatılan görüşmeler “Annapolis Görüşmeleri” olarak bilinmektedir. İçinde Türkiye'nin de yer aldığı 50 ülke ve çeşitli uluslararası kuruluşların temsilcilerinin katıldığı bu görüşmeler¹³⁸ bir süre olumlu hava içinde sürdürülse de İsrail'in barış planını olumsuz etkileyecek tavırları, ayrıca Hamas ve İsrail arasındaki ihtilaflar sürecin olumsuzlukla sonuçlanmasına neden olmuştur.¹³⁹

Görüldüğü üzere, Filistin-İsrail sorunu çok sayıda barış görüşünü, müzakereler ve alınan kararlara rağmen bir türlü çözülememiştir. Bu çözümsüzlüğün nedeni, birçok ciddi faktörle doğrudan bağlantılı olup günümüzde de devam etmektedir. Çatışmaların zirveye ulaşması, ABD başta olmakla büyük güçlerin devreye girmesiyle barış sürecinin başlaması, karşılıklı mutabakatın sağlanamaması ve yeniden çatışma durumunun ortaya çıkma durumu İsrail-Filistin sorununun bir çözümsüzlük sarmalına mahkûm etmiştir. Böylece sorun çözülemezken kronikleşmiştir. Bahsi geçen faktörler arasında çatışmanın yönetilememesi, engellenememesi, tarafların birbirini kendi varlığı açısından tehdit olarak görmesi, etnik ve dinsel ve bu bağlamda geliştirilen ideolojik tutumların değişmemesi, çatışmayı dönüştürme evresinin zayıf kalması, çözüm sürecinde çok fazla aktörün yer alması vs. şeklinde sıralanabilir.¹⁴⁰

1.18. 2008-2009 Gazze Saldırısı: ‘Dökme Kurşun’ Operasyonu

2008 yılında İsrail-Filistin, İsrail-Suriye, İsrail-Lübnan boyutları olmak kaydıyla Ortadoğu barış sürecinde bazı olumlu gelişmeler yakalanmıştır. Fakat bu gelişmeler İsrail'in Aralık 2008- Ocak 2009'da Gazze Şeridi'ne düzenlediği “Dökme Kurşun” operasyonu ile sekteye uğramış ve herhangi olumlu sonuç alınamamıştır.

“İsrail hükümeti, 27 Aralık'ta Gazze'yi bombalamaya başlarken Gazze'den İsrail'e doğru fırlatılan el yapımı Hamas füzelerini gerekçe olarak göstermiş ve İsrail'in savunma konumunda olduğunu vurgulayarak ‘meşru müdafaa’ hakkını kullandıklarını tüm dünyaya ilan etmişti. Bu nedenle harekâtın meşru olduğunu savunan İsrail hükümeti, operasyonun Hamas'ın alt yapısı çökene kadar süreceğini ve ancak Hamas'ın roket saldırılarını durdurması halinde ateşkes yoluna gidebileceklerini açıklamıştır. Üstelik başlayan harekâtın bir ‘meşru müdafaa’ olduğu görüşü İsrail'in kadim dostu

¹³⁷ Tayyar Arı, “Filistin’de ...”, s.28-29.

¹³⁸ N.Neşe Kemiksiz, “Filistin Sorunu”, s.165.

¹³⁹ Selin M. Bölme, “From Ankara Two Annapolis: Turkey and The Middle East Peace Process”, SETA Policy Brief No 5, İstanbul, (pp. 1-8), s.6-7.

¹⁴⁰ Bu konuda yapılan bir analiz için bakınız: Sevinç Polat Bozkurt, s.136-159.

olan ABD6 ve 'bir uygarlık projesi' yürüttüklerini ifade eden Avrupa Birliği tarafından da benimsenmiş ve paylaşılmıştır.... Gazze harekâtının gerekçesi, yürütülüş biçimi ve varılan sonuçları insanlığa karşı işlenen suçların anılan bu kurucu unsurları açısından değerlendirildiğinde, harekâtın, insanlık aleyhine işlenen suçların en güzel örneği olarak insanlık tarihine geçeceğinden kimsenin kuşkusu olmamalıdır. İsrail bu harekatta izlediği 'devlet politikası'nın bir gereği olarak 'yaygın ve sistematik' bir biçimde Filistinli 'sivil halkın' halkının öldürülmesi, yok edilmesi, yurtlarından sürülmesi ve Gazze'nin alt yapısının bir daha onarılmayacak şekilde tahrip edilmesine yönelik bir tutum sergilemiştir."¹⁴¹

27 Aralık 2008'de başlayıp 18 Ocak'ta son bulan bu operasyonda İsrail'in bin ton patlayıcı kullanmıştır. İsrail'in "Dökme Kurşun" adlandırdıkları¹⁴² bu savaşı, İzzeddin el-Kassam Tugayları "hakla batılın mücadelesi" olarak gördüklerinden, "Furkan Savaşı" tanımlaması yapmışlardır.¹⁴³ Saldırıları sırasında 1436 kişi hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybedenlerin 410'u çocuk, 104'ü kadındı, ayrıca 5 bin 400'ün üzerinde kişi yaralanmıştı.¹⁴⁴ İsraili aydın ve Knesset üyeleri tarafından kurulan İşgal Altındaki Topraklar İnsan Hakları Merkezi'nden verilen açıklamaya göre İsrail Savunma Güçleri tarafından olmak üzere 773 sivil (320'si çocuk ve 109'u kadın), 320 direnişçi ve 248 polisin (toplam 1,387 kişi) öldürüldüğünü bildirmiştir.¹⁴⁵

1.19. Filistin Sorunu, BM ve Büyük Güçler

Bilindiği üzere devletler arasında kurulan ilişkileri açıklayabilecek farklı sebeplerin varlığı olağan bir durumdur. Devlet politikalarını belirlemede ve buna yön vermede kişilerin düşünceleri oldukça önemli bir faktördür. Devletlerarası ilişkiler

---

¹⁴¹ Turgut Turhan, "Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekâtı", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim, 2009, (ss. 161-181), s. 166-167.

¹⁴² İsrail Başbakanlık Sözcüsü Mark Regev "Operasyonun İbranice Oferet Yetzuka olan adının Hanuka Bayramı'nda çocukların oynadığı kurşundan dökme topaçlardan esinlenerek alındığını ifade ederek, bunun İngilizceye "Cast Lead-Dökme Kurşun" olarak çevrilmesinin pek uygun kaçmadığını kaydetmiştir. İsrail'den "Dökme Kurşun Operasyonu" itirafı, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/israilden-dokme-kursun-operasyonu-itirafi-57624>, 24 Nisan 2009 [Erişim tarihi: 22.10.2021]

¹⁴³ *Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, s. 17; Gazze'de Dökme Kurşun Operasyonunun 8. yılında askeri tören, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazgede-dokme-kursun-operasyonunun-8-yilinda-askeri-toren/715758>, 28.12.2016 [Erişim tarihi: 28.12.2026].

¹⁴⁴ İsrail'in Dökme Kurşun Operasyonu'nun kurbanları 13. yılında Gazze'de anıldı, https://www.konhaber.com/haber-israil_in_dokme_kursun_operasyonu_nun_kurbanlari_13_yilinda_gazze_de_anildi-1678623.html, 27.12.2021

¹⁴⁵ Israel/Gaza - Operation "Cast Lead": 22 Days of Death and Destruction. *Amnesty International*. 2 Temmuz 2009. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/MDE15/015/2009/en/8f299083-9a74-4853-860f0563725e633a/mde150152009en.pdf>, Ayrıca; Yunus Emre Kocabaşoğlu, "Dökme Kurşun Harekati ve Yahudiler", <https://m.bianet.org/biamag/azinliklar/119894-dokme-kursun-harekati-ve-yahudiler>, 06 Şubat 2010, [Erişim tarihi: 25.12.2021].

açıklanırken tarihsel süreç ve değerler gibi etmenler göz önünde bulundurarak genel bir analiz yapmak gerekmektedir. Filistin sorunu da bu bağlamda ele alınmalıdır.¹⁴⁶

Geçmişten bugüne uluslararası politikada stratejik olarak her zaman önemini koruyan ve sürekli değişim gösteren olan Ortadoğu Bölgesi, politik anlamda birçok küresel ve bölgesel gücün öncelik verdiği alan arasında yerini almıştır. Ciddi stratejik oyunların oynandığı ve birçok krizin yaşandığı, adeta bir satranç tahtası halini alan Ortadoğu Bölgesi'ndeki mücadele bugün de devam etmektedir. Küresel güçlerin mücadelesi içinde yer alan ve bölge üzerinde oldukça etkili olan en önemli iki ülke İsrail ve Türkiye'dir.¹⁴⁷

Tarihsel süreçte uluslararası ilişkilerde İsrail Devleti'nin kurulmasından bu yana çok önemli olan Filistin sorunu bölge ülkeleri açısından Ortadoğu'da barışın sağlanması yönündeki en büyük engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Daha önce de vurguladığımız gibi Ortadoğu politikası ve ilişkilerinin merkezini oluşturan Filistin sorunu meselesi tohumları Teodor Herzl'in 1897 yılında liderlik ettiği I. Siyonist Kongresi'nde atılmıştır. Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin öne süren dile getiren kongre, 1917'de İngilizlerin desteklemesi ile Balfour Deklarasyonu kapsamında desteği doğrultusunda resmi bir hal almış ve işgal başlatılmıştır.¹⁴⁸ Hiç şüphesiz, bu topraklarda İsrail Devleti'nin kurulmasını destekleyen ülkelere biri de ABD'dir.

1.19.1. Birleşmiş Milletler

BM, "evrensel bir kuruluş" olma düşüncesi ile uluslararası bir örgüt olmanın yanı sıra dünyada yaşanabilecek yeni bir savaşı önlemek amacıyla 1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerin iradesiyle kurulmuştur. BM kurucu Antlaşması'nın VII. Bölümü gereğince BM'nin Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlama ile görevlendirilmiştir.¹⁴⁹ On beş üye devletten oluşan konseyde ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin daimi üye statüsünde iken, diğer 10 üye devlet

---

¹⁴⁶ A. Murat Ağdemir, *Bir Avuç Toprak İçin "Siyonizm, İsrail, Liderler ve Yerleşimler"*, I. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2021, s. 3.

¹⁴⁷ Levent Özdemir- Zafer Akbaş, "Türkiye İsrail İlişkilerinin Amerikan Dış Politikası Eksenli Değerlendirilmesi", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, 2020, (ss.48-75) s. 48-49.

¹⁴⁸ Levent Özdemir- Zafer Akbaş, 49.

¹⁴⁹ Charter of the United Nations, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7> [Erişim tarihi: 26.06.1945].

geçici üye statüsündedir. Uluslararası alanda barış ve güvenliği bozan, kuralları ihlal eden devletlere yaptırım kararı alabilmekte ve askeri güç kullanma yetkisine sahiptir.¹⁵⁰ Bugün Türkiye dahil 122 üyesi bulunan örgüt, uluslararası barışı ve güvenliği sağlamanın yanında yaşanacak sorunlara barışçıl ve adaletli çözümler getirmek iddiası ile kurulmuştur. Ancak, belirlenen hedef ile gerçekleştirilememiştir. BM, tarafsız bir örgüt olmaktan çıkmıştır. Bunun en iyi örneğini BM'in Filistin meselesinde takındığı tavırda görülmektedir.

Filistin meselesi, Birleşmiş Milletler'e 2 Nisan 1947'de İngiltere tarafından götürülmüştür. İngiltere, Filistin sorununun Genel Kurul'un gündemine alınmasını ve meselesin incelenmesi için özel bir komite kurulmasını talep etmiştir.¹⁵¹ Gelen talep üzerine 15 Mayıs'ta Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP- United Nations Special Palectine) kurulmuştur. Bu komiteden detaylı bir rapor istenmiştir. BM Filistin Özel Komitesi'nin hazırladığı rapor 1 Eylül 1947 de tamamlanmıştır. Rapora göre yapılan incelemeler neticesinde Filistin'in, Araplarla Yahudiler arasında bölüştürülmesine karar verilmiştir.¹⁵²

1947 tarihinde yapılan Filistin taksimatından dolayı Türkiye ile Birleşmiş Milletler'in ilişkileri sürekli sıkıntılı olmuştur. Birleşmiş Milletler'in Filistin sorununun temelinde sürekli İsrail lehine kararlar vermesi ya da İsrail'i sürekli masum ya da haklı göstermesi neticesinde Türkiye ile Birleşmiş Milletler arasında Filistin sorunundan dolayı anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmaktadır. 1967'de Doğu Kudüs'ün İsrail'in eline geçmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan birçok kararla Kudüs'ün ayrı bir statüye sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Keza, İngilizlerce hazırlanan Peel Komisyonu önerileri ve 1947 Taksim Planı doğrultusunda Kudüs şehri Beytülahim'i de kapsayacak şekilde ayrı bir yönetime tabi tutmuş, dolayısıyla bu şehri Araplara ve Yahudilere vermemiştir. 252 (1968) sayılı karar doğrultusunda İsrail'in atmış olduğu idari ve hukuki adımlar doğrultusunda şehrin statüsünü değiştirme çabasının geçersiz olduğu vurgulanırken, 267 numaralı karar ile İsrail'in bu çabaları kınanmıştır. BM Genel Kurulu tarafından 1975'te kurulan Filistin Halkının Devredilemez Hakları İcra Komitesi, 1976'da Filistin devletinin kurulmasının Filistin halkının devredilemez ve

---

¹⁵⁰ Berdal Aral, *Bitmeyen İhanet "Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk"*, 1. Baskı, Çıra Yayınları, İstanbul 2019, s. 77.

¹⁵¹ Fahir Armaoğlu, s. 90.

¹⁵² Fahir Armaoğlu, s. 95.

doğal bir hakkı olduğunu karara bağlamıştır. Bunun yanı sıra BM'nin İsrail'in 1967'de işgal ettiği toprakların İsrail'in bir parçası olduğunu kabul etmediğine dair çok sayıda kararı vardır.¹⁵³ BM Güvenlik Konseyi'nin sonraki dönemlerde de almış olduğu kararlarda Kudüs, Batı Şeria, Gazze Şeridi, Sina Yarımadası ve Golon Tepeleri işgal altındaki Arap toprakları olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda İsrail'den yerleşim politikalarını durdurması istenmiştir. 1980 yılında kabul edilen BM GK'nin 465 sayılı kararında yerleşimcilerin tahliye edilmesi, yeni yerleşim yerlerinin kurulmasından imtina edilmesi, işgal altında bulunan Kudüs'te ve diğer bölgelerde İsrail'in değişiklik yapmaması gerektiği vurgulanmıştır. 1980 yılında Güvenlik Konseyi tarafından alınan 478 sayılı kararda İsrail'in Kudüs kanunu eleştirilerek kınanmış ve geçersiz ilan edilmiştir.¹⁵⁴

31 Mayıs 2010'da yaşanan Mavi Marmara olayı ile ilgili olarak yayınlanan Birleşmiş Milletler raporunda İsrail'in suçlu olduğuna dair bilgilerin olmamasından dolayı, Türkiye'nin Filistin konusunda Birleşmiş Milletler'in etkinliğine ilişkin inancı tükenmiştir. Rapora göre Mavi Marmara gemisine olan baskının aşırı, fakat Gazze ablukasının yasal olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁵ İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi'ndeki basın toplantısında Cumhurbaşkanı Erdoğan, *"Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi başta olmak üzere, uluslararası toplumun Filistin konusunda yasal yükümlülüklerini yerine getirmesi gereklidir. Her gün gencecik evlatlarını İsrail terörüne kurban veren Filistin halkına uluslararası barış gücü gönderme dâhil bir koruma sağlanması şarttır"* şeklinde açıklamada bulunurken, ABD Başkanı Donald Trump'un Kudüs'ü İsrail'in Başkenti olarak tanıma kararına *"Kudüs kırmızıçizgimizdir"* diyerek sert bir tepkiyle karşılık vermiştir. Ayrıca ABD'nin BM'in Filistin konusunda verilecek kararları etkilemesini kabul etmediklerini dile getirmiştir.¹⁵⁶

---

¹⁵³ Umut Uzer, "Kudüs Şehri'nin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi", İçinde: *Filistin: Tarih, Toplum ve Siyaset*, (Yayına Hazırlayan: Alaaddin Dolu), Libra, İstanbul 2019, (ss.247-272), s.262-264.

¹⁵⁴ Umut Uzer, s. 264-265.

¹⁵⁵ Türkiye'den İsrail'e Mavi Marmara Tepkisi, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110902_turkey_israel. [Erişim Tarihi: 02.09.2011]; BM: Mavi Marmara baskını aşırı, Gazze ablukasını yasal, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110902_un_mavimarmara, 2 Eylül 2011,

¹⁵⁶ BM ve Uluslararası Toplum, Filistin Konusunda Yasal Yükümlülükleri Yerine Getirmeli, [Erişim Tarihi: 19.08.2020]; <https://www.tcgb.gov.tr/haberler/410/93993/-bm-ve-uluslararası-toplum-filistin-konusunda-yasal-yukumluluklerini-yerine-getirmeli->. [Erişim Tarihi: 19.08.2020]

29 Kasım 2012’de Birleşmiş Milletler’de Filistin’e “üye olmayan gözlemci devlet statüsü” verilmiştir. Birleşmiş Milletler bu tutumu ile Türkiye’nin desteğini kazanmıştır. Bunun yanında Filistin’e uygulanan ambargo ve Yahudi yerleşim merkezleri konusunda Birleşmiş Milletler’in kayıtsız kalması neticesinde, İsrail’in baskıcı tutumunun artacağı endişesini Türkiye her fırsatta dile getirmektedir. BM’in İsrail’in insanlık suçu işlediği saldırılara karşı kayıtsız kalması, ABD’nin tahakkümleri doğrultusunda kararlar alması Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’in Filistin meselesini çözüme kavuşturacağına olan inancını azaltmıştır. TRT Haber’in “Filistin Meselesi Çözumsuzlüğün Adresi: Birleşmiş Milletler” manşeti ile yer verdiği haberde şöyle denmektedir: “*BMGK bugün yapacağı toplantıda İsrail’in Filistin’e saldırılarını ele alacak. Bu hafta iki kez daha acil toplanan konsey, ABD’nin itirazı üzerine adım atamadı. Aslında yıllardır BM’de bu tablo değişmiyor. Saldırılara karşı somut adım atılmıyor. Birleşmiş Milletler ise çözüm olmak bir yana, çözümsüzlüğün adresi oluyor. Alınan kararların hiçbiri İsrail tarafından uygulanmıyor, Amerika Birleşik Devletleri de İsrail’e destek veriyor.*” Türkiye’nin Filistin konusunda Birleşmiş Milletler’e güvensizliğini açıkça dile getirmektedir.¹⁵⁷

1.19.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD başından beri Filistin’de bir İsrail devletinin kurulmasından yana tavır sergilemiştir. Keza ABD’nin Yahudilere olan sempatisi, İsrail Devleti’nin kurulmasından önceki dönemlere dayanmaktadır. Wilson’dan başlayarak, tüm Amerikalı başkanlar Yahudilerin bir anavatana kavuşmasına sempati ile bakmıştır. ABD’nin bu konudaki istekleri bir hayli kuvvetlidir. Nitekim 26 Kasım 1947’de Filistin’de Yahudi Devleti’nin kurulması hakkında BM Genel Kurulu’nda oylama yapılmasını talep etmiştir. Fakat gereken yeter sayı sağlanamamıştır. Bunun üzerine oturuma ara verildiği sırada Latin Amerika ülkelerine baskın yapılarak BM şartına aykırı bir şekilde 29 Kasım 1947’de üçüncü bir oylamanın yapılmasını sağlamıştır. Bu şekilde bir oy farkla İsrail Devleti’nin kurulmasının önünü açmıştır.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Filistin Meselesi Çözumsuzlüğün Adresi: Birleşmiş Milletler, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/filistin-meselesinde-cozumsuzlugun-adresi-birlesmis-milletler-581131.html>. Erişim Tarihi: 16.05.2021

¹⁵⁸ Abid Yaşaroğlu, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011, s.109.

ABD, İsrail Devleti ilan edilince 14 Mayıs 1948'de İsrail'i tanıyan ilk ülke olmuştur. Bu tanıma başlangıçta ABD'nin çıkarlarının görmezden gelindiği bir seviyede olmuştur. Fakat ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası, petrol zengini Arap ülkelerini kırmamaya özen göstererek İsrail Devleti ile bir nebze mesafeli davranmak zorunda kalmıştır.¹⁵⁹

1967 savaşında Mısır, Suriye ve Ürdün'ün, İsrail tarafından mağlup edilmesi ABD'nin dikkatini çekmiş ve İsrail'in bölgede stratejik bir değer olarak görmesine vesile olmuştur. Bu dönemden itibaren Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkinliğini dengelemek adına İsrail, ABD yanlısı bir politika izlemiştir. 1970'lerin sonunda Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve İran İslam Devrimi gibi olaylar, İsrail'in ABD nezdinde önemini artırmıştır. Tesadüf değildir ki Reagan'ın ikinci başkanlık döneminde (1985-1989) İsrail, ABD'nin NATO dışındaki en önemli müttefiki ilan edilmiştir.¹⁶⁰

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yönelik politikaları tarihsel süreçte değişiklik göstermişse de genel itibariyle Türk dış politikasındaki çizgisi olan "statükoculuk" ve "Batı yanlısı politikaları" ile aynı doğrultuda devam etmiştir. Fakat Türkiye'nin dönem dönem ABD ile olan çekişmeleri İsrail ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. ABD'nin İsrail'in yanında yer alması, Filistin sorunu konusunda da Türkiye ile ABD'yi karşı karşıya getirmiştir.

Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri uzun yıllara dayanmakla birlikte, birbirleri açısından önemli müttefikler olup çoğu konuda derin fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu ayrılıkların en önemlilerinden birisi de Filistin sorunudur. Aslına bakılırsa ABD'nin başlı başına bir Filistin politikası olduğundan söz edilemez. İsrail'in uzlaşmaz tavrı nedeniyle kesin bir şey yapılamamıştır. Yani aslında ABD'nin Filistin sorunu İsrail yanlı olmasından kaynaklanmaktadır. Fikir ayrılıklarının en önemli sebebi Amerika Birleşik Devletleri'nin Filistin sorununu Türkiye'den farklı değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu ayrılıklar şu şekildedir.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Haydar Oruç, ABD'nin İsrail-Filistin Politikası, https://www.academia.edu/10234282/ABDnin_%C4%B0srail_Filistin_Politikas%C4%B1. [Erişim tarihi: 20.10.2021]

¹⁶⁰ Haydar Oruç, [Erişim tarihi: 20.10.2021]

¹⁶¹ Erkan Ertosun, "Türkiye'nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 7 Sayı: 28, 2011, (ss. 57-88) s. 69-70.

- İsrail devletinin kuruluşunda Arapların Yahudilere anlayış göstermemeleri,
- İsrail devletinin varlığının ABD'nin güvenliği için var olması gerekliliği,
- İsrail'in operasyonlarının, Filistin topraklarında bulunan terör örgütleri ile mücadele için yaptığı iddiası.

ABD'nin Filistin yaklaşımı ve İsrail ile ilişkileri, görevdeki hükümetlerin üzerinde bir devlet politikası olmasından dolayı dönem dönem devlet başkanları değişiminde bazı farklı yaklaşımlar gösterilmişse de köklü bir değişimin yaşanması beklenmemektedir.

1.19.3. Rusya

Tarih boyunca Rusya, Arap Ortadoğu'sunda söz sahibi konumda olan önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde etkinliği çok olan Rusya'nın, Sovyetlerin dağılması ile birlikte bölgede etkinliği azalmıştır. Etkinliğinin giderek azalmasında büyük paya sahip olan bir diğer etken de Filistin meselesidir. Rusya, Süveyş Krizi sonrası Mısır'ı destekleyerek Ortadoğu'ya giriş yapmış daha sonrada Arap-İsrail savaşlarında Filistin meselesinin çözümünü isteyerek Arapları desteklediğini göstermiştir.¹⁶² Bu durum Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu artırmaya yönelik politikasıdır.

2000 yılında Putin'in Devlet Başkanı seçilmesi ile birlikte Rusya'nın Ortadoğu politikasında belirgin gelişmeler yaşanmıştır. ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası izlediği stratejiyle Irak'ın işgali ve Ortadoğu'yu ele geçirme isteği Rusya'yı rahatsız etmiştir. 2006 yılında Filistin seçimlerini kazanan Hamas yetkililerini Moskova'ya çağırın Putin'in bu hareketi, Arap ülkeleri tarafından olumlu karşılanmıştır. Yaşanan bu gelişme hem Rusya'nın Ortadoğu'daki konumunu güçlendirmiş hem de ABD'nin bölgede izlediği politikaya karşı bir hamle oluşturmuştur.¹⁶³

Türkiye ile Rusya'nın ilişkileri sürekli çatışmalar ekseninde toplanmış olsa da Ortadoğu konusunda alınacak politikalar Türkiye ile Rusya'yı tek bir eksende toplanmaya mecbur kılmıştır. Filistin sorununda Rusya'nın da Türkiye gibi Filistin

---

¹⁶² Fırat Purtaş, "Rusya ve Arap Orta Doğu", *Akademik Orta Doğu*, Cilt: II, Sayı: 2, 2008, (ss.45-75) s.60.

¹⁶³ Duygu Dersan Orhan, "Rusya Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar", *Avrasya Etütleri*, Cilt:1, Sayı: 53, 2018, (ss. 87-116) s. 95.

tarafında olduğuna dair işaretler bulunmaktadır. Bu işaretlere bakıldığında Hamas'ın Filistin'de yönetime gelmesinin sorunun çözümünde önemli bir adım olabileceği Rusya tarafından beyan edilmiş olup Batılı ülkelerinin tersine Rusya, Hamas'ı terör örgütleri listesine almamıştır.¹⁶⁴ Rusya ile Hamas konusunda paralel bir tavır sergileyen Türkiye, Hamas yetkilileri ile iletişim halinde olup hem Rusya hem de Türkiye açısından Hamas, Filistin sorununda bir orta nokta görevindedir.

Rusya, İsrail'in bütün baskıların rağmen Filistin'e çeşitli şekillerde ve çeşitli dönemlerde yardım yapmıştır.¹⁶⁵ Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ortadoğu'ya yaptığı bir ziyarette, Filistin Özerk Yönetimi Devlet Başkanı Mahmud Abbas ile görüşmüş ve görüşmenin ardından yapılan basın toplantısında “*Filistinlilere reform programlarının tamamlanması ve ekonomik yardımların sağlanması yönünde destek vereceğini*” açıklamıştır.¹⁶⁶ Türkiye ve Rusya beraber Filistin'e yardım etmeseler de hem Türkiye hem de Rusya yardımları ile Filistin'in varlığını sürdürmelerini istemektedirler. Ortadoğu'nun istikrarı için Filistin sorununun çözülmesini her fırsatta dile getiren Putin'in bu konudaki en büyük müttefiki hiç kuşkusuz ki Türkiye'dir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir görüşme gerçekleştiren Putin, uluslararası kamuoyuna seslenerek dünyaya ortak bir çağrıda bulunmuşlardır. İki lider de bölgedeki tansiyonu düşürmek için “İsrail'e caydırıcı bir ders verilmesi” gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁷ Mevcut durumda Rusya ve Türkiye, İsrail'e karşı ortak bir tutum sergilememiş olsalar da Filistin konusunda destekleyici politikalar sürekli olarak aktif şekilde uygulanmaktadır.

1.19.4. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği kurulduğu günden bugüne kadar uluslararası alanda başarılı entegrasyonlardan biri olarak tanınmaktadır. Asıl amacı ortak bir çatı birliği altında Avrupa'yı birleştirmek olan birlik, ekonomik, siyasi ve coğrafi alanda birleşmeyi hedeflemişse de Avrupa ülkeleri bu birlikteliğin temelini daha çok “ileri düzeyde

---

¹⁶⁴ Aslan Yavuz Şir, “Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Gazze Krizine Yaklaşımı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1 Sayı :2, 2009, (ss. 29-38) s. 31.

¹⁶⁵ Aslan Yavuz Şir, s. 32.

¹⁶⁶ Rusya'dan Filistin'e Yardım Sözü, <https://www.dw.com/tr/rusyadan-filistine-yard%C4%B1m-s%C3%B6z%C3%BC/a-2524979>. [Erişim Tarihi: 29.04.2005].

¹⁶⁷ “İsrail- Filistin Çatışması: Erdoğan ve Putin'den Çağrı”, <https://www.dw.com/tr/israil-filistin-%C3%A7at%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1-erdo%C4%9Fan-ve-putinden-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1/a-57507376>. [Erişim Tarihi: 15.05.2021].

ekonomik işbirliği” olarak gerçekleştirmiştir.¹⁶⁸ Bütünleşmenin en önemli hedefi “ortak bir dış politika” oluşturabilme çabasıdır. Kuruluşundan itibaren dış politikada ortak bir tutum sergileme hedefi olan Avrupa Birliği, Ortadoğu ve Akdeniz’deki komşu ülkelerle iyi bir ilişki içerisinde olmaya özen göstermiştir.¹⁶⁹

Avrupa ülkeleri, Ortadoğu bölgesi ile gerek tarihi geçmişi gerekse enerji kaynakları, ticari ilişkileri bağlamında yakından ilgilenmiştir. Avrupa Birliği’nin tarihsel seyrine baktığımız zaman bölgedeki ülkeleri ile ilişkilerini kurması biraz zaman almış ve bölgede yaşanan olaylara karşı tavrı üye ülkelerin verdiği tepkiler aynı olmamıştır. Ortak bir politik tutum sergileyebilmek için yoğun çaba gösterilmiştir.¹⁷⁰ Fakat, Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler, ortak bir dil oluşturmayı güçleştirmiştir. Örneğin, bölgede yaşanan Süveyş Krizi’nden sonra Avrupa ülkelerinin imajı sarsılmış, Ortadoğu’da daha çok ABD ve Sovyetler Birliği’nin etkisi artmaya başlamıştır. AB Ülkeleri’nin 1967 yılında Arap-İsrail savaşında farklı tavır sergilemeleri sonucunda yaşanan bölünme neticesinde dış politikada işbirliğini sağlayabilmek için ortak bir yapı oluşturma çabasına girilmiş ve bu doğrultuda AB üye ülkeleri arasında 1970’li yıllarda Avrupa Siyasi İşbirliği oluşturulmuştur.¹⁷¹ Kurulan yeni birliğin ardından Arap- İsrail çatışması ve onun asıl temeli olan Filistin- İsrail meselesi Avrupa Birliği’nin önemli konulardan biri olmuştur.¹⁷²

İsrail Devleti’nin kurulmasından bu yana Avrupa ülkeleri ve ABD, Arap- İsrail savaşları karşısında çoğunlukla İsrail’in yanında olmuştur. Filistin meselesinde ise BM ve ABD yine her durumda İsrail’i desteklemiştir. Avrupa birliği ise daha çok çözüm isteyen taraf olmuştur.¹⁷³ İsrail- Filistin barış sürecinde AB, arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Barış yolunda etkili rol oynamak istemesinin nedeni ise bölgenin coğrafi yakınlığı, petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması ve Avrupa’nın ihtiyacının büyük bir bölümünü bu bölgeden karşılamasıdır.¹⁷⁴ Bunun dışında AB’nin bu bölge ile ticari

---

¹⁶⁸ Hasan Mor, “Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: XIV, 2010, (ss. 499-541) s. 1.

¹⁶⁹ Fatma Zehra Toçoğlu, *Ortadoğu Yıllığı 2010*, (Ed. Kemal İnat-Muhittin Ataman- İsmail Numan Telci), “Avrupa Birliği’nin Filistin Politikası”, Açılım Kitap, İstanbul 2012, (ss. 438-454) s. 440.

¹⁷⁰ Fatma Zehra Toçoğlu, s. 441.

¹⁷¹ Taylan Özgür Kaya, “Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2010, (ss. 77-106) s. 84.

¹⁷² Fatma Zehra Toçoğlu, s. 442.

¹⁷³ Mehmet Dalar, *Gazze Savaşı “Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı ve Uluslararası Hukuk”*, 1. Baskı, Dora Yayınları, Bursa 2009, s. 189.

¹⁷⁴ Taylan Özgür Kaya, s. 86.

ilişkilerinin yoğun olması ve bölgede yaşanacak herhangi bir olumsuzluktan başta ekonomik olmak üzere birçok açıdan etkilenecek olmasıdır.

Bölgede arabulucu bir tavır takınan, çoğunlukla da tarafsız kalan AB, Gazze Saldırısı sonrasında da ortak bir fikir birliği oluşturamamıştır. Avrupa'dan farklı görüşler gelmiştir. Örneğin Alman Gazetesi Die Welt, Gazze olayını "İsrail'in kuruluşundan bu yana hayatta kalma mücadelesi" olarak yayınlarken Independent Gazetesi ise "Gazze'nin sorumlusu yalnızca şiddet isteyen Araplardır. Ve Batı her zaman İsrail'in yanında olacaktır." ifadesini kullanmıştır.¹⁷⁵ Ama bu süreçte AB'nin kendi içerisinde görüş ayrılıkları oluşmuştur. ABD'nin sessiz kalması, bazı Avrupa ülkelerinin destek vermesinin karşısında Brüksel ise duruma sessiz kalmayıp Filistin'i tanıma karar almıştır. 72 milletvekili içerisinde 66'sının evet oyu ile Filistin Devleti'ni tanıyan Brüksel Bölge Hükümeti, AB'ne de tanınması için çağrıda bulunmuştur.¹⁷⁶

AB'de tek sesliliğin olmaması durumu mevcutsa da ABD kadar katı olmaması Türkiye ile AB'yi Filistin melesinde yakınlaştırmıştır Avrupa Birliği'nin Filistin sorunu ile ilgili düşünceleri Türkiye ile paralellik göstermekte olup Türkiye her fırsatta Avrupa Birliği'nin Filistin sorununun çözümüne yönelik atacağı adımlara koşulsuz destek vereceğini belirtmiştir.

Avrupa Birliği ve Türkiye, Ortadoğu konusunda paralel yönde düşüncelere sahip olup bu fikirdaşlık Filistin konusunda da bulunmaktadır. Bunlara kısaca bakılacak olursa:¹⁷⁷

- İsrail'in hem Filistin hem de bazı Arap ülkelerinin topraklarını işgal etmesi kanunsuz olarak görülmekle birlikte, İsrail'in Filistin sorununun ana unsuru olduğu düşünülmekte.
- Sorunun çözümünde İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarından çekilmesi ve operasyonları durdurması ile olacağı savunulmakta,
- Sorunun ve barışın karşılıklı atılacak adımlarla yapılabileceği belirtilmekte,
- Sorunun çözümünde Amerika Birleşik Devletleri'nin yerine uluslararası örgüt ya da kuruluşların bulunması düşünülmektedir.

---

¹⁷⁵ Mehmet Dalar, s. 189-190.

¹⁷⁶ AB'nin Başkenti Filistin'i Tanıdı, *Milliyet*, 16 Temmuz 2011.

¹⁷⁷ Erkan Ertosun, s. 70.

AB her ne kadar Filistin meselesinde Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmişse bölgede tek etkili güç olmadığı için sadece yürütülecek barış sürecine katkıda bulunabilir. Çünkü, halen daha AB'nin dış politika konusunda tek bir çatı oluşturduğunu söyleyemeyiz. AB içerisinde durum böyle olduğu için Filistin meselesinde etkin bir rol oynaması mümkün değildir. Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in İsrail-Filistin sorununa ilişkin yaptığı “*Şu anda İsrail'e baskı yapma kapasitesine sahip olan tek kişi ABD'dir. AB'nin İsrail-Filistin meselesini çözme kapasitesi yok.*”¹⁷⁸ ifadeleri bu durumu daha net bir şekilde açıklamaktadır.

---

¹⁷⁸ Borell: AB'nin İsrail-Filistin Meselesini Çözme Kapasitesi Yok, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/borrell-abnin-israil-filistin-meselesini-cozme-kapasitesi-yok-580703.html>. [Erişim Tarihi: 13.05.2021].

2. İKİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN SORUNUNUN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMALARI

2.1. Türk Dış Politikasının Genel Çerçevesi

Uluslararası İlişkiler disiplini sistemde mevcut olan tarihsel çatışmayı ve iş birliği süreçlerini genel olarak devlet sistemi üzerinden açıklamaktadır. Uluslararası ilişkilerin en önemli aktörleri devlettir. Uluslararası politika devletler arasında gerçekleşmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki sistemin açıklanabilmesi için devletler arasındaki güç ilişkileri incelenmelidir.¹⁷⁹ Uluslararası ilişkilerde devletlerin karakteristik analizi uyguladıkları politika üzerinden yapılmaktadır. Diğer ülkelerle olan güç ve iktidar ilişkiler “Dış politika” kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Peki, dış politika nedir? Dış politika, bir devletin başka bir devlet ve devletlere karşı izlediği politika anlamına gelmektedir. Devletlerin uluslararası ortamdaki davranış ve politikalarını ifade eder. En genel anlamıyla ise bir devletin kendi sınırları dışında kalan devletlere karşı izlediği politikadır.¹⁸⁰ Bazı araştırmacılar ise dış politikayı ulusal ve uluslararası ortam arasında meydana gelen karşılıklı etkileşim olarak görmektedir. Başka devletleri etki altına almak veya etkilemek için onları yahut kendi davranışlarını değiştirmek, uyumlu hale getirmek için giriştikleri faaliyetler de dış politikanın tanımına dahil edilebilir.

Bu doğrultuda Türkiye'nin dış politikasını anlamak için iç etkenlerinde siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve kamu yönetimi gibi bilim dalları aracılığıyla analiz etmek gereklidir. Dış ekilenlerini anlamak için de uluslararası siyaseti detaylı ele alınmalıdır. Başka bir ifade ile Türkiye'nin dış politikası incelenirken ona etki eden birçok faktör göz önüne alınmalıdır.¹⁸¹ Uluslararası sistem dinamik bir yapıya sahip olduğu için devletler dış politikalarının temelini oluşturan ilkeleri zaman zaman gözden geçirmektedir. Çünkü, uluslararası sistemde değişimler yaşanırken devletlerin

---

¹⁷⁹ A. Murat Ağdemir, s. 7.

¹⁸⁰ Ömer Kürkçüoğlu, “Dış Politika Nedir? Türkiye'nin Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, (ss. 309-335) s. 311-312.

¹⁸¹ Nurcan Özgür Baklacioğlu, *Türk Dış Siyaseti*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Kamu Yönetimi Lisans Programı, 2010, s. 6-7.

politikalarını üzerine inşa ettikleri değerler değişmezse sisteme ayak uyduramaz.¹⁸² Bu nedenle dış politikada uzun vadeli çalışmalar yürütülemez. Dış politikada her zaman hedef edinilen sonuçları elde etmeniz mümkün olmayabilir. Devletlerin istenilen sonuçları alabilmek için uluslararası dengeleri, buna bağlı olarak da iç ve dış sistemdeki gerilim alanlarını iyi gözlemlemek zorundadır. Dahası Türkiye gibi gücü ve hareket alanı belli olan bir devletin dengeleri iyi kurması gerekmektedir.¹⁸³ Bu doğrultuda Türkiye'nin dış politikası gelişigüzel yürütülmesi söz konusu olamaz. Belirlenen hedeflerle ve akılcı bir şekilde, ülke çıkarlarını gözetenek belirli strateji ve hesaplar yapılarak uygun bir politika yürütülmelidir.¹⁸⁴ Türkiye'nin dış politikadaki amaç ve hedefleri, uyguladığı strateji ve politikaların temelinde birçok tarihsel, jeostratejik ve ideolojik etken bulunmaktadır. Dış politika anlayışı bunların etrafında şekillenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yürütülen dış politika, İmparatorluğun çöküş sebepleri ve bundan çıkarılan dersler, Kurtuluş Savaşı'nda başarılı bir diplomasi yürütülmesi, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda mevcut olan siyasi elitin ideolojik yapısı ve duruşu gibi önemli etkenler Türkiye'nin uluslararası alanda eşit egemen bir devlet olarak tanınmasını sağlarken bir taraftan da temel dış politika ilkelerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁸⁵ Türkiye'nin dış politikasının temel ilkeleri: Batıcılık ve Statükoculuk olarak belirlenmiştir.¹⁸⁶ Türk dış politikasında Batıcılığın kökleri Osmanlı İmparatorluğu'na dayanmaktadır. Anlam itibariyle Batıcılık, devletin ve toplumun kurtuluşunu için Batı'nın siyasi, sosyal ve felsefi görüşlerinde görmek ve bu doğrultuda yönünü Batı'ya çevirmektir. Statükoculuk ise geçmişten gelen durumu korumak, değişime direnmek anlamına gelmektedir. Bunun Türkçe karşılığı daha doğrusu Türk dış politikasındaki karşılığı "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" söylemidir.¹⁸⁷ İki yüz yıl devam eden tarihi geçmişi ve özellikle Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan aldığı dersler üzerine geliştirilmiş olan yurtta ve dünyada barış ilkesi, Türkiye'nin barışçıl ve iyi komşuluk ilkesine dayalı dış politika anlayışını gerekli kılmaktadır.¹⁸⁸

---

¹⁸² Süleyman Güder ve Muhammed Hüseyin Mercan, "2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası", *İnsan ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, (ss. 57-92) s. 58.

¹⁸³ Akif Emre, *Kudüs: Bir Pusula- Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, 1. Baskı, BüyüyenAy Yayınları, İstanbul 2021, s. 274.

¹⁸⁴ Nurcan Özgür Baklacıoğlu, s. 9.

¹⁸⁵ Nurcan Özgür Baklacıoğlu, s. 17.

¹⁸⁶ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, (ss. 353-370) s. 353.

¹⁸⁷ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve ...", s. 356.

¹⁸⁸ Nurcan Özgür Baklacıoğlu, s. 18.

Uluslararası sistemde değişimlerin yaşanması, devletlerin politika anlayışlarında da değişikliğe gidilmesini gerekli kılmıştır. Ancak, Türkiye genel olarak statükocu politikayı devam ettirmiştir. Osmanlı zamanında dış dünyada giderek kopan ve kendi iç sorunları ile uğraşmaya başlayan Türkiye, sonraki dönemlerde Avrupa'daki siyasal dengenin de bozulması ile yeni bir dış politika belirlemek zorunda ya da ihtiyacında kalmıştır. Cumhuriyeti'nin ilanından itibaren Türkiye dış politikasını şekillendirirken her dönemde dış konjonktüre bağlı kalmış olup değişik dönemlerde değişik stratejik ortaklarının çıkarları sonucu yeni dış politikalar belirlenmiştir. Bu dönemlerde ağırlıklı olarak dış siyaset belirlenirken ya NATO ya da ABD güdümünde politikalar etkili olmuştur. Dış güdümün yanında bulunduğu jeostratejik konum ve kökenlerinden dolayı özellikle Ortadoğu politikalarında kendi çıkarlarını koruyan, kendi kökenleri doğrutusunda hareket eden bir dış politika belirlenmiş olup, giderek artan gücü doğrutusunda Ortadoğu'da bölgesel güç olma yönünde ilerlenmiştir.

Türkiye'nin son yıllarda göstermiş olduğu dış politikasındaki gücü tartışmalı bir şekilde algılansa da 2002 yılından bu yana iktidarda olan AK Parti ile birlikte dış politika değişmiş ve bu değişime paralel olarak Türkiye Ortadoğu ve Arap dünyasında lider pozisyonda bulunmaya çalışmıştır.

2.2. Türk Dış Politikasının Belirleyici Unsurları

2.2.1. Bölgesel ve Uluslararası Güvenlik

Bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik konum itibari ile Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana sürekli tehditlere açık hale gelmiş ve bölgesinde süren çatışmaların içinde yer almıştır. Türkiye kendi bölgesi hâricinde, dindaşları ve ırktaşlarının bulunduğu bölgelerde oluşun çatışma ya da sorunlarda bile kendini güvende hissetme zorunluluğu hissetmiş olup bu zorunlulukları uluslararası alana göstermesi gerekmiştir.¹⁸⁹ AB ilişkilerinde sınır güvenliği ve bölgesel çatışmaların sürekli göz önünde olmasından ötürü Türkiye, özellikle Balkanlar ve Doğu Avrupa ile güney sınırlarında komşusu olduğu Suriye ve Irak ile ilişkilerinde dikkatli ve temkinli davranarak bölgesel güç oyunlarını doğrudan etkilemiştir. Türkiye kendi sınırlarını

---

¹⁸⁹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, İletişim Yayınları İstanbul 2009, s. 25-26.

askeri ve siyasi olarak güvenli tutmaya çalışırken aynı zamanda da toprak bütünlüğü içerisinde yaşanabilir ve sürekliliği olan bir bütünlük sağlamaya çalışmaktadır. Güvenlik zafiyetleri konusunda kendisini sürekli hazır halde tutmaya çalışan Türkiye, hem bölgesinde hem de uluslararası alanda cereyan eden olay ve olaylara karşı sürekli reaksiyon verecek durumda bulunmaktadır.¹⁹⁰ Bazı ülkeler çevrelerinde ya da uluslararası arenada gelişen olaylara reaksiyon verme aşamasında kendini geliştirememişken, Türkiye sahip olduğu kültürel miras ve pozisyonu itibari ile çevresinde bulunan ülkelere karşı sahip olduğu rol gereği bütün olaylara büyük bir hassasiyetle yaklaşmaktadır.

Osmanlı'dan alınan miras ile Türkiye hem Osmanlı kimliğini hem de toprakları üzerinde yaşayan vatandaşlarını korumak zorundadır. Osmanlı'nın yıkılmasından ve Ortadoğu'nun büyük güçlerin çıkarlarına ev sahipliği yapmasından dolayı, bölge sürekli terör faaliyetleri içine sürüklenmiş, bu faaliyetler giderek artmış ve Türkiye'yi de tehdit eder hale gelmiştir. Türkiye, hem kendi topraklarında meydana gelen terör eylemleri hem de sınırlarında meydana gelen terör eylemleri ile mücadele edebilmek için, bölgeye uygun bir güvenlik ve savunma sistemi geliştirmeye mecbur bırakılmıştır. Bu mecburiyet sayesinde Türkiye etkili bir savunma ve güvenlik sistemi geliştirerek bölgesinde yaşanan güvenlik sorunlarında sürekli ilk saflarda bulunmuştur. Fakat ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin Ortadoğu üzerinde planlarının bulunmasından dolayı Türkiye istediği reaksiyonu göstererek bölgeyi stabil bir hale getirememiştir. Yine de son yıllarda gelişen ve dünyada lanse edilen güçlü Türkiye vizyonu sayesinde Türkiye kısmen de bölgesel sorunlara müdahale eder hale gelmiştir.¹⁹¹ Türkiye "Yurtta sulh cihanda sulh" mirası ile güvenlik konusunda sürekli bir diyalog halinde olarak bölgesinde süregelen çatışma ortamına sert güçle girmemiş, bunun yerine kültürel mirasının gereği olarak diplomasi ve iletişim yolunu seçmiştir.¹⁹² Bu yaklaşım sayesinde Türkiye, Ortadoğu'da gerginliği ve tansiyonu yükseltmemiş, Batı'nın elçisi gibi görünse de kendi çıkarları doğrultusunda sorunları çözmeye yönelik bir tutum takınmıştır. Türkiye II. Dünya Savaşı öncesinde tarafsızlık ve izolasyon yöntemini belirlemiş olsa da savaştan sonra

---

¹⁹⁰ Meltem Müftüler Baç, *Türkiye ve AB Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s. 183-184.

¹⁹¹ Tanık Oğuzlu, "Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası", *Bilig*, Sayı 72, 2015, (ss. 223-250) s. 228-229.

¹⁹² Sait Dinç, "Atatürk Sonrası Türkiye'de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938-1965)", *Adana Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayını*, 2008, (ss.1-33) s. 16.

değişen dünya konjonktüründe kendine bir taraf belirmeye mecbur kalmıştır. Türkiye sürekli Batı eksenli bir tutum sergilemiş olup Birleşmiş Milletler'in bir parçası olabilmek adına ABD taraflı politikalar izlemiş, bunun akabinde NATO üyesi olmuştur. Genel güvenlik algısına bakıldığında Avrupa Birliği'nin bir üyesi olabilmek için Batının müttefikliğine dayanan bir sistem benimsendiği söylenebilir.¹⁹³

Bu sisteminin benimsenmesinde komünizm ve SSCB'nin 1950'lerde Türkiye için bir tehdit olarak algılanmasının payı büyüktür. Esasen Türkiye, ABD güdümünde NATO'ya üye olarak, kendisini doğu sınırlarında bulunan ülkelere kapatmıştır. Bütün bunların sonucuna bakıldığında, ABD'nin güvenlik politikalarının, Türkiye'nin dış politikalarında gizli bir şekillendirici görevi üstlendiği görülmektedir.¹⁹⁴ Açıklanan bu süreç 1990 yılına kadar sürmüş olup daha sonraki dönemde Türkiye'nin dış politikasında liberalizm ile ciddi değişiklikler olduğu, AK Parti ile birlikte dış politikada doğu eksenli kaymaların başladığı belirlenmiştir. AK Parti'nin yeni güvenlik paradigmasında özellikle Ortadoğu ve Arap dünyasının bulunduğu, yeni süreçte güvenlik politikalarının sadece Türkiye'nin güvenliği üzerine değil, bütün bölge için dizayn edildiği vurgulanmaktadır.¹⁹⁵ Türkiye bölgedeki sıkıntılı süreci sürekli takip ederek tarafları sürekli itidale çağırılmış ve hatta çoğu zaman sorunları çözmek için girişimlerde bulunmuş olup bu süreci kendisini bölgede lider pozisyona yerleştirmek için kullanmıştır.

2.2.2. Siyasal Strateji

Türk dış politikasının temelinde Osmanlı'dan miras kalan statükoculuk ve Batıcılık olduğu görülmekle birlikte, Osmanlı, son dönemlerinde sınırlarını korumak ve topraklarının kaybolmasını önlemek adına güçlü devletler ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiş, bu durum cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda da devam etmiştir. Atatürk döneminde cumhuriyetin ilan edilmesi ile beraber, dış politikada statükocu ve Batı yönlü

---

¹⁹³ Paul Luif, *Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası: Türkiye Nereye Ait (Dış Politika Analiz Serisi 9)*, TESEV Yayınları, İstanbul 2009, s. 37.

¹⁹⁴ Gültekin Sümer, "Dış Politikada Süreklilik-Değişim Çekişmesi", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 6 Sayı: 23, 2010, (ss. 73-98) s. 80.

¹⁹⁵ Kemal İnat, *Ortadoğu Yıllığı*, Küre Yayınları, İstanbul 2008, s. 394.

yaklaşımların devam ettiği görülmektedir.¹⁹⁶ Bu miras ile Türkiye, Lozan'da baskıcı bir tutum takınmamış, doğu ülkelerinden daha hızlı bir şekilde Birleşmiş Milletler ve NATO üyesi olmuş, Avrupa'nın birleşme sürecinde kendisine yer bulabilmek amacıyla ciddi yaklaşımlarda bulunmuştur. O dönemlerde ülkenin sahip olduğu kapasitenin gereği olarak uluslararası alanda dengeleri korumanın ön plana çıktığı, bu sebeple de bölgesel liderlik ya da lider pozisyona gelmek için bir gayret içinde olmadan varlığı sürdürme politikası izlendiği belirgindir.¹⁹⁷

Türkiye'ye NATO'ya üye olarak güvenlik konusunda kendisini o dönem de rahatlamış hissetse de 2003 yılından itibaren bölgede cereyan eden terör faaliyetlerinden dolayı hem güvenlik hem de politika bağlamında kendisini yalnız hissetmiştir. Bu doğrultuda zamanla, ilk başlarda kabul edilen Batı eksenli güvenlik politikaları zamanla terkedilmeye başlanmış, fakat Avrupa Birliği'ne üye olma fikrinden dolayı çok da sağlıklı olarak uygulanamamıştır. Zamanla Türkiye'nin dünya vizyonu değişmeye ve güncellenmeye başlamıştır. Bu değişim ve güncellenmenin ana kaynağı ise toprak bütünlüğünde ve bölgesinde gerçekleşen olaylara karşı kendi tavrını sergilemek istemesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye 1990'lı yıllardan itibaren hem Avrupa'yla bütünleşme konusunda kendini sorgular hale gelmiş hem de NATO'nun uluslararası operasyonlarını eleştirmeye başlamıştır. Bu sebepten, Türkiye dış politikasında statükocu yaklaşımdan vazgeçemese de iki başlı bir tutum izlemeye başlamıştır. Bunlardan birincisi Avrupa'dan kopmak istememesi, ikincisi de kendi kararlarını vermek istemesidir.¹⁹⁸ Bu ikili tutumun arkasında, 2000'lere kadar içeride siyasi olarak istikrarlı bir yapının bulunmaması vardır.

Türkiye'nin, Batıya kendini entegre etmeye çalışması bölgesel ve uluslararası manada doğru olmakla birlikte, bu noktadaki asıl sorun, bölgesel güvenlik sorunlarının Osmanlı'dan kültürel miras olarak kalmış olmasıdır. Osmanlı'nın son 200 yıllık sürecinde patlak veren ve çözülemeyen sorunlar, Osmanlı'nın çöküşünden sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmış ve devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, bu mirası çözmek için dış güçlerden destek almak zorunda kalmıştır; bu destek Batıdan sağlanmıştır. Bu destek sonucu Türk dış politikası Batı eksenli ve statükocu temellerle

---

¹⁹⁶ Cevat Okutan, Fulya Ereker, "Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde "Rejim" Unsuru", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 8, 2005, (ss.189-204) s. 194.

¹⁹⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 49.

¹⁹⁸ Cevat Okutan- Fulya Ereker, s.198.

kurulmuştur.¹⁹⁹ Türkiye yukarıda da açıklandığı gibi sorunları diplomasi ve diyalog yolu ile çözmeye çalışsa da bölgesinde cereyan eden olaylarda taraflar, diyalog yoluna gitmeyip askeri müdahaleyi tercih ettikçe, Türkiye süregelen zamanda Batı müttefikleri bir yol izlemiştir.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda revizyonist politikalar uygulanmaya çalışılsa da Cumhuriyetin ilan edilmesi, sınırların netleşmesi ve yeni bir dünya düzeninin kurulmasından dolayı Türkiye, uluslararası sisteme adapte olabilmek amacıyla daha çok anti revizyonist politikalar uygulamaya başlamış, statükocu tarafa geçmiştir.²⁰⁰ Bu durum bazılarının göre Türkiye'nin yeni bir savaş tehdidi ile karşılaşmaması ve bulunduğu konumu güçlendirmesi amacıyla önemli bir politika olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin dış politikasına bakıldığında eleştirilerin ağırlıklı olarak, dış politikada net bir çizginin olmaması, komşular ile sürekli bir barış halinde yaşanmaması, çatışmaların ve sorunların olumlu bir şekilde sonuçlandırılmaması üzerine kurulduğu; dış politikanın strateji ve iletişim açısından sorunlu olduğu görülmektedir.²⁰¹ Genel olarak bakıldığında yukarıda açıklanan eleştirel sorunların Türkiye'den kaynaklanmadığı görülmekte olup güney komşularında yıllardır devam eden dinî temelli çatışmaların varlığı, Ermenistan ve Yunanistan konusunda sürekli Türkiye'nin yalnız bırakılması sorunlarının sadece Türkiye'nin çabasıyla çözülemeyeceğini açıkça göstermektedir.²⁰² Belirtilen nedenler Türkiye'nin statükocu yaklaşımının sebebini göstermekte olup yalnız kalmak istemeyen bir Türkiye'nin neden Batı ile entegre olmaya çalıştığını gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda Türkiye, realist bir dış politika anlayışı ile bölgesel çıkarlarında ABD, İngiltere, Rusya ya da Çin gibi güçlü devletlerin yanında olması gerektiğini anlamıştır.

2.2.3. Ekonomik Kapasite

Türkiye'nin uzun zamandır uluslararası alanda kendini ifade etmesindeki en büyük sıkıntılardan birisi de ekonomik durumudur. Türkiye, kendi kendine yeten ülke

---

¹⁹⁹ Gökhan Koçer, "Türk Dış Politikasında Din Unsuru", *Akademik Ortadoğu*, Cilt: 1 Sayı: 1, 2006, (ss. 131-157) s. 139.

²⁰⁰ Baskın Oran, "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve ...", s. 355.

²⁰¹ Cevat Okutan- Fulya Ereker, s.195.

²⁰² Muhammed Hüseyin Mercan, Süleyman Güder, "2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası" *İnsan ve Toplum*, Cilt: 2 Sayı:3, 2012, (ss.57-92) s. 59.

vizyonunun 1960 darbesi ile yıkılmasından sonra, daha fazla dışa bağımlı bir hal almıştır. Bu durum karşısında iç dinamikleri bozulmuş ve bu süreci atlatabilmek amacıyla dış yardımlara başvurmuştur. Bu doğrultuda dış politikasının oluşmasında da dışa bağımlılık önemli bir rol üstlenmiştir. 1960-2000 dönemlerinde Türkiye, ekonomik sorunlarını aşabilmek için uluslararası ortakları ile iş birliği yapmış ve bu iş birliği nedeni ile uluslararası ortaklar, ekonomi politikaları aracılığıyla dış politikalara dahil olmuşlardır.²⁰³

Dünyada ekonomik ve finansal konularda birbirine bağımlı veya iş birliği içinde yer alan merkez ve çevre ülkeler bulunmaktadır. Türkiye'nin uyguladığı Batı yanlısı güvenlik politikalarından dolayı, zamanla ekonomik olarak Batıya bağımlı bir hale gelinmiştir. Yani Türkiye, Batılı devletlerin ekonomik destekleri ile mevcudiyetini korurken, borcunu hem finansal karşılığı olarak hem de dış politikasında Batı yanlı kararlar alarak ödemiştir.²⁰⁴ Dünyanın jandarması olarak görev yapan ABD açısından dünyanın her ülkesi, dış politikasında Türkiye'nin de olduğu görüş ve fikirlerine başvurmuştur. Konumu olarak ABD açısından büyük bir öneme sahip olan Türkiye'nin korunmasının yanı sıra dış politikalarında yönlendirme yapılması oldukça önemlidir.

Dış politikadaki realist görüş Atatürk döneminde başlamış, Demokrat Parti lideri Adnan Menderes ve 1980'li yıllarda Turgut Özal ile devam etmiştir. Bu realist yaklaşıma göre Türkiye kendi ekonomik gücünü bilerek bölgesel liderlik açısından uluslararası ortakları ile iyi ilişkilerde bulunmuştur. Bu çizginin dışına 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nde olduğu gibi çıkmak, Türkiye'yi yıllarca zor durumda bırakmış, çeşitli ambargolar ile karşılaşmasına ve ekonomik yardımlarının kesilmesine sebep olmuştur. Bunun sonucunda Türkiye dış politikada ötekileştirilmiştir.²⁰⁵ Türkiye'nin kendi istediği şekilde bir politika izleyebilmesi için, ekonomik olarak güçlenmesi ve gelişmesi bir zorunluluktur. 2008 yılında yaşanan küresel krizden ABD ve Avrupa Birliği'ne nazaran daha az etkilenmesi sonucu Türkiye, Ortadoğu'da biraz daha güçlenebilmiş ve yeni stratejik ortaklar bularak dış politikasını geliştirmiştir.²⁰⁶ Bu şartlarda Türkiye, 90'lı yıllardan itibaren ilk kez yeni stratejik ortaklar aramaya başlamış ve dış politikasını

---

²⁰³ Gökhan Koçer, s. 140.

²⁰⁴ Mehmet Şahin, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim", *Akademik Ortadoğu*, Cilt:4 Sayı:2, 2010, (ss. 9-22) s.10-12.

²⁰⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 530.

²⁰⁶ Mehmet Şahin, s. 18.

belirlemede ekonomik durumun yanı sıra başka kıstaslar da kullanmaya başlamıştır.²⁰⁷ Son dönemde Türk dış politikasının mihenk taşı olarak ekonomisinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Artık Türkiye ticaret devleti olarak nitelendirilmekle birlikte, özel sektörü Ortadoğu ve Asya pazarlarına açılarak kendi dinamiklerini oluşturmaktadır.²⁰⁸ Halihazırda bu süreç istenilen düzeyde olmasa da bu doğrultuda dış politikaya ilişkin yeni bir çerçeve oluşturma aşamasında aktif bir durumda olduğu aşikardır. Türkiye dış politika konusunda zaman içerisinde seyrini dış borç almak ile sınırlı tutmamış olup değişen konjonktür ve iktidarlar ile birlikte ekonomi önemli bir araç haline gelmiştir. Böyle bir durumun oluşmasındaki en önemli neden gerileyen bir ekonomiye sahip olan ülkelerin bölgelerinde ve uluslararası mecrada söz haklarını yitirmesinden kaynaklanmaktadır.²⁰⁹ Ekonomik olarak yeterince güçlü olamayan Türkiye, dış politikada yumuşak güç biçimini kullanmak istese de kullanamamıştır.²¹⁰

2.2.4. Jeopolitik Konum

Bilindiği üzere jeopolitik kavramının farklı tanımlamaları yapılmaktadır. Random House Dictionary jeopolitiği, “*bir devletin ulusal gücü, dış ilişkileri ve politikasının ve diğer etkenlerinin, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından incelenmesi ve uygulanması*” olarak tanımlamaktadır. Bir diğer jeopolitik tanımı ise devletlerin politika ve güç analizleri yapımında kullanılan, güvenlik konusunu askeri ve politik açıdan değerlendiren bir yaklaşım olduğu yönündedir.²¹¹ Genel olarak ifade etmek gerekirse, jeopolitik coğrafyanın siyasete olan etkilerinin incelenmesidir.

Devletlerin dış politikadaki hareket alanları o ülkenin uluslararası sistemdeki konumlarına göre belirlenmektedir. Ülkenin konumunun öneminde etken faktörler jeopolitik konumu, sanayi faaliyetleri, teknolojik düzeyi ve nüfusedir. Bu faktörler

---

²⁰⁷ Şaban Kardaş, “Türk-İsrail Krizi: Moral Politikadan Çatışmaya”, *Tüsiad Görüş*, Sayı: 70, Ekim 2011, (ss. 13-17) s. 15.

²⁰⁸ Mustafa Kutlay, “Yeni Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 9 Sayı 12, Güz 2012, (ss. 101-127) s. 103-104.

²⁰⁹ Joseph S. Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?*, , Literatür Yayınları, İstanbul 2003, s. 74.

²¹⁰ Tuba Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 2, 2012, (ss. 23-37) s. 26.

²¹¹ Sibel Turan, “Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992, s. 7-8.

doğrudan veya dolaylı olarak ülkenin uluslararası sistem içerisindeki konumunu önemli kılmaktadır. Birden çok medeniyetin bulunduğu toprakların üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey ile Güney, Doğu ile Batı arasında bulunan farklı medeniyetlerin ortasında yer alan kavşak noktası konumundadır. Jeopolitik ve jeokültürel olarak önemli bir konumda yer aldığı için Ortadoğu ve Balkanlar arasında, iki tehlikeli bölge arasında yer alan Türkiye hem İkinci Dünya Savaşı'nda hem de Soğuk Savaş döneminde çatışmaların ortasında savaş coğrafyası merkezinde yer almıştır. Türkiye'nin birçok bölgenin ortasında yer alan bu konumu kendisi için hem avantaj hem de dezavantaj olmuştur.²¹²

Jeopolitik konum Osmanlı'dan Türkiye'ye kalan en büyük mirastır, bu miras, dış politikanın belirlenmesinde en önemli unsur olmuştur. Bu yüzden Türkiye, bölgesel ve uluslararası konularda inisiyatif olmaya zorlanmıştır. Osmanlı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonucu, yeni ve ferah bir dönem olacağı düşünülmüş olsa da Atatürk Türkiye'nin girebileceği zorlu dönemleri II. Dünya Savaşı'ndan önce tespit ederek yeni bir dış politika belirlemiştir. Türkiye o dönemlerde barışçıl bir politika izlemeye çalışsa da 1929 Krizi, aşırı milliyetçi ve faşist akımların Avrupa'yı tehdit etmeleri, sömürge toprakları arasında bulunmasından dolayı tutumunu konjonktürel yönde değiştirmiştir.²¹³ Atatürk dönemi sonrası Türkiye bu konumunu kendi çıkarları yönünde kullanarak aktif tarafsızlık yolunu izlediği görülmektedir.²¹⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, dış politikada jeopolitik açıdan sıkıntı yaşanılmış olup korumacı bir tutum izlenmiştir. Osmanlıdan kalan miras ve yeni kurulan Cumhuriyet'in sorunları, dış politikada korumacı bir politika izlenmesinin ana nedenleri olarak görülmektedir. Türkiye, aktif olarak bu tutumu uzun yıllar korumuştur. 1950 yılından Soğuk Savaş'ın sonuna kadarki süreçte izlenen politikalarda Atatürk dönemi politikalarının tam tersi uygulanmış olup riskler alınmıştır. Hem NATO'ya üye olabilmek hem de ABD finansal yardımlarından daha fazla istifade edebilmek için, sahip

---

²¹² Nurcan Özgür Baklacioğlu, s. 19.

²¹³ Mustafa Bıyıklı, "Kaynakçalı ve Açıklamalı Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Kronolojisi", *Dumlupınar Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 22, 2008, (ss.347-388) s. 37.

²¹⁴ Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşı'nda İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 12 Sayı 47, 2011, (ss. 701-731) s. 705.

olunan jeopolitik konum bu dönemde SSCB tehdidi bahanesi ile kullanılmıştır.²¹⁵ Bu dönemde Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum ülke içinde, uluslararası alanda ve dışarıya aktarılma biçimlerinde oldukça farklı yorumlanmıştır. Bu durumdan dolayı Türkiye kendisini istediği gibi ifade edemeyerek Kore Savaşı Savaşı'na asker göndermek zorunda kalmıştır. Sahip olduğu jeopolitik konum itibari ile Türkiye, dünya siyasetinde sürekli bir yer edinmiş olup oluşturacağı dış politikalar da müttefikleri ve çevre ülkeleri de ilgilendirir hale gelmiştir.²¹⁶

Son yıllara baktığımızda, Batı'nın Ortadoğu kaynaklarına olan ilgisinin artması neticesinde, Türkiye'nin konumu daha da önemli hale gelmiştir. Ortadoğu'ya ilginin temel nedeni ekonomik nedenler olsa da Türkiye'nin bütün çabası bölgesel çıkarlar olup Türkiye komşuları ile "sıfır sorun" stratejini benimsemiş olmasıdır. Komşu ülkelerin kendi içlerinde sürekli problem yaşamalarından dolayı Türkiye, bulunduğu jeopolitik konum itibari ile sorunları çözüme arabolucu olmaya çalışmakta, bölgenin çatışmacı kimliğinden arınması için de çözümler üretmektedir.²¹⁷ Bütün bu çabalar oldukça karmaşık bir tablo çizmektedir.

2.3. Türkiye'nin Ortadoğu Politikasında Filistin Yaklaşımı

2.3.1. Genel Olarak

Ülkelerin uluslararası alandaki hareketleri, yani dış politikada uyguladıkları stratejiler uluslararası sistemdeki konumlarına göre belirlenmektedir. Ülkelerin coğrafi konumu, nüfusu, sanayileşme düzeyi, doğal kaynakları ve kaynaklara olan yakınlığı, dini değerleri gibi konular ülkelerin uluslararası sistemdeki konumunun belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır.²¹⁸ Türkiye gerek tarihi geçmişi gerekse coğrafi konumu gereği Ortadoğu bölgesi ile bağları bulunan bir ülkedir. Bu sebeple en fazla ilişki bağlarının bulunduğu alan Arap dünyasıdır.²¹⁹ Ancak bu ilişkide tarihsel süreçte dönem

---

²¹⁵ Sedef Bulut, "Sovyet Tehditlerine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 41, 2008, (ss. 35-61) s. 41-42.

²¹⁶ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 24.

²¹⁷ Tarık Oğuzlu, "Komşularla Sıfır Sorun Politikası ve Arap Baharı: Tıkanmışlık Durumunun Bir Analizi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4 Sayı: 2, 2012, (ss. 46-54) s. 47.

²¹⁸ Hande Erol, "Türkiye-Ortadoğu İlişkileri (1983-1993)", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 13.

²¹⁹ Ergenekon Savrun, *Türk Siyasi Tarihinde Önemli Dönüm Noktaları: Orta Doğu ve Avrupa ile Siyasi Münasebetler*, 1. Baskı, Hiper Yayın, İstanbul 2020, s.14.

dönem değişimler yaşanmıştır.²²⁰ Peki Ortadoğu neresidir? Ortadoğu, Amerikalı deniz tarihçisi ve strateji uzmanı Alfred Thayer Mahan ilk olarak ortaya atılmış bir terimdir.²²¹ Her şeyin çok hızlı bir şekilde değişti günümüz dünyasında petrol, para, silah ve güç kullanımı yoluyla, “*Divide and Rule*” dediğimiz yani “*Böl ve Yönet*” politikasının uygulandığı bölgenin adı Ortadoğu’dur. Burası aynı zamanda, paylaşılmayan toprakların olduğu, sınırları kesin olarak belli olmayan yapay devletlerin bulunduğu, her türlü dini, etnik ve mezhep kavgalarının hüküm sürdüğü, bitmek bilmeyen çatışmaların olduğu yere verilen isimdir.²²² Tarihçiler arasında Ortadoğu’nun tam olarak hangi sınırları kapsadığı değişkenlik gösterse de kabataslak Doğu Hindistan, Afganistan, Pakistan, İran, Irak, Suriye, Mısır, Yemen, Türkiye, Fas, İsrail, Lübnan, Mezopotamya, Doğu Akdeniz’i içine alan sınırları kapsamaktadır.²²³

Ortadoğu, jeopolitik konumu ve sahip olduğu stratejik özellikleri sebebiyle, yüzyıllardır dünyanın merkezinde ve sürekli ilgi odağı olan bir bölgedir. Bu yüzden geçmişte olduğu gibi günümüzde de gündemde olmaya devam etmektedir. Türkiye, konum ve değerler açısından sınırlar ülkesidir. Ortadoğu ve Orta Asya’nın enerji ve su kaynaklarının merkezinde bulunmaktadır. Stratejik açıdan önemli bir nokta da yer alması gözlerin Türkiye’ye çevrilmesine neden olmaktadır.²²⁴

Jeopolitik olarak önemli bir konumda yer alan Türkiye’nin, genel olarak Ortadoğu’ya yönelik dış politikası, bölgenin güvenliğinin sağlanması ve istikrarın korunması şeklindedir. Ortadoğu dış politikasındaki bu temel prensibi, 20. yüzyılda Türkiye’nin bölge komşuları ve Batı ülkeleri olan ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.²²⁵ Türkiye’nin Ortadoğu dış politikasını etkileyen; tarih, coğrafya ve siyasi gibi birçok etken mevcuttur. Bunun yanı sıra siyasi liderlerin dış politika tercihleri ve jeopolitik yapı başlıca etkili olan unsurdur. Tabii bununla birlikte çok önemli olan bir diğer faktör ise Türkiye’nin Batı bağlantısıdır. Batı ile olan bağlantısı Ortadoğu ile olan

---

²²¹ Süleyman Özmen, Tarihsel Süreçte İsrail-Filistin Gerçeği, 5. Baskı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 25.

²²² Süleyman Özmen, s. 26.

²²³ Ergenekon Savrun, 15.

²²⁴ Hande Erol, s. 13-14.

²²⁵ Hande Erol, s. 15.

ilişkilerini bazen olumlu bazen olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yüzden Ortadoğu'ya yönelik dış politikası dönemlere göre değişiklik göstermektedir.²²⁶

Ortadoğu'da çatışma ve sorunların yaşandığı hatta hiç eksik olmadığı, Türkiye dahil dünya gündemini sürekli meşgul eden, tabiri caizse kendisi küçük ama sorunları büyük olan devlet Filistin'dir. 19. yüzyılın sonu itibariyle Siyonizm hareketi ile ivme kazanmış olan Filistin sorunu, İsrail Devleti'nin kurulmasıyla son bulmamış, tam tersi 21. yüzyılda da devam etmiştir.²²⁷ Türkiye'nin dış politikada Filistin sorununa yaklaşımı genel olarak Ortadoğu politikası ile paralellik göstermektedir. Değişen devlet başkanları ve dış politika yaklaşımına göre Filistin meselesine olan tutumu da değişiklik göstermiştir. Filistin, 1930'lu yıllara kadar Türkiye Cumhuriyeti'ni çok fazla ilgilendirmeyen bir dış politika meselesiydi. Türklerin Osmanlı Devleti döneminden kalma tarihi ve kültürel bağları olmuşsa da Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Araplar ile olan yollar ayrılmış,²²⁸ Türkiye Cumhuriyeti, kendi geleceğine yönelmiştir. 1923'de Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle kurulan yeni Türkiye'nin dış politikası öncelikle kendi bekasını korumaktı. Bu nedenle, Türk dış politikasında "statükocu" bir dış politika anlayışı benimsemiş ve ulusal çıkarını kendi sınırları ile tabi tutmuş, Arap dünyasının sorunlarına bir süre kayıtsız kalmıştır. Filistin'e yönelik dış politikası, 1931 İslam Kongresi ile sınırlı tutarken, bölgedeki sorunlarla kendi ulusal çıkarlarına zarar gelmeyecek ölçütlerde ilgilenmiştir.²²⁹ Filistin meselesinin dış politika gündeminde yer aldığı dönem 1947'de Filistin probleminin Birleşmiş Milletler'e taşındığı süreçtir. Bu süreçte izlenen ve zaman zaman değişimlerin yaşandığı Filistin yaklaşımına bakıldığında dört önemli dönem görülmektedir. Birinci dönem 1948-1960 arası, ikinci dönem 1960-1989, üçüncü dönem 1989-2002 ve son olarak ise 2002 sonrası yani AKP'nin iktidara geldiği dönem.

---

²²⁶ Bayram Sinkaya, s. 80.

²²⁷ Fahir Armaoğlu, s. 9.

²²⁸ Celil Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi- İlk Arap- Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*,1. Baskı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 157.

²²⁹ Veli Sırım, "Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2019, (ss. 355-374) s. 356.

2.3.2. 1948-1960 Arası Dönemlerde Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarında Filistin Yaklaşımı

Dünya tarihinin hiçbir döneminde veya hiçbir coğrafyada, Filistin ve Yahudi toplumlari gibi küçük toplulukların ve Filistin toprakları kadar küçük bir coğrafyanın, bu kadar uzun ve sert mücadelesine benzer bir durum görülmemiştir. Bu topraklarda hüküm süren Filistin- Yahudi mücadelesi, modern çağın en uzun soluklu kavgasını teşkil etmektedir.²³⁰ İsrail-Filistin sorunu ilk kez uluslararası bir mesele olarak 1947 yılında gündeme gelmiştir. , 2 Nisan 1947'de İngiltere'nin Filistin problemini Birleşmiş Milletler'e getirmesine kadarki dönemde, bu konu, İngiltere ile Filistin arasında gelişen bir sorundu. Fakat BM'in gündemine gelmesi ile birlikte Türkiye de ister istemez duruma müdahil olmak zorunda kalmıştır.²³¹ Bu dönemde Türkiye, kendi politikasını belirlemeye çalışmıştır. Sorun Birleşmiş Milletler'de görüşülürken, Truman Doktrinine kadarki süreçte taksim kararına karşı olumsuz bir tutum takınarak Arapların yanında olmuş ve bağımsız bir Filistin'i savunmuştur.²³²

Filistin taksimi ile başlayan Filistin savaşı, 1949' a kadar İsrail ve Suriye arasında yirmi ay sürmüş ve sonunda ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla son bulmuştur. Aradaki yirmi aylık bir sürede Ortadoğu'nun kaderinin değiştiği söylenebilir. Çünkü, yıkılan Arap Filistin'i yerine İsrail Devleti kurulmuştur. ²³³ İsrail Devleti 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsızlığını ilan ederken, durum karşısında Türkiye, Araplar olmadan kurulan bir Yahudi Devleti'nin varlığını kabul etmeyecek bir tutum sergilemiştir. Böyle bir tutumun esasında iki nedeni vardır;

- İsrail-Filistin sorununun uzun yıllardan beri çözülememiş olmasına rağmen, Filistin olmadan kurulan bir Yahudi Devleti'nin sorunun çözümünü imkânsız hale getirecek olması,
- Kutuplaşan dünyada, yeni kurulan devletin hangi noktayı seçeceği.

Suriye, Ürdün, Mısır ve Irak tarafından bağımsızlığını ilan eden İsrail'e karşı açılan savaşta, Türkiye, Arap yanlısı tavrını savaşın İsrail lehine ilerlemesinden dolayı

---

²³⁰ Fahir Armaoğlu, s. 9-10.

²³¹ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 344.

²³² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 636.

²³³ Eugene L. Rogan-Avı Shlaim, *Filistin Uğruna 1948'in Tarihini Yeniden Yazmak*, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2018, s. 23.

değiştirmek zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler bölgede çatışmaların durdurulması adına bildiri yayınladıktan sonra, 12 Aralık 1948 tarihinde BM GK’da Filistin Uzlaşma Komisyonu oluşturulurken, Türkiye de bu komisyona Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa ile birlikte Arap yanlısı bir devlet olarak katılmıştır. Arap devletleri bu komisyona karşı çıksalar da Türkiye bu komisyonun kurulmasına destek vererek üyeliği kabul etmiş, böylece bağımsız İsrail Devleti’ne karşı tutumunu değiştireceğinin sinyallerini vermiştir.²³⁴ Filistin’de yaşanan savaşın bitmesinden itibaren büyük devletler resmi olarak İsrail Devleti’ni tanımaya başlamıştır. 14 Mayıs 1948 tarihinde Tel Aviv’de bir araya gelen Yahudi Milli Konseyi tarafından yayınlanan bildiriyle İsrail Devleti’nin kurulduğu resmen ilan edilmiştir. Bunun akabinde ABD ve bir sonraki günde SSCB, yeni kurulan İsrail’i tanıdığını duyurmuştur.²³⁵ Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye eksenini Batıya kaydırmiş olmakla birlikte, dönemin iki süper gücü olan Amerika Birleşik Devletleri ile SSCB İsrail’i tanınması ve ABD’nin İsrail yönlü politikaları Türkiye’nin de İsrail’i tanınmasının önünü açmıştır. Türkiye, bağımsız İsrail Devleti’ni 28 Mart 1948 yılında “de facto” olarak tanımış olup bu kararı Araplar ile İsrail Devleti arasında başlayan müzakere sürecinde “zımmen veya sarahaten tanınmasından” almış olduğunu açıklanmıştır.²³⁶ O sırada Filistin Uzlaştırma Komisyonu’nda Türkiye’nin görevi devam etmekteydi. Türkiye’nin bu kararı almasının üç temel nedeni vardır;

- İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’nin izlediği Batı eksenli politika,
- Kuruluşunun ardından yaşanan süreçte İsrail’in bir Sovyetler Birliği uydusu olabilme ihtimalinin ortadan kalkması,
- Türkiye’de devletçi-seçkinci aydınlar tarafından hükümetin Arap eğilimli siyasetine yönelik eleştiriler.²³⁷

Türkiye’nin Kuzey Atlantik Paktı’na (NATO) giriş sürecinde yaşanan bazı sorunlar ile bazı Batılı ülkelerin Türkiye’yi NATO’ya aldıktan sonra SSCB ile çatışmak istememesi üzerine, ilk çabalar sonuçsuz kalmıştır. Kore Savaşı’nın akabinde SSCB’nin genişlemeci bir tutum sergilemesinden dolayı ABD ile İngiltere’nin öncülüğündeki

---

²³⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 640.

²³⁵ Fatma Tunç Yaşar vd., s. 57.

²³⁶ Gencer Özcan, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, İstanbul 2006, s. 7.

²³⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 641.

Batılı ülkeler Ortadoğu'da bir pakt tesis etme gereksinimi duymuştur. Bu süreçte Türkiye, NATO'da konumu güçlendirerek, Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nde başı çekmiştir. Daha sonra Ortadoğu Komutanlığı Projesi'nde Mısır'ın da bulunması gerektiği düşünülmüş olsa da bu fikir yanıtızsız kalmış, 10 Kasım 1951 tarihinde Ortadoğu Komutanlığı Projesi, Ortadoğu Savunma Örgütüne dönüşmüştür. Ortadoğu Savunma Örgütü aktifleşmemiş olduğundan, 1953'te ABD Başkanı Eisenhower, örgütün işlevsiz olduğunu, Araplar için ilk tehdidin SSCB değil İsrail olduğunu, Arapların özgürlüklerine düşkün olduklarını, emperyalizme karşı önyargılı olduklarını ve ekonomik kalkınmayı ön planda tutacaklarını, Mısır ile İngiltere arasındaki sorunların tamamen çözümlenmeden sürecin başlamayacağını belirtmiştir.²³⁸ Sürecin devamında, Amerika Birleşik Devletleri süreci üstlenerek Türkiye'nin başını çektiği yeni bir oluşum ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Türkiye, Irak Devleti ile görüşmüş olup Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin de desteği ile 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdat Paktı'nı imzalamıştır. Türkiye, Bağdat Paktını imzalama nedeni olarak Ortadoğu'yu komünizmden korumak ve Batının çıkarlarını korumak olarak açıklamıştır. 28 Temmuz 1956 tarihinde Abdülnasır'ın, Süveyş Kanalı'nın devletler arası trafiğe açık olduğunu ve millileştirildiği açıklaması, İsrail'in bölgeye saldırısı için gerekçe oluşturmuştur. İngiltere ve Fransa Mısır'ın bu kararını tanımazken, 30 Ekim 1956 tarihinde Mısır hükümetinden Süveyş Kanalı'nın kendilerine devredilmesini istemişlerdir. Fakat, Mısır bu talebi geri çevirmiştir. İngiltere ve Fransa, görüşmelerden sonuç çıkmayacağını anlayınca İsrail ile bir araya gelerek Mısır'ın havalimanlarına ve askeri bölgelerine saldırmıştır. İsrail'de Sina'yı işgal etmiştir.²³⁹ Türkiye'nin bu sürece vermiş olduğu tepkiler açık değildir. Türkiye en başta İngiltere ve Fransa'nın yaptıklarından memnun olurken, daha sonraki dönemde Arapların baskısı altında BM GK'da saldırıyı kınamıştır.²⁴⁰ Sonraki süreçte İsrail ile olan diplomatik ilişkileri maslahatgüzarlık düzeyine indirmiş, Filistin konusunda bir çözüm üretilmediği için Büyükelçi Şefkati İstinyeli'yi geri çekmiştir.²⁴¹ Süveyş Krizi ile bölgede SSCB'nin etkisi artmaya başlamış olup 1957 yılında ABD'nin bölgedeki askeri angajmanını ileri bir seviyeye

---

²³⁸ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 620.

²³⁹ Hakan Yılmaz Çebi, *Çalınmış Vatan Filistin: Filistin'in Dünü-bugünü ve Yarını*, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 2021, s. 36-37.

²⁴⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Baskı: 3, Der Yayınları, İstanbul 2000, s. 191.

²⁴¹ Gencer Özcan, s. 11.

çıkarmak olan Eisenhower Doktrini'ne İngiltere ve Fransa'nın yanında Türkiye, Lübnan, Pakistan, Irak ve Yunanistan da destek vermiştir.²⁴²

2.3.3. 1960-1989 Arası Dönemlerde Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarında

Filistin Yaklaşımı

1948-49 arası yaşanan olaylar İsrail'in kuruluş savaşı olarak karakterize edilebilir. 1956 Süveyş Krizi ise aslında bir Arap-İsrail savaşı değildir. Çünkü, meselenin doğrudan ne Filistin ile ne de İsrail ile bir alakası vardır.²⁴³ Bu gelişme Mısır ile Batı arasında yaşanan bir kriz olmakla birlikte İsrail, Batı'nın yanında yardımcı aktör olarak yer almıştır. 1967'de yaşanan savaş ise doğrudan Arap-İsrail savaşı idi; bu yüzden, İsrail ile Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve bu nedenle bütün Ortadoğu'ya olan etkilerinin günümüze de tesir ettiği savaştır.²⁴⁴

Türkiye, 1960 sonrası uyguladığı dış politikalarıyla Ortadoğu ülkeleri ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Gerek 1967 Savaşı öncesi gerekse sonrası dönemde de bu yaklaşımdan vazgeçmeyerek savaş esnasında topraklarında bulunan ABD üstlerinden Arap ülkelere yönelik bir saldırıya izin vermeyeceğini açık şekilde dile getirmiş, ayrıca "sınırların güç kullanılarak değiştirilmesine karşı olduğunu" her fırsatta açıklamıştır.²⁴⁵ Türkiye'nin Ortadoğu'da yaşanan olaylara özellikle de Arap-İsrail çekişmelerine karşı yaklaşımını etkileyen, uygulayacağı dış politikasına yön veren birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Batı dünyası Kıbrıs anlaşmazlığında Türkiye'ye karşı Yunanistan'ı desteklemeyi tercih etmiş ve bu durum Türkiye'nin Batı karşısında kendisini yalnız hissetmesine yol açmıştır. Batı'nın tarihi, kültürel ve psikolojik sebeplerle Türkiye'yi dışlaması üzerine Türkiye, dış politikasında 1965'den itibaren özellikle de Arap-İsrail çekişmesinde Araplara destek veremeye ve İsrail ile olan ilişkilerini en aza indirmeye karar vermiştir.²⁴⁶

Bilindiği üzere Filistinlilerin yapılan ilk büyük meclisinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kuruluşu Arap- İsrail mücadelesinin en önemli faktörü olan ve bugünde Filistin toplumun siyasi varlığının tek temsilcisi olarak kabul edilmektedir.²⁴⁷

---

²⁴² Tayyar Arı, s. 173.

²⁴³ Fahir Armaoğlu, s. 121.

²⁴⁴ Fahir Armaoğlu, s. 201.

²⁴⁵ Tayyar Arı (b), 174.

²⁴⁶ Veli Sırım, s. 360.

²⁴⁷ Fatma Tunç Yaşar-Sevinç Alkan Özcan- Zahide Tuba Kor, s. 65.

Türkiye bahsi geçen dönemde, Ortadoğu politikasının önemli bir parçası haline gelen Filistin Kurtuluş Örgütü'ne sempati duymaya başlamıştır. Türkiye'nin BM nezdinde yapılan toplantılarda Arap topraklarının boşaltılması ve Filistin Devleti'nin kurulması yönünde çaba göstermesi bölge ülkeleri tarafından hoş karşılanmıştır. 21 Ağustos 1969'da İsrail işgali altında bulunan Mescid-i Aksa'nın yakılması, Müslüman ülkelerin dayanışması açısından oldukça önemli bir olaydı. Bu gelişme üzerine 25 Ağustos'ta İslam Zirvesi yapılması planlanmış, bu zirvede İslam Konferansı Örgütü doğmuştur. Zirveye 35 ülke davet edilmiş, bu kuruluş 25 ülkenin temsilcileri ile 22-25 Eylül 1969 arası tarihlerde Fas'ın başkenti Rabat'ta gerçekleştirilmiştir.²⁴⁸

Yom Kippur Savaşı, 1971 Askeri Darbesi'nden sonra yapılan ilk seçim dönemine gelmiş olduğundan, pek fazla gündem olmamasına rağmen, Dışişleri Bakanlığı nezdinde yaşanan gelişmelerden endişe duyulduğu, Arap topraklarının tahliye edilmesi gerektiği belirtilerek İncirlik'te bulunan uçakların NATO'nun savunma amaçları dışında kullanılmayacağı bir kez daha belirtilmiştir.²⁴⁹ 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ile Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı, petrol üreten Arap ülkeleri ile olan ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Yaşanan petrol krizlerinin ekonomik etkilerinden Türkiye, inşaat sektöründen elde edilen gelirler sayesinde kurtulmuştur. Bu gelişmeler sonucunda Türk-Arap yakınlaşması doğmuştur. 1974 yılında başlayan Kıbrıs olayları sırasında yalnızlaşan Türkiye, 1975 yılında BM GK'da "Siyonizm'in bir çeşit ırkçılık ve ırk ayrımı olduğunu" belirleyen 3379 sayılı karar lehine oy kullanmıştır.²⁵⁰ 1970'li yıllar ile beraber Filistin Kurtuluş Örgütü ile Türkiye'nin diplomatik ilişkileri sıklaşmaya başlamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü Siyasi Büro Başkanı Faruk Kaddumi ve Türkiye Dışişleri Bakanı görüşmüş, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının yasal temsilcisi olduğuna dair Birleşmiş Milletlerin kararı Türkiye tarafından desteklenmiştir. 5 Ekim 1979'da Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Türkiye temsilciği açılmıştır. 31 Temmuz 1980'da İsrail, Kudüs'ü daimî başkent yapması üzerine Türkiye bu kararın ardından büyükelçisini geri çağırmıştır.²⁵¹ Bu

---

²⁴⁸ Ömer Kürkçüoğlu, "Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27 Sayı: 2, 1972, s. 21.

²⁴⁹ Gencer Özcan, s. 28.

²⁵⁰ Gencer Özcan, s. 31.

²⁵¹ Gencer Özcan, s. 33.

gelişmelerin paralelinde Türkiye 15 Kasım 1988 tarihinde Filistin'i tanıyan ilk devlet olmuştur.²⁵²

Genel olarak 1960-1980 dönemine bakıldığında Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir soğuma, Arap ülkeleriyle ise bir yakınlaşma görülmektedir. 1990'lı yıllarda İsrail ile ilişkilerde yeniden düzelmeye eğilimine girilmiştir.²⁵³ SSCB'nin parçalanması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile beraber Türkiye'nin jeopolitik konumu azalmış gibi görülse de sonraki dönemde bölgede önemi giderek yükselmiştir. Bu gelişmelerin hem İsrail hem de Türkiye açısından oldukça önemli sonuçları olmuştur. İsrail'in Ortadoğu'da ABD için SSCB'ye karşı stratejik konumu sorgulanırken, Orta Asya ve Kafkasya, İsrail için yeni hedefler haline gelmiştir. İsrail bu dönemde SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkeler üzerinde stratejik önem kazanmanın peşine düşmüştür. Bu hedef için Türkiye'yi Suudi Arabistan ve İran'a karşı doğal müttefiki olarak görmüş ve böylece ilişkiler gelişmeye başlamıştır.²⁵⁴ Bu yakınlaşmanın asıl sebebi yeni dünya düzenine uyum sağlanması gerekliliğinden doğmaktadır. Bu dönemde dünyada yegâne süper güç olarak kalan ABD, Ortadoğu'da yeni bir düzen kurmaya çalışmıştır. Türkiye Ortadoğu'da yaşanan barış atmosferini, Suriye ile PKK arasındaki iş birliğine karşı olarak İsrail ile ilişkilerini düzeltme yönünden kullanmıştır. Bütün bu gelişmelere bakıldığında, Türkiye'nin bu dönemde Filistin politikasından sapmaya başladığı ve İsrail'in dış meşruiyet çalışmalarında katalizör görevi üstelendiği görülmektedir.²⁵⁵

2.3.4. 1989-2002 Arası Dönemlerde Türkiye'nin Ortadoğu Politikalarında Filistin Yaklaşımı

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından Türkiye'nin Ortadoğu politikası ivme kazanmıştır.²⁵⁶ 1980 darbesi sonrası yönetimin başına gelen askeri idare, İslam dünyası ve Ortadoğu ile arasını açacak durumlardan kaçınmak istemiş, dünyadaki yalnızlığını giderebilmek için yeni politikalar izlemiş olup hem Arap dünyasını hem de Batı'yı idare

---

²⁵² "Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri", <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

Erişim Tarihi: 01.01.2020

²⁵³ Baskın Oran (b), s. 801.

²⁵⁴ Mesut Özcan, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, (Der. M. İbrahim Turhan), Filistin: Çıkmazdan Çözüm, Küre Yayınları, İstanbul 2003, s. 67.

²⁵⁵ Mesut Özcan, s. 79.

²⁵⁶ Hande Erol, s. 23.

etmeye çalışmıştır.²⁵⁷ 1980 darbesi ile yönetimin başına geçen Bülend Ulusu, dönemin dış politikasında izlenen Filistin yaklaşımını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Bölgemizdeki anlaşmazlıklar karşısında Türkiye’nin yaklaşımı, adalet ve hakkaniyet, her milletin kaderini bizzat tayin etmesi, kuvvet yoluyla toprak ilhakının reddi gibi ilkelere dayanacaktır. Bu ilkelerin çerçevesinde Ortadoğu sorununa karşı tutumumuz ve Filistin halkının haklı davasına desteğimiz de azimle sürecektir.*”²⁵⁸

1980’li yılların başında Ortadoğu’da tarihe kalıcı izler bırakacak üç önemli gelişme yaşanmıştır. İlk olarak; İran’da radikal bir rejimin kurulması, ikincisi, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal etmesi, son olarak da İran-İrak savaşının yaşanması. Yaşanan bu gelişmeler Türkiye’nin bölgedeki önemini artırmakla birlikte ABD ile işbirliğini etkilemiştir.²⁵⁹ 1990’lı yılların sonlarına doğru yaşanan Ortadoğu Barış süreci Türkiye’nin Filistin ve İsrail politikalarında bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Türkiye Madrid’de başlayan bu sürece katılmasa da her iki ülkeyle büyükelçilik düzeylerinde diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Soğuk Savaş’ın bitmesi ve 1991 yılında Körfez Savaşı’nın ardından meydana gelen yeni şartlar, Türkiye’nin Filistin politikasında da etkili olmuştur. 1991 yılı ekim ayında Madrid’de başlayıp 1993 yılı Eylül ayında Oslo’da devam eden Barış Süreci; Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz çevresinde yeni süreçlerin oluşmasına neden olmuştur. Türkiye bu durumdan olumlu olumsuz yönde etkilenmiştir.²⁶⁰ Bu süreç neticesinde dış politikada değişiklikler yaşanmış olup Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır.

1993’te İsrail’in Lübnan’ı bombalaması olayına, Türkiye tepkisini, İsrail’e yapılacak olan dış işleri bakanı ziyaretini erteleyerek göstermiştir. Ayrıca Türkiye Filistin Kurtuluş Örgütü’yle ilişkilerini devam ettirerek Filistin’e 50 milyon dolar borç vermiştir. ²⁶¹ 9 Eylül 1993’te Filistin Kurtuluş Örgütü ve İsrail mektup teatisi ile birbirlerini tanımış; akabinde 13 Eylül 1993 tarihinde Beyaz Saray’da düzenlenen törende Filistin-İsrail Bildirgesi’ni imzalamışlardır.²⁶² 1993 yılı eylül ayında imzalanan Oslo Antlaşması ile Filistin sorununun çözümünde yeni bir boyut ortaya çıkmıştır. Oslo Antlaşması ve antlaşmanın Ortadoğu’ya getirdiği barış ortamı, Türkiye’nin İsrail ile

---

²⁵⁷ Fahir Armaoğlu, s. 292.

²⁵⁸ Erkan Ertosun, s. 71.

²⁵⁹ Bülent Aras, *Ortadoğu ve Türkiye*, Q- Matris Yayınları, İstanbul 2003, s. 140.

²⁶⁰ Gencer Özcan, s. 87.

²⁶¹ Baskın Oran (b), s. 570.

²⁶² Bülent Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, Baskı: 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997, s. 143.

ilişkilerinin iyileşmesine katkı sağlamıştır. Bu sâyede Filistin Kurtuluş Örgütü şiddet kullanmayı bırakmış, İsrail’de Filistin Kurtuluş Örgütü’nü terör listesinden çıkartarak Filistin halkının yasal temsilcisi olarak kabul etmiştir.

Türkiye açısından Oslo Antlaşması’nın en büyük getirisi, dönemin Başbakanı olan Tansu Çiller’in 1994 yılı Kasım ayında İsrail’i ziyaret etmesi, ayrıca iki ülke arasında terörizme karşı antlaşması imzalanmış olmasıdır. Antlaşma sonrası Türkiye-Filistin ilişkileri daha da derinleşmiş olup dönemin Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat, Türkiye’yi ziyaret ederek Türkiye’nin Filistin açısından ne kadar önemli olduğu göstermiştir. 1990’lı yıllarda Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından İsrail ve Filistin’e karşı “eşit uzaklıkta değil, eşit yakınlıkta” bir dış politika benimsenmiştir. Bu dönemde ayrıca diğer Arap ülkeleriyle diplomatik ilişkilere ağırlık verilmiş, Suriye ile iletişim ve Mısır ile “ikili danışma merkezi” kurulması sağlanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra İsrail’de Ehud Barak başbakanlığa seçilmiş, Barış Süreci’ni yeniden canlandırarak Türkiye’nin işlerini kolaylaştırmıştır.²⁶³

ABD o dönemde Barış Süreci çerçevesinde Türkiye’yi desteklemiş, bölge ülkelerince de İsrail-Türkiye yakınlaşmasını kabullenen bir durumun oluşmasını sağlamıştır. Filistin, Barış Süreci boyunca Türkiye’nin arabulucu rol üstlenmesini, İsrail yardımcı bir rol almasını istemiştir. İsrail’in bu isteğinin temel nedeni ABD’nin, Barış Süreci’nde arabulucu olması ve İsrail’in en önemli müttefiki pozisyonunda bulunmasıdır.²⁶⁴

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde şekillenen yeni konjonktür İsrail’in dış politikasında değişikliklere neden olmuştur. Bunun akabinde 2000 yılı mayıs ayında İsrail, Lübnan’dan tek taraflı olarak çekilme kararı almıştır. Bu karar Barış Süreci konusunda umutları artırmıştır. İsrail ve Filistin tarafları ABD Başkanı Bill Clinton’ın ev sahipliğinde 11 Temmuz 2000’de Camp David’de görüşmelere başlamış olup Türkiye bu durumdan memnun kalmıştır. Türkiye, Camp David görüşmelerinde olumlu gelişmeler yaşanmasını istediğini belirtmiş olup görüşmelerin olumsuz geçmesi halinde Barış Süreci’nin geleceğinin ve Türkiye’nin tavrının ne olacağı merak konusu olmuştur. Camp David görüşmelerinden sonra dönemin Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat dünya turuna çıkarak Türkiye’ye gelmiş ve destek taleplerini iletmiştir. Dönemin

---

²⁶³ Mesut Özcan, s. 85.

²⁶⁴ Mesut Özcan, s. 87.

İsrail Devlet Başkanı Ariel Sharon, Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmesi Filistin sorununda İkinci İntifada'nın başlamasına neden olmuştur. İkinci İntifa sırasında, İsrail güvenlik güçleri Filistinli göstericilere otomatik silahlarla ateş açmış, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Gazze'de bulunan binalarına ve limanda bulunan sahil güvenlik gemilerine helikopterlerle saldırmıştır. Bu olaylar Ankara'dan olumsuz tepkiler almıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Ekim 2000'de bölgede çatışmaların yoğunlaşması üzerine İsrail'i "aşırı güç kullanmak" ile suçlayarak "*Filistinli kardeşlerimize karşı girişilen şiddet hareketlerinin İslam dünyasını derinden yaraladığını*" ifade etmiştir.²⁶⁵ Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Başbakan Bülent Ecevit başta olmak üzere, yetkililer yaşanan olayların durdurulmasının Barış Süreci'nin devam edebilmesi açısından son derece önemli olduğunu beyan etmiştir. Türkiye, çatışmaların durdurulması konusunda yoğun diplomatik çaba sarf etmiş, "kolaylaştırıcı rol" olarak adlandırılan ve barış sürecinin dönüştürülebilmesi için müzakere süreci önündeki engellerin aşılması için ciddi girişimlerde bulunmuştur. Barış görüşmelerinin sekteye uğramasının ardından Ankara, sürecin devam ettirilmesi bakımından en yoğun mesai yapan diplomatik merkezlerden biri haline gelmiştir. Nitekim Yaser Arafat Filistin devletinin ilan edilmesi sürecine destek aramak için 5 Ağustos'ta, İsrail Dışişleri Bakanı Şlomo Ben Ami güncel gelişmeler konusunda bilgi vermek için 10 Ağustos'ta, ABD temsilcisi Ned Walker ise yaşanan gelişmeleri değerlendirmek amacıyla 15 Ağustos'ta Ankara'ya ziyarette bulunmuşlardır. Bu temasların ardından, 23 Ağustos 2000 tarihinde Dışişleri Bakanı İsmail Cem Gazze'ye giderek Arafat'a Kudüs ve Harem el-Şerif konusunda "kolaylaştırıcı kararlar" içeren önerilerini takdim etmiştir.²⁶⁶

Ariel Şaron 6 Şubat 2001'de yapılan seçimlerde İsrail Başbakanı görevine seçilmesi İsrail'in Filistin politikasının daha da sertleşmesini neden olmuştur. Bu durum karşısında Türkiye gelişmeleri takip ederek endişelerini dile getirmiştir.²⁶⁷ Yaşanan El-Aksa intifadasının akabinde Türkiye, arabulucu İsmail Cem aracılığıyla hem Filistin'e hem de İsrail'e şiddet ve çatışmaların durması yönünde telkinlerde bulunmuştur.²⁶⁸

---

²⁶⁵ Kutsal Yerlerde Şiddet Kabul Edilemez, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=kutsal%20yerlerde%20%C5%9Fiddet%20kabul%20edilemez&isAdv=false>. Erişim Tarihi: 26.10.2020

²⁶⁶ Gencer Özcan, s. 93-94.

²⁶⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, s. 570.

²⁶⁸ Gencer Özcan, s. 97.

Görüldüğü üzere Türkiye bu dönemde Filistin'e desteğini sürdürürken, İsrail'e tepkilerine dış politikada yaşanan durum ve olayları dikkate alarak devam ettirmiştir.

2.3.5. 2002 Sonrası Türkiye'nin Ortadoğu Politikasında Filistin Yaklaşımı

Türk dış politikasında “revizyon” çalışması 2000’li yıllara gelindiğinde Dışişleri Bakanı Cem ile başlayarak sonraki süreçte hızla devam etmiştir. 3 Kasım 2002 seçimleri ile Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidara gelmesiyle, bir süredir belirli bir vizyonla yürütülen Türk dış politikasının; ülkenin coğrafî, tarihsel ve demografik yapısı göz önünde bulundurularak merkezi bir role sahip olması gerektiği düşüncesiyle yeniden dönüştürülmesi gerektiği açıklanmıştır.²⁶⁹ Başlangıçta AK Parti’nin nasıl bir dış politika izleyeceği konusunda bazı kuşklar yaşanırken bir süre sonra dış politika vizyonunu açıklamasıyla birlikte bu kuşklar giderilmiştir. Ahmet Davutoğlu’nun dışişleri bakanlığına gelmesi Türk dış politikasında değişimleri başlatan önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Davutoğlu’nun “stratejik derinlik” yaklaşımına göre Türkiye’nin uluslararası sistemde bir “köprü” vazifesi görmesinden ziyade “merkez ülke” konumuna sahip olmasıdır. Yeni değişim “komşularla sıfır problem” ve çok yönlü dış politika anlayışına dayanmıştır.²⁷⁰ AK Parti, komşularla sıfır sorun başlığı altında topladığı dış politikasını diplomatik ilişkiler ile sağlamaya çalışırken, Ortadoğu’da yaşanan barış sürecinde aktif bir rol oynamaya girişmiştir. Bulunduğu bölgenin “merkez ülkesi” olma isteği, komşuları ve bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışması AK Parti’nin uluslararası alanda bir istikrar unsuru olma çabası ulusal çıkarlar açısından önemli görülmüştür. Bu süreçte stratejik ortaklıklar kapsamında birçok adım atılırken dış politikada toplumsal ve insancıl boyutlar ön plana çekilmiştir.²⁷¹

AK Parti iktidarı, önceki koalisyon hükümetinin Başbakanı Bülent Ecevit’in “*Filistin ahalisine karşı dünyanın gözü önünde soykırım uygulanmaktadır*”²⁷² şeklindeki açıklanmasıyla karakterize edilen Filistin politikasını, bölgesel iş birliği ve kalıcı

---

²⁶⁹ Bayram Sinkaya, s. 96.

²⁷⁰ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik – Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 107. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2014, s. 20.

²⁷¹ Adalet ve Kalkınma Partisi 58. Hükümet Programı ve Dış Politika, 2008, <http://www.belgenet.com/hukümet/program/58-3.html>2002. Erişim Tarihi: 01.02.2020

²⁷² Ecevit’ten Filistin’de Soykırım İddiası, 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=339965>. [Erişim Tarihi: 01.02.2020].

barıştan yana olan bir çizgide devam ettirmeye karar vermiştir. Türkiye, İsrail ile olan ikili ilişkilerini bölgesel güvenlik açısından geliştirmiş olup bu durum AK Parti iktidarının Filistin politikası üzerinde bazı çekinceleri de beraberinde getirmiştir. İsrail'in bölgede uyguladığı politikalar ve Filistin üzerindeki baskısı sonucu AK Parti, İsrail politikası konusunda zorlanır hale gelmiştir. Filistin sorunu, AK Parti açısından yalnızca siyasi bir yaklaşım barındırmamakta olup bunun yanında hem ekonomik hem de sosyal bir boyut içermektedir. Bunun en bariz örneği 24 Aralık 2003'de açıklanan Filistin Eylem Planı'dır.²⁷³ 2004 yılında Filistin Ekonomik, Sosyal İş Birliği Koordinatörlüğü kurulmuş ve başına Vehbi Dinçerler atanmıştır. Filistin Eylem Planı ile Filistin'de ekonominin canlandırılması için 900.000 dolar hibe edilmiştir. AK Parti iktidarı Filistin sorununun çözümüne ilişkin Yol Haritasına hem siyasi hem de ekonomik desteğini sürdürmüştür. Dönemin Dışişleri Bakanı olan Abdullah Gül, *“Türk Eximbank'ın Filistin'in hazırlayacağı projeler için 50.000.000 dolar tutarında kredi tahsis ettiğini”* açıklamış olup *“...bu çabalarımızın yol haritasının uygulanmasına, Filistin-İsrail barış sürecine ve genel olarak Ortadoğu'da barış ve refahın sağlanması çabalarına bir katkı teşkil edeceğini umuyoruz”* şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.²⁷⁴

15 Nisan 2003'de İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom, Abdullah Gül'ün daveti üzerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Görüşmede Abdullah Gül İsrail'in Irak savaşıyla ilgili tavrı konusunda endişelerini dile getirirken, Suriye ile İsrail arasındaki gerginliğin azaltılması konusunda birtakım somut adımların atılması gerektiğini vurgulamıştır. 2003'te Likut Partisi'nin seçimleri kazanması ve Ariel Şaron'un başbakanlık görevine gelmesi Türkiye ve İsrail'de iki yeni hükümet arasında güven tazeleme fırsatı doğurmuştur. Filistin sorununun uluslararası platforma taşınmasında Türkiye'nin arabuluculuk rolü üstlenmesini İsrail olumsuz karşılamış olup bu rolü en büyük müttefiki Amerika Birleşik Devletleri'nin yerine getirmesini istemiştir. Türkiye'de AK Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte dış politikada Filistin meselesi farklı bir boyut kazanmıştır. AK Parti hükümeti, ilk yıllarında İsrail ile askeri anlaşmalardan vazgeçerek iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyen durumlardan kaçınmışsa da İsrail'in Filistin topraklarında gerçekleştirdiği eylemleri çok sert bir şekilde eleştirmekten geri

---

²⁷³ Türkiye'nin Filistin Açılımı ve Filistin Serbest Sanayi Bölgesinin Canlandırılması, <http://www.trforumuz.biz/archive/index.php?t-33637.html>. Erişim Tarihi: 03.02.2020

²⁷⁴ Filistin'e 50 Milyon Dolar Eximbank Kredisi, https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/filistin-e-50-milyon-dolar-eximbank-kredisi_ID475686/. [Erişim Tarihi: 02.03.2020].

kalmamıştır.²⁷⁵ İsrail'in 22 Mart 2004'te Hamas lideri Şeyh Yasin'e yaptığı suikastı, Recep Tayyip Erdoğan "Barış sürecine atılmış bir bomba" olarak nitelendirmiştir. Erdoğan İsrail'i terör yapmakla suçlayarak Şeyh Yasin'in suikast sonucu öldürülmesinin barış sürecinin istikbaline yönelik umutları tükettiğini, bu hareketin intikam hissini ateşleyeceğini dile getirerek şöyle demiştir: "*Vücudunun 2/3'ü bulunmayan bir insanı hedef alan bu bombalar, Ortadoğu barışına kesinlikle gölge düşürmüş olup barış ile ilgili geleceğe yönelik umutları da bertaraf etmiştir. Tam anlamıyla şimdi intikam hissi ateşlenmiş; kin ve nefret burada hüküm sürer hale gelmiştir. Terörist eylemler bir başkasına yapıldığı zaman bu duruma "Oh iyi oldu!" tarzı ile yaklaşmak, doğru değildir. Bu şiddet sarmalının bedelini ödeyen ülkelerden biri de biziz. İki taraf da terör icra etmektedir. Bunun karşılıklı olarak bitirilmesi gerekmektedir.*"²⁷⁶ Şeyh Yasin'in öldürülmesinin ardından 17 Nisan 2004'te yerine Abdülaziz Rantisi geçmiştir. Fakat Rantisi de İsrail tarafından düzenlenen bir hava saldırı ile öldürülmüştür. Dışişleri Bakanlığı, yapılan bu hava saldırısı ile ilgili yaptığı açıklamada; operasyonun, hukuk dışı bir suikast eylemi olduğu belirtilerek yapılan saldırının barış sürecini sekteye uğrattığı belirtilmiştir.²⁷⁷ Abdülaziz Rantisi'ye düzenlenen suikasttan iki gün sonra "Gazze'de Refah Mülteci kampında göstericilere füze saldırısı yapılması sonucunda 30 kişinin ölümü ve 60 kişinin yaralanması ile sonuçlanan facia"²⁷⁸ ile ilgili olarak Başbakan Tayyip Erdoğan "İsrail'i devlet terörü yapmakla"²⁷⁹ suçlamıştır. Bu açıklamaların ardından Türkiye'nin BM ile beraber hareket edeceği belirtilmiştir.²⁸⁰

2004 yılı Temmuz ayında, İsrail Başbakan Yardımcısı Ehud Olmerd'in, Ankara'yı ziyareti sırasında, kendisine Türkiye'den "*İsrail'e üst düzey bir ziyaretin gerçekleştirilmesi için İsrail yönetiminin bölgesel politikalarını gözden geçirmesi gerektiği*" söylenmiş olup "*Aşırı şiddetten vazgeçilmesi, duvar uygulamasının binlerce*

---

²⁷⁵ Veli Sırım, s. 367.

²⁷⁶ Tepki Yağıyor, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/teпки-yagiyor-38583953>. [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

²⁷⁷ 22 Mart 2004; Hamas'ın Dini Lideri Şeyh Yasin'in Öldürülmesi Hk., No:49 - 22 Mart 2004,; Hamas'ın Dini Lideri Şeyh Ahmed Yasin'in Öldürülmesi hk. / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr). [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

²⁷⁸ Böyle Vahşet Görülmedi, 2004, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/mayis/20/d01.html>. [Erişim Tarihi: 01.02.2020].

²⁷⁹ Başbakan Erdoğan: Bu Saldırı Devlet Terörü'dür Davosta'ki Kavga, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-bu-saldiri-devlet-terorudur-14893373>. [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

²⁸⁰ Başbakan Erdoğan: Bu Saldırı Devlet Terörü'dür", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-bu-saldiri-devlet-terorudur-14893373>. [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

insanın günlük yaşamını olumsuz etkilediği, uluslararası hukukun aldığı kararlara uyulması gerektiği, Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat'a uygulanmakta olan ablukanın, bölgesel sorunun çözümü için bir katkısını olmadığı”²⁸¹ açıklanmıştır.

2002 yılında Batı Şeria’da düzenlenen intihar saldırılarına karşı önlem olarak İsrail devletinin ördüğü duvar (Uluslararası Adalet Divanı “Batı Şeria Duvarı” şeklinde bir adlandırmayı tercih etmiştir),²⁸² 27 Mart 2002’den beri abluka altında olan Yaser Arafat ve BM’nin aldığı kararlara uyulmaması, AK Parti hükümetinin İsrail ile ilişkilerinde gerginliğe sebep olmuştur. Bu sebeple AK Parti, iktidara geldiği günden bu yana, İsrail devletine karşı üst düzey bir ziyaret yapmamıştır. Duvarın, işgal altındaki topraklarda kalan kısmının yıkılması için BM tarafından çıkarılan karara yüz elli devlet olumlu oy vermiştir. Bu devletler arasında Türkiye de yer almaktadır. 11 Kasım 2004 tarihinde Yaser Arafat’ın Mısır’da yapılan cenaze törenine Başbakan Recep Tayip Erdoğan ve ana muhalefet partisi lideri Deniz Baykal birlikte katılmıştır.²⁸³ Arafat’ın ölümünden sonra Filistin Kurtuluş Örgütü’nün başına Mahmut Abbas seçilirken, el-Fetih’in başına ise Faruk Kaddumi geçmiştir. 3-5 Ocak 2005’te dönemin Dışişleri Bakanı olan Abdullah Gül’ün İsrail ve Filistin’e yapmış olduğu ziyaret iki açıdan önem arz etmektedir. Bunlardan birincisi AK Parti hükümetinin iktidara gelmesinden sonraki ilk üst düzey ziyaret olması, ikincisi ise Yaser Arafat’ın ölümünden sonra yeni Filistin liderinin belirlenmesinden hemen önce yapılmış olmasıdır. Söz konusu ziyaretler Türk dış politikasındaki yeni sürece açılmada örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. İslam dünyasıyla ilgili duyarlılığa sahip AK Parti’nin iktidara gelmesi, İsrail operasyonlarının Türk kamuoyunda yarattığı olumsuz etki Türk hükümetinin İsrail’e yönelik sert söylemlerde bulunmasına neden olmuştur. Fakat bahsi geçen ziyaret birkaç koşul nedeniyle Ortadoğu’da barış adına iyimser bir hava ortamında gerçekleşmiştir. Suriye’nin İsrail’le masaya oturma konusunda istekli davranması, Arafat’ın ölümünden sonra yeni liderin başa geçmesi, İsrail İşçi Partisi’nin hükümet koalisyonunda yer alması, Gazze’den Çekilme Planı’nın uygulanmasına yönelik zamanlamanın 2005 yılı olarak belirlenmesi, sorunun çözümüne ilişkin uluslararası topluluğun çabaları, nihayet

---

²⁸¹ Gencer Özcan, s. 97.

²⁸² Gamze Değirmenci, “Batı Şeria Duvarı ve Uluslararası Hukuk”, *Bilge Strateji*, C.2, S.4, Bahar 2011 (ss. 203-223), s. 207.

²⁸³ Erdoğan ve Baykal’ın katılmak üzere beraber Kahire’ye gittiği Yaser Arafat cenaze töreni, <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-ve-baykalin-katilmak-uzere-beraber-kahireye-gittigi-yaser-arafat-cenaze-toreni-3513886>, 11 Kasım 2004 [Erişim tarihi: 12.09.2021]

Türkiye'nin AB üyeliği konusunda müzakere tarihi alması nedeniyle prestijinin ve bölgesel gücünün artması vs. iyimser havanın oluşmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla ziyaret, zamanlama açısından başarılı bir tarihe tekabül etmiştir.²⁸⁴ İsrail ziyaretinin ardından Abdullah Gül Filistin'e de gelerek Mahmut Abbas ile de görüşmüştür. Mahmut Abbas, İsrail ile devam eden barış görüşmelerinde, Yol Haritasında dört etkin üyesinin yanı sıra Türkiye'nin de arabuluculuk görevi üstlenmesini istemiştir. Abdullah Gül'ün yaptığı bu ziyaret İsrail ile olan gergin ortamın yumuşatılması, ayrıca Başbakan Tayyip Erdoğan'ın ziyaretinden önce ılımlı bir hava oluşturulması bakımından etkili olmuştur.²⁸⁵

İsrail ile yakınlaşma sürecinin en önemli olaylarından biri Mayıs 2005'te Başbakan Erdoğan'ın yapmış olduğu ziyaretidir. Ziyaretin gerçekleşmesi birçok açıdan ilişkilerdeki olumsuz gidişatın kırılmasını sağlamıştır. Erdoğan, ziyaretin nedeniyle ilgili "Başkaları istediği için değil; tarihi, milli, insani ve bölgesel mecburiyetin gereğinin yapıldığını"²⁸⁶ söylemiştir. Erdoğan, 2004'te Şeyh Yasin'in öldürülmesinin ardından İsrail'i devlet terörü yapmakla suçlarken, bu sefer daha ılımlı mesajlar vermiştir. Erdoğan Türkiye'de 300.00 Yahudi kökenli vatandaşın yanı sıra İsrail'den Türkiye'ye göç eden 100.00 vatandaşın yaşıyor olmasını iki ülke arasında var olan bir köprü olarak değerlendirirken Anti-Semitizm'in bir insanlık suçu olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁷

Filistin sorununun çözüm sürecinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri İsrail'in 1967'den beri elinde tuttuğu Gazze Şeridi'nden çekilmesi olmuştur. 15 Ağustos 2005'te çekilmeye başlayan İsrail kuvvetleri 48 saat içerisinde ahalinin bölgeyi boşaltmasını istemiştir. İsrail'in Gazze'den çekilmesi üzerine Başbakan Erdoğan, Şaron'a destek mektubu göndermiştir.²⁸⁸ Yahudi yerleşimcilerin bölgeden tahliye

---

²⁸⁴ Orhan Oytun, "Abdullah Gül'ün İsrail-Filistin Ziyareti Üzerine",2005, <http://levantwatch.blogspot.com/2005/01/abdullah-gln-israil-filistin-ziyareti.html>. [Erişim Tarihi: 02.02.2020].

²⁸⁵Orhan Oytun, [Erişim Tarihi: 02.02.2020].

²⁸⁶ İsrail Ziyareti Mecburiyetten, 2005, <http://www.tumgazeteler.com/?a=770166>. Erişim Tarihi: 02.02.2020

²⁸⁷ Veli Sırım, s. 368.

²⁸⁸ Erdoğan'dan Şaron'a destek mektubu, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/107288-erdogandan-sarona-destek-mektubu>, 17.08.2005, [Erişim tarihi: 12.10.2021].

edilmesi ve evlerinin yıkılması, ayrıca güvenlik güçlerinin çekilme süreci 12 Eylül 2005'te tamamlanmıştır.²⁸⁹

Filistin'de yapılan 25 Ocak 2006 tarihli seçimlerin ardından, İsrail'in terör örgütü olarak gördüğü Hamas'ın tek başına iktidara gelmesi uluslararası kamuoyunda farklı tepkilere neden olmuştur. Başbakan Erdoğan bu gelişmeyi yorumlarken, Filistin halkının demokratik iradesine saygı gösterilmesi gerektiğini, Hamas'a zaman ve şans tanınması gerektiğini, örgüte sırt çevirmenin yanlış bir siyaset olacağını aynı zamanda Hamas'ın El-Fetih ile koalisyon talep ettiğini dile getirmiştir. Erdoğan, Hamas'ın da şiddete son vererek silah bırakmasını, demokratik tutum sergilemesini ifade ederken, Türkiye'nin Hamas ile İsrail arasında arabuluculuk görevini üstlenmeye hazır olduğunu bildirmiştir.²⁹⁰ Erdoğan, aynı zamanda Ehud Olmerd'in Hamas'ı tanımadıklarına ilişkin yaptığı açıklamaya karşılık, Filistin halkının kararına saygı duyulması gerektiğini, bu tür davranışların barış sürecine zarar vereceğini vurgulamıştır.²⁹¹

Hamas, hükümet kurmadan önce İslam ülkelerini ziyaret ederek çeşitli temaslarda bulunmuştur. Türkiye de bu ülkeler arasındaydı. Hamas ile Ankara'da yapılan birtakım görüşmeler kamuoyunda ciddi eleştirileri de beraberinde getirmiştir.²⁹² Abdullah Gül bu konuda yapılan eleştirilere yanıt olarak "Önemli olan ne konuştuğunuz ne mesaj verdiğinizdir. Bunlar, en doğru şekilde yapılmıştır" şeklinde bir açıklama yapmıştır.²⁹³

Dışişleri Bakanı Ahmet Davudoğlu, Hamas'ın tıpkı aynı yıl içinde Irak ve Lübnan'da yapılan seçimler gibi demokratik bir seçimle işbaşına geldiğini, farklı bir değerlendirme durumunda Hamas'ın süreçten soyutlanacağını, bu durumun genel olarak Ortadoğu barış sürecine zarar vereceğini açıklamıştır: Ahmet Davudoğlu, bu konudaki görüşünü şöyle dile getirmiştir:

---

²⁸⁹ Demolition of Gaza homes completed, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3136516,00.html>, 09.01.05 [Erişim tarihi: 12.10.2021].

²⁹⁰ Erdal Güven, "Sonuç Belirsiz", 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=178888>. [Erişim Tarihi: 01.01. 2020].

²⁹¹ Hamas Şiddeti Bırakmalı, 2006 <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3852761&tarih=2006-01-27>. [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

²⁹² Hamasın Ankara Ziyareti, 2006 <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3852761&tarih=2006-01-27.asp>. [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

²⁹³ Önemli Olan Verilen Mesaj, (t.y.) <http://www.ntvmsnbc.com/news/361951.asp>. [Erişim tarihi: 01.01.2020].

“Herkes bilsin ki Türkiye Ortadoğu’ya Ankara’dan bakıyor. Biz; Irak’a da Lübnan’a da bir Türk olarak bakar, planlarımızı ona göre yaparız demiştir. Ortadoğu’da örgütlerin, devletler kadar etkin olduğunu belirten Davutoğlu, Bu örgütlerle diyalog kuranlar sorgulanıyor. Şayet bu örgütlerle ilişki kurmazsanız, devletlerle ilişki kurmanız yeterli olmuyor.”²⁹⁴

AK Parti Hükümeti’nin Filistin sorununa ilişkin sorunsalını şu şekilde özetleyebiliriz: Uluslararası bir sorun olan Filistin barış süreci konusunda Türkiye’deki dengeleri de dikkate alarak uluslararası ve bölgesel koşulları koşullar kapsamında hareket etmek zorunda kalırken, AK Parti tabanının muhafazakâr kimliği arasında sıkışmıştır. İç ve dış politika arasında yaşanan bu çelişki soruna ilişkin karar alma süreçleri üzerinde olumsuz etkisini göstermiştir. Her şeye rağmen Türkiye Cumhuriyetin döneminde şekillenen dış politika geleneklerinden kopmayarak, ideolojileri geride bırakmıştır.²⁹⁵

2.4. Filistin Sorunu Bağlamında Türkiye-İsrail İlişkileri

2.4.1. Genel Olarak

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin tarihsel süreç içinde değişim göstermesi 2000’li yılların başında gerçekleşmişse de iki ülke arasındaki en gerilimli sürecin 2010 yılı olduğu söylenilebilir. 1990’lardan itibaren güvenlik paradigması doğrultusunda biçimlenen ve askeriye eliyle yürütülen ilişkilerin, 2000’li yıllarda sivil yönetim tarafından devam ettirildiği söylenilebilir.²⁹⁶ İki ülke ilişkiler, anlaşmalar ve Türkiye’nin barış için “arabuluculuk rolü”, ortak birtakım birliktelikler ve ekonomik iş birliği düzleminde devam etmişse de “Türk-İsrail ilişkilerinin seyrinin stratejik ortaktan dost ülkeye, dost ülkeden ihtiyatlı ilişkiye ve ihtiyatlı ilişkiden düşman ülkeye”²⁹⁷ doğru bir hal aldığı izlenmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkilerde gerilimin nedeni şüphesiz İsrail’in 31 Mayıs gecesi, Gazze’ye insani yardım malzemeleri taşıyan gemilere saldırması sonucu dokuz Türk vatandaşının hayatını kaybetmesidir. Fakat, sürece gelinceye kadar iki ülke arasındaki

---

²⁹⁴ Prof. Davutoğlu’ndan iddialı mesaj, (t.y.), <http://www.tumgazeteler.com/?a=1872366>. [Erişim tarihi: 02.02.2020]

²⁹⁵ Levent Ünalın, “Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Filistin Yaklaşımı” Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 92.

²⁹⁶ Ali Balcı, “Türkiye’nin Dış Politikası ve İsrail: 1990 ve 2000’lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, (ss. 117-136) s. 120.

²⁹⁷ Ufuk Ulutaş, Türk-İsrail ilişkilerinin kopma noktası”, <http://www.setav.org/> [Erişim tarihi: 04 Haziran 2010].

ilişkilerin bozulmasına neden olan bazı olayların yaşanmış olması Türkiye-İsrail ilişkisinde geline son durumu özetlemek açısından oldukça önemlidir.

Türkiye'nin İsrail-Suriye barış görüşmelerinde arabulucu olarak yer aldığı ve büyük uğraşlar verdiği bir dönemde ve iki taraf arasında müzakerelerin başlamasına kısa bir süre kala İsrail'in Lübnan'a askeri operasyon düzenlemesi Türkiye tarafınca bir güvensizliğe yol açmıştır. Askeri operasyonun ardından yine aynı amaca yönelik barış görüşmeleri devam ederken İsrail bu sefer de 27 Aralık 2008'de Gazze'ye "Dökme Kurşun Operasyonu" başlatmıştır. Gerçekleşen bu operasyonun İsrail Başbakanı Olmert'in Türkiye'yi ziyaretinden birkaç gün sonra başlaması İsrail'e karşı oluşan güvensizliği en üst safhaya çıkarmıştır.²⁹⁸ İlerleyen süreçte düzenlenen bir basın toplantısında bu konuya dair soruyu yanıtlayan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerginleşmesinin ardındaki nedenin Türkiye'nin İslamlaşması mıdır?" şeklinde sorulan soruyu şu şekilde yanıtlamıştır: "*Bu ne İslamlaşmadır ne de Türkiye'nin yüzünü Batı'dan Doğu'ya çevirmesidir. Türkiye-İsrail ilişkileri bozulmuştur, çünkü Türkiye arabuluculuğu ile bölgede barışa yaklaşmışken İsrail Gazze'ye saldırdı, binlerce insan öldü. Gazze saldırısı İsrail-Türkiye ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. İsrail yarın barışa yönelik adımlar atsın Türkiye İsrail ilişkileri de derhal düzelmeye başlayacaktır.*"²⁹⁹

2.4.2. 29 Ocak 2009 Davos Zirvesi Sonrası İlişkiler

2009 yılında düzenlenen Davos Zirvesi'nde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Perez ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın canlı yayın oturumunda diplomatik dil dışına çıkılarak gerçekleştirilen konuşma dünya gündeminde büyük yankı uyandırmıştır. Türk basınında Davos Krizi, "**Hürriyet: Davos ruhu öldü, Radikal: Davos'ta Kasımpaşa havası, Zaman: Erdoğan paneli terk etti Peres özür diledi, Yeni Şafak: Tarihi tokat...**" gibi başlıklarla yer almıştır. Davos krizinin detayları ise şu şekildedir: İsrail ile Türkiye'nin Filistin sorunu bağlamında ilişkilerin olumsuz yönde etkilenmeye başlamasında 2009 yılında yapılan Davos Zirvesi'nde Recep Tayyip Erdoğan'ın kısa ve

---

²⁹⁸ Veysel Kurt, *Ortadoğu Yılığ 2010*, (Ed. Kemal İnat-Muhittin Ataman- İsmail Numan Telci), "İsrail 2010", Açılım Kitap, İstanbul 2012, (ss. 170-191) s. 179-180.

²⁹⁹ İsrail'den Türkiye'ye Alçak Koltuk Ayıbı, *Sabah*, https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/01/13/israilden_turkiyeye_alcak_koltuk_ayibi. [Erişim tarihi: 13.01.2010].

etkili konuşması etkili olmuştur. Konuşmanın yapıldığı zamanlarda, bu sert çıkıştan dolayı olumsuz eleştiriler yapılsa da geçen zaman içerisinde konuşmanın ne denli haklı olduğu gözler önüne serilmiştir. Zirve’de “Gazze: Ortadoğu’da Barış” isimli panelde Recep Tayyip Erdoğan ve Şimon Perez konuşmacı olmuş olup moderatör tarafından Recep Tayyip Erdoğan’ın konuşma süresi kısaltılmış, bu durum karşısında Erdoğan’da “one minute” çıkışı yaparak, önemli bir konuşma yapmıştır:

“Sesin çok yüksek çıkıyor. Benden yaşlısın biliyorum ki sesinin benden çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir. Benim sesim bu kadar çok yüksek çıkmayacak. Bunu böyle bilesin. Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüzü, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum. Filistin’e, tankların üstünde girdiğim zaman, ‘kendimi bir başka mutlu addediyorum’ diyen başbakanlarınız var. Tankların üzerine çıkıp ‘Filistin’e girince mutlu oluyorum’ diyen başbakanlarınız var. Ve bana sayılar veriyorsunuz. İsmi de veririm, belki merak edenleriniz vardır”³⁰⁰

Bu tartışma sonucunda Recep Tayyip Erdoğan Davos toplantılarına bir daha katılmayacağını vurgulamıştır.

Erdoğan’ın bu konuşması dünya basınında önemli bir yer tutmuş olup hem Batı medyası hem de İsrail medyası tarafından eleştirilmiştir. Dünya basınında bu olay; İngiliz Daily Telegraph, “**Türk lider, İsrail Cumhurbaşkanı ile yaptığı tartışmadan hışmla çıktı**” başlığıyla yer verdiği haberde:

“İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, ülkesinin son bir ayda Gazze’ye yaptığı saldırıyı hararetle savunmuş ve sesini yükseltip parmağını sallayarak, Erdoğan’a her gece İstanbul’a füze atılsa ne yapacağını sormuştu. Yanıt vermeye çalışan Erdoğan’ın sözü kesildi. O da ‘Konuşmama izin vermediğiniz için bir daha Davos’a geleceğimi sanmıyorum’ diyerek kalktı ve konferans salonundan çıkıp gitti.” şeklinde bahsederken İngiliz The Independent, “**Türk Başbakanı Peres’le kavga etti**” başlığını kullanarak verdiği haberde Erdoğan’ın kalkıp giderken çekilen fotoğrafı gösterilmiştir. Gazete, “*iki liderin de seslerini yükselttiğini, bunun Davos’un seçkin ortamında hayli alışılmadık bir durum olduğunu*” belirtmiştir. Financial Times’da “**Davos Çalkalandı**”, The Times da ise “**Huysuzluk Nöbetleri Geçiren Türk**” başlıkları ile yer almıştır.³⁰¹ Bu gelişmelerin aksine başta Filistin olmak üzere, bazı Arap ülkeleri ve Müslüman kamuoyunda bu konuşma büyük övgü almış alıp daha sonraki süreçte Erdoğan’ın siyasal kimliği büyük

---

³⁰⁰ Emre Erdoğan, “Dış Politikada Siyasallaşma: Türk Kamuoyunun ‘Davos Krizi’ ve Etkileri Hakkındaki Değerlendirmeleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 37, 2013, (ss. 37-67) s. 43.

³⁰¹ Davosta’ki Kavga Dünya Basınında, https://www.ntv.com.tr/dunya/davostaki-kavga-dunya-basininda,6G-IX587WEWcLbx_rYbQUw. [Erişim tarihi: 30.01. 2009].

bir hız kazanmıştır. Bu olayın ardından İsrail’de Türkiye’ye ve Türk siyasetine karşı ciddi bir tepki oluşmuş olup Ayrılık isimli dizide İsrail’i küçük düşürücü ve aşağılayıcı ifadeler yer almasından dolayı ilişkiler zirve noktasına ulaşmıştır.³⁰² İsrail bu hırçın davranışından sonra, dünyada Türk karşıtlığının aksine, Türk sempatisi artmış olup bu durum daha çok İslam coğrafyasında hissedilmiştir. Ayrılık dizisinde İsrail hükümetince “İsrail ve Yahudi düşmanlığının tesis edilmeye çalışıldığına” dair bir algı oluşturulmaya çalışılsa da ifade özgürlüğü kapsamında İsrail’in vermiş olduğu tepkiler aşırı bulunmuştur.³⁰³ İsrail, bütün bu süreç boyunca sürekli arkasına kamuoyunu almaya çalışsa da istediği desteği bulamamıştır.

Davos Zirvesi’nde Recep Tayyip Erdoğan, konuşmasında Türk dış politikasından ziyade, Filistin konusunu ele almış olup bütün tarihi gerçekleri Şimon Peres’e tek tek söylemiştir. Bu konuşmadan dolayı Türkiye Filistin konusundaki tavrını net bir biçimde açıklamış olup İsrail’in yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı ilişkilerin normale dönmeyeceğini belirtmiştir. Bu konuşmadan kaynaklanan çıkış İsrail’in sorunlu olduğu Suriye, İran, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde büyük yankı yaratarak destek görmüştür.³⁰⁴

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, İsrail ile sıkıntı yaşayan ülkeler ile yakınlaşma imkânı bulurken İsrail’e karşı gizli bir şekilde diplomatik zafer elde etmiştir. İsrail bu durumdan Türkiye’nin lider ülke olarak askeri olmasa da siyasi olarak kendisine karşı çıkması ve faaliyetlerini zora sokmasından çekinmiştir. Bu yüzden İsrail Türkiye’ye karşı husumet beslemeye başlamıştır. Davos Zirvesi’nde oluşan kriz sonucunda yapılmış olan birçok kamuoyu araştırmasında Türkiye ve Erdoğan’ın tutumunun olumlu ve doğru yönde olduğu sonucu çıkmış olup bu sonuca göre de İsrail’in Filistin konusunda güçsüzleşmiş olduğu görülmüştür.³⁰⁵ İsrail bu sert tutum karşısında Gazze’ye yapacağı operasyonları ertelerken, yapacağı saldırılar karşısında, karşılaşacağı baskıdan çekinmiş olup diplomatik olarak Türkiye’ye yenilmiştir.

---

³⁰² Özlem Tür, “Türk-İsrail İlişkilerinde Kriz: Davos ve Sonrası”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1 Sayı: 11, Kasım 2009, (ss. 35-40) s. 38.

³⁰³ Özlem Tür, s. 39.

³⁰⁴ Banu Eligür, “The Crisis in Turkish-Israeli Relations From Partnership to Emnity”, *Middle Eastern Studies*, 48(3), 2008, (ss. 429-459) s. 441.

³⁰⁵ Emre Erdoğan, s. 46.

2.4.3. Alçak Koltuk Krizi

İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon 2010 yılında, kendisine nezaket ziyaretinde bulunmak isteyen Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u, Tel Aviv'de görüşmek üzere makamına davet etmiştir. Büyükelçi Çelikkol, uzun bir süre kapıda bekletildikten sonra makamına kabul edilmiştir. İsrail Bakan Yardımcısı, protokol ve görgü kuralları gereği Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'un elini sıkmadığı gibi, onu kendi koltuğundan daha alçak seviyede olan bir koltuğa oturtmuştur. Bununla birlikte odada Türk bayrağının bulunmaması krize neden olmuş ve bilerek yapılan bu kusurlu davranış bir anda Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilmesine sebep olmuştur.³⁰⁶ İki ülke arasında uluslararası protokol ayıbı olarak manşetlere taşınmıştır. Türkiye'nin bu olaya cevabı çok sert olmuştur. Türk büyükelçisine yapılan bu yakışıksız muamelenin ardından İsrail'in Ankara Büyükelçisi Gabby Levy Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığına çağırılarak kısa bir süre içerisinde İsrail devletinden, Dışişleri Bakan Yardımcısı Ayalon'un yaptığı bu nezaketsizliklerden dolayı özür dilenmesi ve bir açıklama talep edilmiştir.³⁰⁷ Bakanlık Müsteşarı ile Levy arasında gerçekleşen görüşmenin ardından yapılan açıklamada *“Diplomasiyle bağdaşmayan bir tutum sergilemiş olan İsrail Dışişleri Bakanlığı'nu diplomatik nezaket ve saygı kurallarına uymaya davet ediyoruz. Bu vesileyle, Türkiye'yi bir ahlaki sıralamaya tabi tutmanın hiç kimsenin haddi olmadığını vurgulamakta da yarar görüyoruz”* ifadeleri kullanılmıştır.³⁰⁸ Türkiye'nin bu talebi yerine getirilmeyince Büyükelçi Oğuz Çelikkol İstanbul'a çağırılmıştır. Türk hükümetinin bu kararlı tavrı üzerine, İsrail Bakan Yardımcısı Ayalon “özür” dilemeyip genel bir açıklama bulunmuş, “amacının büyükelçinin onuru ile oynamak olmadığını” belirtmiştir. Yapılan bu açıklamanın Ankara tarafınca özür olarak kabul edilmemesi üzerine yapılan görüşmeler neticesinde Ayalon, bir mektup göndermiş ve “Büyükelçi Çelikkol'dan özür diliyorum.”³⁰⁹ ifadesini kullanmıştır. Türk Dışişleri bu özrü yeterli görmüştür. Yaşanan kriz bu şekilde çözüme kavuşturulmuş olsa da Gazze

---

³⁰⁶ “İsrail’le Alçak Koltuk Krizi”, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/israil-le-alcak-koltuk-krizi-1185364>. [Erişim tarihi: 01.01.2020].

³⁰⁷ Veysel Kurt, s. 181.

³⁰⁸ No: 7, İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısının Tel Aviv Büyükelçimiz ile Yaptığı Görüşmede Takındığı Tavrı Hk., T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-7_-12-ocak-2010_-israil-disisleri-bakan-yardimcisinin-tel-aviv-buyukelcimiz-ile-yaptigi-gorusmede-takindigi-tavir-hk_.tr.mfa. [Erişim tarihi: 12.01.2010].

³⁰⁹ Alçak Koltuk Krizi Çözüldü, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/alcak-koltuk-krizi-13460832>. [Erişim tarihi: 14 Ocak 2010].

Operasyonunda bu yanan gerilen iki ülke ilişkilerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.³¹⁰

Davos Zirvesi'nde yaşanan kriz ile Türkiye-İsrail ilişkileri kötü bir şekilde etkilenmiş olup 2010 Ocak ayında yaşanan “alçak koltuk” krizi ile zirve noktasına ulaşmıştır. Bu gelişme İsrail'in Türkiye'den öç alma çabası olarak değerlendirilirken, İsrail için de siyasi olarak farklı durumlar doğurmuştur. İsrail'in bu krizle, Türkiye'nin uluslararası itibarını zayıflatarak hata yapmasını sağlamak ve bu sayede kendi hatalarının üzerini kapatmayı tertiplemiştir.

2.4.4. Mavi Marmara Baskını ve Türkiye'nin Tutumu

Davos Zirvesi'nde yaşanan “one minute” krizinin akabinde İsrail, Filistin topraklarında operasyon yapamamış olup bu durum ülkede bulunan milliyetçi kesimi rahatsız etmeye başlamıştır. İsrail hükümeti bu kesimi sakinleştirmek ve iç politikada güçlenmek amacıyla 31 Mayıs 2010'da Gazze'ye yardım amacıyla Türkiye'den yola çıkan Mavi Marmara gemisine durdurarak heyete saldırmıştır. İsrail özel kuvvetleri tarafından düzenlenen bu saldırı on kişi hayatını kaybetmiş, yirmi üçü ağır olmak üzere 54 kişi yaralanmıştır.³¹¹

İsrail bu saldırıda meşru müdafaa hakkını kullandığını belirtse de saldırı uluslararası kara sularında savunmasız siviller üzerine yapılmış olduğundan, saldırının meşru müdafaa hakkından daha fazlası için yapılmış olduğu açıktır; saldırının amacı hem Türkiye'ye hem de Filistin'e korku vermektir. Saldırı sonucunda İsrail'in uluslararası kamuoyunda zaten kötü olan imajı, daha derin yaralar almıştır. Saldırı konusu Türkiye'de siyasetin gündeminde yoğun bir yer işgal ederken dünyanın bakış açısını Filistin'e çevirmesini sağlamıştır.³¹² Mavi Marmara saldırısı, dünya basınında geniş yankı bulmuştur. CNN Türk'te, “Dünya basını İsrail'in baskınını böyle duyurdu...” başlığı ile yer verilen haberin içeriğinde İsrail'in Gazze'ye yardım götüren konvoya düzenlediği saldırının dünya basınında nasıl bahsedildiğini ele almıştır. İlk olarak ABD basınında **Washington Post** tarafından yayınlanan “Açık Denizler İsrail'in Yalnızlığı

---

³¹⁰ Veysel Kurt, 182.

³¹¹ Yusuf Aksar, “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 33, Bahar 2012, (ss. 23-40) s. 24.

³¹² Ali Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin-İsrail*, Mana Yayınları, 2012, s. 288-289.

Derinleştiriyor” başlığı atılan haberde, “*Kanlı İsrail baskını ABD liderliğindeki Ortadoğu barış çabalarını zora sokarken, İsrail’in yalnızlığını da derinleştirdi. Aynı zamanda İsrail’in bölgedeki en önemli müttefiki Türkiye ile ilişkilerini de yerle bir etme noktasına getirdi. Gece yarısı düzenlenen operasyonun, Gazze’deki İslamcı Hamas yönetimini güçlendireceği de açık*” ifadesi kullanılmıştır. **Los Angeles Times**’da çıkan haberde de ise İsrail’in yardım götüren gemilere saldırısının “*İsrail için bir halkla ilişkiler kâbusu gibi görüldüğü*” belirtilmiştir.³¹³ İngiliz BBC ise “**En büyük darbeyi Türkiye-İsrail ilişkileri yiyecek**” başlığı ile verdiği haberde, “*İsrail’in Gazze filosuna yaptığı müdahaledeki ölü sayısının yüksekliği İsrail’i diplomatik olarak zora soktu. Dünyanın her köşesinde bunun neden ve nasıl olduğu soruluyor. Birçok ülke olanları protesto ediyor. Ama belki de en önemli darbeyi Türkiye-İsrail ilişkileri yiyecek. Daha kısa bir süre öncesine kadar iki ülke aşırı İslamcılığa karşı bölgede aynı stratejik vizyonu paylaşmaktaydı*” şeklinde yorumlanmıştır. Independent gazetesi de “**İsrail’in hücum bot diplomasisi küresel öfkeye neden oldu**” manşetini atarken, gazetenin Ortadoğu muhabiri Patrick Cockburn, “*İsrail’in müdahalesinin Türkiye ile ilişkilere büyük darbe indirdiği*” ifadesini kullanmıştır. Fransız basını ise İsrail’in uluslararası hukuka aykırı bu saldırısıyla ilgili “*Tüm dünyanın İsrail’i kınadığı ve bu ülkenin herkes tarafından tecrit edildiği*” yorumunda bulunmuştur. İspanyol Basınından **El Pais** Gazetesi, “**İsrail, uluslararası yasalara saldırıyor**” başlığını kullanarak ve İsrail’in “*Orantısız bir müdahale yaptığı konusunda herkesin hemfikir olduğu*” ifadelerini kullanmıştır. İtalyan Basını La Repubblica gazetesi, “**Aktivistlerin gemisinde kıyım**” manşetiyle, “*İsrail, Gazze’ye giden yardım konvoyuna saldırdı: 9 ölü var. Tüm dünyadan kınama. Türk konvoyu geceleyin saldırıya uğradı. Ankara’ya göre bu devlet terördür. Arap ülkeleri isyanda. (İsrail Başbakanı Binyamin) Netanyahu orduyu savundu ve (ABD Başkanı Barack) Obama’ya yapacağı ziyareti iptal etti*” ibareleri kullanılmıştır.³¹⁴

Dünyanın Mavi Marmara saldırısı sonrası vermiş olduğu tepkiler sonucunda Filistin’in İsrail baskısı altında yaşamaya çalıştığı inancı güçlenmiştir. Türkiye ve AK Parti politikalarında bu durumu sürekli olarak ele almış, saldırının hem Türkiye’ye hem

---

³¹³ Dünya Basını İsrail’in Baskınını Böyle Duyurdu, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/06/01/dunya.basini.israilin.baskinini.boyle.duyurdu/578426.0/index.html>. [Erişim tarihi: 01.06.2010].

³¹⁴ Dünya Basını İsrail’in Baskınını Böyle Duyurdu, [Erişim Tarihi: 01.06.2010].

de Filistin'e yapılmış olduğu kabul edilmiştir. Bu saldırı ile İsrail'in prestiji sarsılmış, Türkiye'nin Ortadoğu'da daha aktif ve etkin olmasının önü açılmıştır.³¹⁵

Saldırı neticesinde Türkiye, İsrail'e askeri olarak karşılık vermezken ilişkileri tüm boyutlarda ile en asgari düzeye çekmiştir. AK Parti hükümeti Türkiye'nin haklılığını ispatlarken, dünyayı, Filistin'in nasıl mağdur olduğunu görmeye çağırmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin asgari düzeye indirilmesiyle İsrail'in uyguladığı sert politikalara gereken cevap verilmiştir. Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında, 22 Mart 2013'de İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı arayarak İsrail'in özür mesajını iletirken Türkiye'nin haklı olduğunu kabullenmiştir. Recep Tayyip Erdoğan, kamuoyunun beklentisinin aksine Binyamin Netanyahu'nun özrünü kabul etmiş olup Mavi Marmara saldırısından dolayı üç isteklerinden diğer ikisi olan ölen ve yaralananlar için tazminat ödenmesini ve Gazze'de uygulanan ablukanın kaldırılmasını istemiştir. Binyamin Netanyahu, ölen ve yaralananlar için tazminat ödenmesini her şartta kabul edeceklerini beyan ederek Gazze'de uygulanan ablukanın kalkması için çatışmaların sonlandırılması gerektiğini belirtmiştir.³¹⁶ İsrail Mavi Marmara saldırısında ölen ve yaralananlar için 20 milyon dolar tazminat ödemiş olsa da Gazze'de uygulanan abluka hala kalkmamıştır. Mavi Marmara saldırısı sonrasında Türkiye uluslararası kamuoyuna haklılığını ispat ederek Filistin için önemli kazanımlar elde etmiş olup saldırı sonrasında süreci iyi bir şekilde yürüttüğü görülmüştür.

---

³¹⁵ Şaban Kardaş, s. 13

³¹⁶ Eldar Hasanov, "Mavi Marmara Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri", *Ormer Perspektif Serileri*, Sayı: 6, 2014, (ss. 1-8) s. 1-2.

SONUÇ

Filistin meselesi, sonu gelmeyen mücadelelerle kaynayan Ortadoğu'nun, uluslararası boyut kazanmış bir sorunu olarak günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır. Siyonizm hareketinin ortaya çıkışı ile Filistin sorunu arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Siyonizm; esasında Yahudiler açısından büyük önem arz eden Kutsal Mabet'in tekrar inşa edilmesi olup, süregelen zamanda siyasi bir forma bürünerek bağımsız bir Yahudi devleti kurma amacını benimsemesiyle birlikte Araplar için tehdit olmaya başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda bütün güçlerini birleştiren ve büyük devletlerin desteklerini arkasına alan Siyonistler, Sultan II. Abdülhamid Han'a bile isteklerini ulaştırmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki çabaları sonuç vermeyen Siyonistler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile arzularına ulaşabilecekler; İngiltere ve Fransa'nın aralarında paylaştıkları Osmanlı'dan paylarına düşeni alacaklardır. Savaş sonrasında İngiltere ve müttefiki Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Şam vilayeti içinde, uzun vadede Araplar arasında ayrılıklara neden olacak yapay birimler oluşturacaklardır ki bunlardan biri de Filistin'dir. İngiltere'nin güdümüne giren Filistin, Siyonizm'in hedef noktasıdır. Filistin topraklarında kurulacak Siyonist devletin tohumları, İngiltere mandası döneminde atılmaya başlanacaktır. Bir yandan Yahudi göçünü teşvik eden İngiltere, bir yandan da tanıdığı ayrıcalıklarla Yahudilerin Araplar karşısında söz sahibi ve imtiyazlı duruma yükselmesine neden olacaktır. Arap-Yahudi sorununun çıkması üzerine İngilizler, sorunu çözmeye çalışsa da başarılı olamamış ve sorunun Birleşmiş Milletler'de görüşülmesini sağlamışlardır. Birleşmiş Milletler 242 sayılı taksim kararını ABD ve SSCB'nin desteği ile almış olup Yahudiler de bu sırada bağımsız İsrail devletini kurduklarını ilan etmişlerdir. Bağımsız İsrail devletinin kuruluşuyla beraber, Siyonizm somut bir oluşum olarak ortaya çıkmış, Arap dünyasını daldığı derin uykudan uyandırmış olmasına rağmen; Araplar, Yahudilerin varlıklarını tehdit eden ciddi bir sorun oluşturduğunun bilincine 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda büyük ölçüde toprak kaybettikten sonra varmışlardır. Araplar o zamana kadar, Siyonizm'i bir sorun olarak görüp, BM'de tartışmış ve İsrail'i tanımadıklarını her fırsatta vurgulamışlardır. Buna rağmen, Siyonizm'in kendileri için ciddi bir tehlike oluşturduğunun farkına varamamışlardır.

Böylece, Filistin topraklarında Arap-Yahudi çatışması olarak başlayan Filistin sorunu, daha sonraları Arap-İsrail sorunu şekline bürünmüştür. Hem uluslararası

arabuluculuk hem de Arapların uzlaşma teklifleri İsrail'in uzlaşmaz politikalarını değiştirmemiş, Filistin sorunu günümüze kadar sürmüştür. Tarihteki bütün halklardan daha çok acı çekmiş olan Yahudiler, kendilerine yapılanlardan belki de çok daha fazlasını Filistinlilere yapıyor olması tarihin tekerrürden ibaret olduğu gerçeğini bir kez daha vurgulamaktadır. Hümanist bir özelliğe sahip olarak doğan Siyonizm, zaman içinde gelişerek "Filistinlilerin olmadığı Filistin toprağı" üzerinde hâkim olmayı kendisine amaç edinmiş ve bunu belli bir ölçüde başarmıştır. Fakat bu başarı, İsrail'in güvenli sınırlarla çevrili, rahat ve huzurlu bir yaşam içinde olduğunu göstermez. Geleceğinden devamlı endişe duyan İsrail, geniş çapta silahlanmaya gitmekte ve ekonomik harcamaları incelendiğinde savunma giderlerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu yönüyle İsrail ekonomisi, Amerika'daki Yahudi Lobisi'ne bağımlı bir özellik taşımaktadır. Dünyanın dengeler düzeninin Amerika'nın lehine değiştiği, yeni bir döneme kucak açtığı şu günlerde İsrail de yeni umutlar içindedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile rakipsiz kalan Amerika, uluslararası platformlarda tek başına söz sahibi olan bir aktör durumuna yükselmiştir ki, bu da bir bakıma Amerika'nın manevi çocuğı sayılabilecek İsrail'in işine gelmektedir. Amerika'da kendisini ekonomik yönden destekleyen, güçlü bir Yahudi lobisine sahip olan İsrail, bu son gelişmelerle beraber güvenli ve kendinden emin bir hava içine girmiştir. Arap dünyasında hakim olan bir diğer görüş ise, dış politikasını Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğunun yayılmasını engelleme amacı üzerine kuran Amerika'nın, artık Ortadoğu'da İsrail'e ihtiyacı kalmaması ve bu doğrultuda İsrail'in Amerika'nın desteğinden yoksun kalacağı şeklindedir.

İsrail'in zorla işgal ettiği ve içinde yaşayan insanları mülteci durumuna düşürdüğü bir ülkeye, uzun vadede sahip olabileceğini düşünmesi, iyimserlikten başka bir şey değildir. Tarihte hiçbir milletin, ülkesini bir işgalci gücün egemenliğine bırakarak, başka yerlerde yaşamaya razı olduğu görülmemiştir. Filistinliler de bu durumu kabul etmemişler; bilhassa 1956 Süveyş Savaşı'ndan itibaren yaptıkları çalışmalarla kendi içlerinde örgütlenerek Filistin mukavemetini geliştirmişlerdir. Önceleri Arap ülkelerinden destek arayan Filistinliler, daha sonra Siyonistlere karşı mücadeleyi en iyi şekilde yürütebilecek olanın yine kendileri olduğunu görmeleriyle beraber Filistin sorunu yeni bir boyut kazanmıştır. 1964 yılında kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü, tarihsel gelişim içinde, kendisine katılan küçük grupların desteğı ile beraber meşruluğunu güçlendirmiş ve "Filistin halkının temsilcisi" durumuna gelmiştir. İsrail,

her ne kadar Filistin Kurtuluş Örgütü'nü tanımamakta ve onunla aynı masaya oturmamakta ısrar etse de, pek çok devletin tanınmasıyla daha da güçlenen örgütün varlığını "örtülü" de olsa kabul etmek zorunda kalmıştır.

İsrail, barış ya da işgal ettiği topraklar arasında bir tercih yapmak zorundadır. Her ikisine birden sahip olabileceği düşünülemez. İsrail ne kadar uzlaşmasız ve genişlemeci davranırsa, ulusal çıkarlarını korumak isteyen Filistinlilerin de o derece sert ve mücadelecı tutum takınacağını unutmamalıdır. İsrail'in, Batı'nın suni bir adası olarak Arap bir çevre içinde yaşamaktansa, Filistinlilerle bir uzlaşma zemini kurmaya çalışması, iç ve dış güvenliği açısından büyük bir önem oluşturmaktadır. Filistin sorunu için çok değişik çözüm önerileri ortaya atılabilir. Fakat bunlardan en akla yatkın olanı, Arapların ve Yahudilerin, her türlü etnik ve dinsel aşağılanmadan soyutlanmış barış dolu ve huzurlu bir ortamda birlik içinde yaşamalarıdır. Tek başına bir Yahudi devleti veya bir Filistin Devleti, sorunu derinleştirmekten başka bir sonuç getirmeyecektir. Bugün hâlâ Filistin sorununun barışçıl çözümleri için çalışmalar devam ederken; dileğimiz, böylesine önemli bir insanlık sorununun bir an önce her iki tarafı da tatmin edecek bir biçimde sonuçlanmasıdır.

Filistin sorunu, Türk dış siyaseti düzleminde kendine özgü yere sahip olan önemli meselelerden biri olarak yer almıştır. Bu hassasiyet Osmanlı döneminden başlayarak süregelmiş olup, İsrail devletinin kurulmasından bugüne kadar bir kadar değişik yansımaların söz konusu olmasına rağmen, hassasiyet genellikle değişmemiştir. Türkiye cumhuriyeti iktidarlarının Filistin konusundaki hassasiyeti, öncelikli olarak halkın İslam kimliği bilincinden, mazlum, ezilen ve savunmasız bir topluma sahip çıkmak duygusundan, nihayetinde, Türklerin kutsal topraklara atfettiği önemle ilişkilendirilebilir. Türkiye, Filistin ve İsrail arasındaki çatışmayı her ne Ortadoğu politikaları kapsamında ele alsada, Filistin meselesine, dış politika gündeminde özel bir yer ayırmıştır. Bu yüzden gerek uluslararası platformlarda, gerekse ilgili tarafların yer aldığı iki taraflı ilişkilerde Filistin halkının haklarını savunmaya çalışmıştır. AK Parti iktidarı döneminde Filistin meselesi Türkiye'nin dış siyaset gündeminde daha önemli bir hale gelmiştir. Bu önem, AK Parti yönetiminin statükocu bir politikadan sıyrılarak yeni anlayış benimsemesinden kaynaklanırken, İslami çizginin siyasete yansımaları şeklinde de okunabilir. Yine Filistin'e yardımda bulunan sivil bir girişim olan Mavi Marmara olayının ardından, Türkiye hükümetinin kararlı duruş sergilemesi ve İsrail'in, sonunda geri adım atması ve Türkiye'nin taleplerini kabul etmesiyle sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar İrfan, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Açar Sezai, “Oslo Antlaşması’ndan sonra Filistin Sorununda Gelişmeler ve Arap-İsrail İlişkileri”, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- 22 Mart 2004; “ Hamas’ın Dini Lideri Şeyh Yasin’in Öldürülmesi Hk.”, No:49 - 22 Mart 2004,; Hamas’ın Dinî Lideri Şeyh Ahmed Yasin’in Öldürülmesi hk. / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr). (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- AB’nin Başkenti Filistin’i Tanıdı, *Milliyet*, 16 Temmuz 2011.
- Adalet ve Kalkınma Partisi 58. Hükümet Programı ve Dış Politika, 2008, <http://www.belgenet.com/hukümet/program/58-3.html>2002. (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- Ağdemir A. Murat, *Bir Avuç Toprak İçin “Siyonizm, İsrail, Liderler ve Yerleşimler”*, I. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2021.
- Akkan M. Mustafa, *Filistin-İsrail Meselesi Nereye Gidiyor?*, Konya Ticaret Odası, Araştırma Raporu, Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü, Konya, Aralık 2017.
- Aksar Yusuf, “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 33, Bahar 2012, (ss. 23-40).
- Al Khalat Kamil Mahmud, *Waliantidab Albritaniyu 1922-1939*, Almunsha’at Aleamat Lilnashr Ualstawzie, Birut 1982.
- Al Shuwaykhat Ahmad Mahdi, *Alealamiat Almawsueat Alearabiat*, Muasasat Sultan Bin Eabd Aleaziz, Almamlakat Alearabiat Alsueudiat 2004.
- Alçak Koltuk Krizi Çözüldü”, *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/alcak-koltuk-krizi-13460832>. (Erişim tarihi: 14 Ocak 2010).
- Aleasriatu Almaktabat, *Musueat ‘Aelam Alqarn Aleishrin Fi Alealamayn Alearabii Wal’iislamii*, Libnan 2013.
- Alfira Eabd Alnaasir Qasim, *Albued Alsiyasi Lifilastin Eam 1914 1948*, Bhath Takmili Linayl Shahadat Almajistari, Jamieat Al Quds Almaftuhat, Filastin, 2014.
- Alkialii Eabd Al Wahaab, *Alhadith Tarikh Filastin*, Muasasat Aldirasat Alearabiat, Bayrut 1990.

- Alqaduwmi Eisaa Sufan, Filastin Wa'ukdhubat Baye Alarid, Markaz Bayt Almuqadas Lildirasat Altawthiqiat, Lubnan, 2013.
- Alsamak Muhamad, Almasihiat Alsihyawniat, Dar Alnafayis Lilnashr Waltawziei, Libnan, 2004.
- Alsharif Rijina, Alsihyawniat Ghayr Alyahudiat Judhuruha Fi Altaarikh Algharbi, Almajlis Alwatani Lilthaqafat Walfunun , Alkuayt, 1985.
- Altan Tan, "Ortadoğu Notları (24): Kara Eylül", <https://www.indyturk.com/node/205801/t%C3%BCrkiyeden-sesler/ortado%C4%9Fu-notlar%C4%B1-24-kara-eyl%C3%BCl>. (Erişim Tarihi: 03.10.2020)
- Altuwq Juzif Khuri, Alatifaqiat Alearabiat Al'iisrayiylatu, Dar Nublis Lilnashr Waltawziei, Libnan, 2002.
- Antunius Jurj, Tarikh Harakat Alearab Alqawmiat, Tarjamatu: Nasir Aldiyn Alasid, Dar Aleilm Lilmalayin, Birut, 1987.
- Arap Ülkeleri ile İsrail'in Son Savaşı: Yom Kippur", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-israilin-son-savasi-yom-kippur/1274291>. (Erişim Tarihi: 25.11.2021).
- Aras Bülent, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, Baskı: 1, Bağlam Yayınları, İstanbul 1997.
- Arı Tayyar, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün Mü?", *Akademik Orta Doğu*, Cilt:2, Sayı:1, İstanbul 2007, (ss. 11-34).
- Arı Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayın, 1. Baskı, İstanbul 2002, s. 417. Cansel Poyraz Akyol, "Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Dengeleri Üzerindeki Etkisi", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 21, Kış: 2017 (ss. 277-302).
- Armaoğlu Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları*, 6. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul 2020.
- Berdal, *Bitmeyen İhanet "Emperyalizmin Gölgesinde Filistin Sorunu ve Uluslararası Hukuk"*, 1. Baskı, Çıra Yayınları, İstanbul 2019.
- Baç Meltem Müftüler, *Türkiye ve AB Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayınları, İstanbul 2001.
- Baklacioğlu Nurcan Özgür, *Türk Dış Siyaseti*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Kamu Yönetimi Lisans Programı, 2010.
- Balcı Ali, "İsrail Sorunu: Ortadoğu'nun Gordion Düğümü, İçinde: *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 1. Cilt, (Editörler: Kemal Anat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman), 4. Basım, Nobel Yayınları, Ankara 2016, (ss. 99-164).

- Balcı Ali, “Türkiye’nin Dış Politikası ve İsrail: 1990 ve 2000’lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, Ortadoğu Etütleri, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, (ss. 117-136).
- Ballı Sıddıka, “Filistin Sorununda FKÖ ve HAMAS Faktörü”, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2013.
- Başbakan Erdoğan: Bu Saldırı Devlet Terörü’dür”,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-bu-saldiri-devlet-terorudur-14893373>. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- Bayraktar Bora, *Oslo Barış Süreci: İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri (1991-2000)*, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- Bıyıklı Mustafa, “Kaynakçalı ve Açıklamalı Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Kronolojisi”, *Dumlupınar Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 22, 2008, (ss.347-388).
- Blech Rabi Benjamin, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 2003.
- BM ve Uluslararası Toplum, Filistin Konusunda Yasal Yükümlülükleri Yerine Getirmeli”, (Erişim Tarihi: 19.08.2020);
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/93993/-bm-ve-uluslararasi-toplum-filistin-konusunda-yasal-yukumluluklerini-yerine-getirmeli->. (Erişim Tarihi: 19.08.2020).
- Boran Yıldırım, *El-Fetih ve Hamas*, Mephisto Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Boreell: AB’nin İsrail-Filistin Meselesini Çözme Kapasitesi Yok”,
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/borrell-abnin-israil-filistin-meselesini-cozme-kapasitesi-yok-580703.html>. (Erişim Tarihi: 13.05.2021).
- Boyer Alain, *Siyonizm’in Kökenleri*, (Çeviren: Nezih Uzel), İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.7; Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2011.
- Bozkurt Celil, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi- İlk Arap- Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, 1. Baskı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Bölme Selin M., “From Ankara Two Annapolis: Turkey and The Middle East Peace Process”, SETA Polıcıu Brief No 5, İstanbul.
- Böyle Vahşet Görülmedi”, 2004,
<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2004/mayis/20/d01.html>. (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- Bulut Sedef, “Sovyet Tehditlerine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 41, 2008, (ss. 35-61).

- Chater of the United Nations, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>
(Erişim tarihi: 26.06.1945).
- Çalık Zuhâl, “Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2010.
- Çavuş Tuba, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 2, 2012, (ss. 23-37).
- Çebi Hakan Yılmaz, *Çalınmış Vatan Filistin: Filistin’in Dünü-bugünü ve Yarını*, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 2021.
- Dalar Mehmet, *Gazze Savaşı “Filistin Direnişisi İsrail Yayılmacılığı ve Uluslararası Hukuk”*, 1. Baskı, Dora Yayınları, Bursa 2009.
- Darwish Huda, Alelaqat Alturkiat Alyahudiat Wa’atharuha Ealaa Albilad Alearabiat, Dar Alqalam Walnashr, Aljazayir 2011.
- Davosta’ki Kavga Dünya Basınında”, https://www.ntv.com.tr/dunya/davostaki-kavga-dunya-basininda,6G-IX587WEWcLbx_rYbQUw. (Erişim Tarihi: 30.01. 2009).
- Davutoğlu Ahmet, *Stratejik Derinlik – Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 107. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2014.
- Değirmenci Gamze, “Batı Şeria Duvarı ve Uluslararası Hukuk”, *Bilge Strateji*, Cilt:2, Sayı: 4, Bahar 2011 (ss. 203-223).
- Demolition of Gaza homes completed, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3136516,00.html>, 09.01.05 (Erişim tarihi: 12.10.2021).
- Dersan Orhan Duygu, “Rusya Dış Politikasında Orta Doğu: Arap Baharı Sonrası Tehditler ve Fırsatlar”, *Avrasya Etütleri*, Cilt:1, Sayı: 53, 2018, (ss. 87-116).
- Dinç Sait, “Atatürk Sonrası Türkiye’de İç ve Dış Politikada Gelişmelere Genel Bir Bakış (1938-1965)”, *Adana Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayını*, 2008.
- Dünya Basını İsrail’in Baskınını Böyle Duyurdu, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/06/01/dunya.basini.israilin.baskinini.boy-le.duyurdu/578426.0/index.html>. (Erişim Tarihi: 01.06.2010).
- Ecevit’ten Filistin’de Soykırım İddiası”, 2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=339965>. (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- Ediz İsmail, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset (1919-1922)”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 2015, (ss.144-145).

- Eligür Banu, “The Crisis in Turkish-Israeli Relations From Partnership to Emnity”, *Middle Eastern Studies*, 48(3), 2008, (ss. 429-459).
- Emre Akif, *Kudüs: Bir Pusula- Kudüs, Filistin ve Ortadoğu Yazıları*, 1. Baskı, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2021.
- Erdal Güven, “Sonuç Belirsiz”, 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=178888>. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- Erdoğan Emre, “Dış Politikada Siyasallaşma: Türk Kamuoyunun ‘Davos Krizi’ ve Etkileri Hakkındaki Değerlendirmeleri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 37, 2013, (ss. 37-67).
- Erdoğan ve Baykal’ın katılmak üzere beraber Kahire’ye gittiği Yaser Arafat cenaze töreni”, <https://www.yenisafak.com/gundem/erdogan-ve-baykalin-katilmak-uzere-beraber-kahireye-gittigi-yaser-arafat-cenaze-toreni-3513886>, 11 Kasım 2004 (Erişim tarihi: 12.09.2021).
- Erdoğan’dan Şaron’a destek mektubu”, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/107288-erdogandan-sarona-destek-mektubu>, 17.08.2005, (Erişim tarihi: 12.10.2021).
- Erol Hande, “Türkiye-Ortadoğu İlişkileri (1983-1993)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- Ertosun Erkan, “Türkiye’nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 7 Sayı: 28, 2011, (ss. 57-88).
- Filistin Meselesi Çözumsuzlüğün Adresi: Birleşmiş Milletler, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/filistin-meselesinde-cozumsuzlugun-adresi-birlesmis-milletler-581131.html>. (Erişim Tarihi: 16.05.2021).
- Filistin’e 50 Milyon Dolar Eximbank Kredisi, https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/filistin-e-50-milyon-dolar-eximbank-kredisi_ID475686/. (Erişim Tarihi: 02.03.2020).
- Garaudy Roger, *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin*, Türk Edebiyat Vakfı, İstanbul 2011.
- Goiten Şlomo Dof, *Yahudiler ve Araplar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Gök Ali, “Hibrit Savaşlar: Rusya’nın Afganistan (1979) ve Ukrayna (2014) Askeri Müdahaleleri ile İsrail Lübnan Savaşları (1982, 2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel-Mukayeseli Bir İnceleme”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019.

Güder Süleyman, Mercan Muhammed Hüseyin, “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası”, *İnsan ve Toplum*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2012, (ss. 57-92).

Gürkan Salime Leyla, *Ana Hatlarıyla Yahudilik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2014.

Gürün Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası (1939'dan Günümüze)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1983.

Hamas Şiddeti Bırakmalı, 2006

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3852761&tarih=2006-01-27>. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).

Hamasın Ankara Ziyareti, 2006,

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3852761&tarih=2006-01-27.asp>. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).

Hasanov Eldar, “Mavi Marmara Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Ormer Perspektif Serileri*, Sayı: 6, 2014, (ss. 1-8).

Haydar Oruç, “ABD'nin İsrail-Filistin Politikası”,

https://www.academia.edu/10234282/ABDnin_%C4%B0srail_Filistin_Politika_s%C4%B1. (Erişim tarihi: 20.10.2021)

Israel/Gaza - Operation “Cast Lead”: 22 Days of Death and Destruction. *Amnesty International*. 2 Temmuz

2009. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/MDE15/015/2009/en/8f299083-9a74-4853-860f-0563725e633a/mde150152009en.pdf>, Ayrıca; Yunus Emre Kocabaşoğlu, “Dökme Kurşun Harekatı ve Yahudiler”, <https://m.bianet.org/biamag/azinliklar/119894-dokme-kursun-harekat-i-ve-yahudiler>, 06 Şubat 2010, (Erişim tarihi: 25.12.2021).

İnat Kemal, *Ortadoğu Yıllığı*, Küre Yayınları, İstanbul 2008.

İsrail- Filistin Çatışması: Erdoğan ve Putin'den Çağrı, <https://www.dw.com/tr/israil-filistin-%C3%A7at%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1-erdo%C4%9Fan-ve-putinden-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1/a-57507376>. (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

İsrail Ziyareti Mecburiyetten, 2005, <http://www.tumgazeteler.com/?a=770166>. (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

İsrail'den Türkiye'ye Alçak Koltuk Ayıbı,

https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/01/13/israilden_turkiyeye_alcak_koltuk_ayibi (Erişim tarihi: 13.01.2010).

İsrail'in Dökme Kurşun Operasyonu'nun kurbanları 13. yılında Gazze'de anıldı,

https://www.konhaber.com/haber-israil_in_dokme_kursun_operasyonu_nun_kurbanlari_13_yilinda_gazze_de_anildi-1678623.html, (Erişim Tarihi: 27.12.2021)

İsrail'in meşruiyetine giden en önemli adım: Camp David Anlaşması, Mepa News, <https://www.mepanews.com/israilin-mesruiyetine-giden-en-onemli-adim-camp-david-anlasmasi-25329h.htm>, (Erişim Tarihi: 26.03.2019).

İsrail'le Alçak Koltuk Krizi, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/israil-le-alcak-koltuk-krizi-1185364>. (Erişim tarihi: 01.01.2020).

Kutsal Yerlerde Şiddet Kabul Edilemez, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=kutsal%20yerlerde%20%C5%9Fiddet%20kabul%20edilemez&isAdv=false>. (Erişim Tarihi: 26.10.2020).

No: 7, İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısının Tel Aviv Büyükelçimiz ile Yaptığı Görüşmede Takındığı Tavır Hk.", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_7_12-ocak-2010_israil-disisleri-bakan-yardimcisinin-tel-aviv-buyukelcimiz-ile-yaptigi-gorusmede-takindigi-tavir-hk_.tr.mfa. (Erişim tarihi: 12.01.2010).

Önemli Olan Verilen Mesaj, (t.y.) <http://www.ntvmsnbc.com/news/361951.asp>. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).

Prof. Davutoğlu'ndan iddialı mesaj, (t.y.), <http://www.tumgazeteler.com/?a=1872366>. [Erişim tarihi: 02.02.2020]

Rusya'dan Filistin'e Yardım Sözü, <https://www.dw.com/tr/rusyadan-filistine-yard%C4%B1m-s%C3%B6z%C3%BC/a-2524979>. (Erişim Tarihi: 29.04.2005).

Tepki Yağıyor, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tepki-yagiyor-38583953>. [Erişim Tarihi: 01.01.2020].

İsrail'den "Dökme Kurşun Operasyonu" itirafı, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/israilden-dokme-kursun-operasyonu-itirafi-57624>, 24 Nisan 2009 [Erişim tarihi: 22.10.2021]

Jiritun Naji 'Abi Ead Mishal, Alnizae Waeadam Alaistiqrar Fi Alsharq Alawista, Dar Al'ahliat Liltawzie Walnashr, Eamaan 1999.

Kamali İhab, 60 Eamana Min Alsirae Fi Alsirae Alearabii Al'iisrayiylîi, Hayyat Alniyl Alearabiat lîlnashra, Misr 2008.

Karaköse Hasan, "Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortalarından XX: Yüzyılın Ortalarına Kadar)", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* Cilt 4, Sayı: 2, 2018, (ss. 150-165).

Kardaş Şaban, "Türk-İsrail Krizi: Moral Politikadan Çatışmaya", *Tüsiad Görüş*, Sayı: 70, Ekim 2011, (ss. 13-17).

Kasalak Kadir, "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 3, Sayı:25, 2016 (ss. 65-78).

- Kaya Taylan Özgür, “Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Barış Sürecindeki Rolünün Analizi”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 2, Sayı: 3, 2010, (ss. 77-106).
- Türkiye’den İsrail’e Mavi Marmara Tepkisi,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110902_turkey_israel. [Erişim Tarihi: 02.09.2011]; BM: Mavi Marmara baskını aşırı, Gazze ablukası yasal, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110902_un_mavimarmara, (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2011).
- Türkiye’nin Filistin Açılımı ve Filistin Serbest Sanayi Bölgesinin Canlandırılması,
<http://www.trforumuz.biz/archive/index.php?t-33637.html>. (Erişim Tarihi: 03.02.2020).
- Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- Kemiksiz N. Neşe, “Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları”, *Journal of Awareness*, Cilt:3, Sayı: Özel, 2018 (ss. 127-144).
- Kemiksiz N. Neşe, “Filistin Sorunu”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt:11, Sayı:1, 2016 (ss.133-179).
- Khadar Bsharat, ‘Uwruba Wafilastin Min Alhurub Alsalibiat Hataa Alyuma,Tarjamatu: Mansur Alqadi, Markaz Dirasat Alwahdat Alearabii, Birut 2003.
- Khalil İbrahim ‘Ahmadu, ‘İsrayiyl Fitnat Alajyal_Aleusur Alhadithatu, Maktabat Alwaey Alearabii, Misr 1970.
- Kirişçi Kemal, *Mobilization of Support for Palestin Couse*, Frances Pinter, London 1986.
- Kocatürk Önder, “Sykes-Picot’ta Kırmızı Bölgenin İngiltere İçin Önemi”, İçinde: *Sykes – Picot’nun Yüzüncü Yılında Türkiye ve Ortadoğu Uluslararası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2016*, İstanbul Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2018, (ss. 202-232).
- Koç Hülya - Yemenici Göktuğ, “Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler”, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 1, 2019, (ss.65-81).
- Koçer Gökhan, “Türk Dış Politikasında Din Unsuru” , *Akademik Ortadoğu*, Cilt: 1 Sayı: 1, 2006, (ss. 131-157).
- Köprülü Ali, “Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail Görüşmeleri (1970-1981. I. Bölüm),” *Tarih İncelemeleri Dergisi* 5, 1990), (ss. 169-189).
- Kurt Veysel, *Ortadoğu Yıllığı 2010*, (Ed. Kemal İnat-Muhittin Ataman- İsmail Numan Telci), “İsrail 2010”, Açılım Kitap, İstanbul 2012, (ss. 170-191).

- Kuş Yasin, “Milliyetçilik ve Türkiye’de Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin Kurulma ve Dağılıma Süreçleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.
- Kutlay Mustafa, “Yeni Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 9 Sayı 12, Güz 2012, (ss. 101-127).
- Kürkçüoğlu Ömer, “Dış Politika Nedir? Türkiye’nin Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, (ss. 309-335).
- Kürkçüoğlu Ömer, “Türkiye’nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27 Sayı: 2, 1972.
- Luif Paul, *Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası: Türkiye Nereye Ait (Dış Politika Analiz Serisi 9)*, TESEV Yayınları, İstanbul 2009.
- Mercan Muhammed Hüseyin, Güder Süleyman, “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası” *İnsan ve Toplum*, Cilt: 2 Sayı:3, 2012, (ss.57-92).
- Mor Hasan, “Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: XIV, 2010, (ss. 499-541).
- Morgenthau Hans, *Uluslararası Politika*, (Çev: Baskın Oran ve Ünsal Ostay), Cilt: II, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1970.
- Murat Turgay, “İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 2, Temmuz, 2019 (ss. 449-468).
- Nye Joseph S., *Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?*, , Literatür Yayınları, İstanbul 2003.
- Ogan Mustafa, *Türkiye-İsrail İlişkilerinin Bugünü Dünü ve Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1987.
- Oğuzlu Tarık, “Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası”, *Bilig*, Sayı 72, 2015, (ss. 223-250).
- Oğuzlu Tarık, “Komşularla Sıfır Sorun Politikası ve Arap Baharı: Tıkanmışlık Durumunun Bir Analizi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4 Sayı: 2, 2012, (ss. 46-54).
- Okutan Cevat, Ereker Fulya, “Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde “Rejim” Unsuru”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 8, 2005, (ss.189-204).
- Oran Baskın, “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, (ss. 353-370).

- Oran Baskın, *Türk Dış Politikası*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Orhan Oytun, “Abdullah Gül’ün İsrail-Filistin Ziyareti Üzerine”,2005, <http://levantwatch.blogspot.com/2005/01/abdullah-gln-israil-filistin-ziyareti.html>. (Erişim Tarihi: 02.02.2020).
- Oruç Saniye, “Filistin Halkının Parçalanmışlığı: Hamas El-Fetih Çatışması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.
- Öke Mim Kemal, *Siyonizmden Uygurluklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Da Yayıncılık, İzmir 2002.
- Öner Ali, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin-İsrail*, Mana Yayınları, 2012.
- Özcan Gencer, *Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, İstanbul 2006.
- Özcan Mesut, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, (Der. M. İbrahim Turhan),” Filistin: Çıkmazdan Çözüme”, Küre Yayınları, İstanbul 2003.
- Özdemir Levent - Akbaş Zafer, “Türkiye İsrail İlişkilerinin Amerikan Dış Politikası Eksenli Değerlendirilmesi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, 2020, (ss.48-75).
- Özmen Süleyman, *Tarihsel Süreçte İsrail-Filistin Gerçeği*, 5. Baskı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Pappe Ilan, *Modern Filistin Tarihi* (Çeviren: Nuri Pulimer), Phonex, Ankara 2007.
- Polat Bozkurt Sevinç, “Başarısız Bir Çalışma Yönetimi Örneği: İsrail-Filistin Sorununun Çözumsuzlüğü ve Nedenleri”, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.
- Purtaş Fırat, “Rusya ve Arap Orta Doğusu”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: II, Sayı: 2, 2008, (ss.45-75).
- Rogan Eugene L. - Shlaim Avı, *Filistin Uğruna 1948’in Tarihini Yeniden Yazmak*, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2018.
- Salih Muhsin Muhamad, *Alqadiat Al Filastiniat Khalfiaatiha Altaarikhiat Watatawuratuha Almueasirati*, Markaz Alzaytunat Lildirasat Walastithmarat, Libnan, 2012.
- Sander Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara 2000.
- Savrun Ergenekon, *Türk Siyasi Tarihinde Önemli Dönüm Noktaları: Orta Doğu ve Avrupa ile Siyasi Münasebetler*, 1. Baskı, Hiper Yayın, İstanbul 2020.

- Seda Özalkan, “Ortadoğu’nun Kaderini Değiştiren Mektup: Balfour Deklarasyonu”, https://insamer.com/tr/ortadogunun-kaderini-degistiren-mektup-balfour-deklarasyonu_965.html, (Erişim Tarihi: 01.11.2017)
- Shlaim Avi, *Filistin’i Bölüşmek: Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin’i Taksim Siyaseti 1921-1951* (Çeviren: Muttalip Tütüncü), Küre Yayınları, İstanbul 2017.
- Sırım Veli, “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2019, (ss. 355-374).
- Sönmezoğlu Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Baskı: 3, Der Yayınları, İstanbul 2000.
- Sümer Gültekin, “Dış Politikada Süreklilik-Değişim Çekişmesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 6 Sayı: 23, 2010, (ss. 73-98).
- Sykes-Picot tanımı, Filistin Bilgi Merkezi, Ziyaret Tarihi: 05.01.2015
www.palestineremembered.com (Erişim Tarihi: 10.03.2021).
- Şahin Mehmet, “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt:4 Sayı:2, 2010, (ss. 9-22).
- Şenocak Bünyamin, “Filistin Sorunu ve Türkiye’nin Ak Parti Hükümetleri Dönemindeki Filistin Politikası”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- Şir Aslan Yavuz, “Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Gazze Krizine Yaklaşımı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1 Sayı :2, 2009, (ss. 29-38).
- Tanhan M., *Mustafa Filistin’e Büyük Komplo*, Azim Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Tellioglu Ömer, “Balfour Deklarasyonu Mizansen: Rothschildlerden Rothschildlere Mektup!”, *Gerçek Hayat Dergisi*, 4-10 Kasım 2019 (ss. 36-41).
- Toçoğlu Fatma Zehra, *Ortadoğu Yılığ 2010*, (Ed. Kemal İnat-Muhittin Ataman-İsmail Numan Telci), “Avrupa Birliği’nin Filistin Politikası”, Açılım Kitap, İstanbul 2012, (ss. 438-454).
- Tok Abdulkadir, “Uluslararası Hukuka Göre Kudüs’ün Statüsü”, İNSAMER Araştırma 126, Ekim 2020.
- Tokgöz Habip, “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Teodor Herzl ve Siyonizm”, *Anasay*, Sayı:1, 2017 (ss. 183-195).
- Turan Sibel, “Türkiye’nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Programı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992.

- Turhan Turgut, “Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail’in Gazze Harekâtı”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim, 2009, (ss. 161-181).
- Tür Özlem, “Türk-İsrail İlişkilerinde Kriz: Davos ve Sonrası”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1 Sayı: 11, Kasım 2009, (ss. 35-40).
- Ufuk Ulutaş, “Türk-İsrail ilişkilerinin kopma noktası”, <http://www.setav.org/> (Erişim tarihi: 04 Haziran 2010).
- Uzer Umut, “Kudüs Şehri’nin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi”, İçinde: *Filistin: Tarih, Toplum ve Siyaset*, (Yayına Hazırlayan: Alaaddin Dolu), Libra, İstanbul 2019, (ss.247-272).
- Ünalan Levent, “Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Filistin Yaklaşımı”, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- Yaghi İsmacil ‘Ahmad, Alarhab Waleunf Fi Alfikr Alsahyunii, Maktabat Aleakibat Lilnashr Ualtuwziei, Alriyadi, 2003.
- Yalçın Osman, “İkinci Dünya Savaşı’nda İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 12 Sayı 47, 2011, (ss. 701-731).
- Yaşar Fatma Tunç, Alkan Özcan Sevinç, Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, 7. Baskı, İHH Yayınları Yayın No: 5, İstanbul 2010.
- Yaşaroğlu Abid, *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2011.
- Yüzyılın İşgali Tek Taraflı Planların Gölgesinde: Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020.

ÖZGEÇMİŞ

08.09.1993 tarihinde El Halil/Filistin’de doğdu. Orta ve lise eğitim dönemlerini Filistin’de bitirdi. 2013 yılında İzmir Ege Üniversitesi’nde 1 yıllık TÖMER hazırlık eğitim programına katıldı. Daha sonra 2014 yılında Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler lisans programına başladı ve Haziran 2018’de mezun oldu. Eylül 2018’de ise Karabük Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında Yüksek lisans programına başladı.